

МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ
ПЕНІТЕНЦІАРНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

МИКИТЮК СЕРГІЙ ВІКТОРОВИЧ

УДК 343.34

ДИСЕРТАЦІЯ
ПРОЦЕСУАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ СЛІДЧОГО ДЕРЖАВНОГО БЮРО
РОЗСЛІДУВАНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

081 Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **С. В. Микитюк**

Науковий керівник
Тагієв Садіг Рза огли
доктор юридичних наук, доцент,
Заслужений юрист України

Чернігів – 2024

АНОТАЦІЯ

Микитюк С.В. Процесуальна діяльність слідчого Державного бюро розслідувань у кримінальному провадженні.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. Пенітенціарна академія України. Чернігів, 2023.

Виходячи з розмахів корупції в Україні, появою такого феномена як «політична корупція», потребує удосконалення діяльності усіх правоохоронних та судових інституцій в державі. До особливостей кримінальних проваджень, розслідуваних слідчими Державного бюро розслідувань (ДБР) можна віднести: а) значну суспільну небезпеку кримінальних правопорушень та їх великий суспільний резонанс; б) складність доказування наявності складу злочину; в) впливовість суб'єктів кримінальних правопорушень, які зазвичай мають не тільки владні повноваження, а й значний вплив в певній сфері суспільних відносин, що може використовуватись для протидії розслідуванню.

В дисертації проаналізовано стан законодавчої та слідчої практики щодо виявлення, розкриття, розслідування корупційних та інших кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності ДБР.

Державне бюро розслідувань діє як правоохоронний орган, який, на відміну від інших слідчих органів, не входить до системи органів виконавчої влади. Це одна з гарантій його незалежності. Разом з тим, потребують удосконалення правові механізми забезпечення процесуальної самостійності слідчих ДБР. Зокрема, виникає проблема усунення конкуренції норм якими проголошений статус слідчого та визначений інститут прокурорського нагляду та керівництва досудовим слідством. Особливо у провадженнях щодо посадових злочинів, де підозрюваними є співробітники прокуратури.

Пропонується в законодавстві України передбачити, що директор Державного бюро розслідувань, призначається на посаду Президентом

України за погодженням з Верховною Радою України строком на десять років. Він не може бути усунений з посади Верховною Радою України без висновків спеціальної слідчої комісії Верховної Ради України, якими констатовано встановлення фактів, що несумісні з принципом бездоганної репутації.

Для забезпечення нагляду за законністю слідчих ДБР у справах про кримінальні правопорушення, вчинені співробітниками судових і правоохоронних органів, доцільно створення окремої самостійної та незалежної аторнейської служби нагляду, яка б не була підпорядкована Офісу генерального прокурора.

Удосконалення процесуальної форми кримінального провадження має спрямовуватись, з одного боку, на спрощення в першу чергу процедури доказової діяльності слідчих, які дозволяли б, з одного боку, більш швидко формувати необхідну доказову базу та забезпечувати невідворотність покарання винних осіб, а з іншого боку, на убезпечення і захист самих слідчих від можливих провокацій і тиску з боку можновладних підслідних, що може стати нездійсненим саме правосуддя.

Процесуальна форма розслідування діянь, віднесених до підслідності ДБР, потребує суттєвої де бюрократизації та диференціації з урахуванням особливостей справ.

Обґрунтована пропозиція закріплення в КПК України положення, що до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань за рішенням детектива, оперативного співробітника чи слідчого може бути: здійснено огляд та зняття показання технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису, призначено аудит, ревізію, державний фінансовий моніторинг, застосовувати інші засоби виявлення злочинів, передбачені окремими законами України.

Пропонується, що в ході розслідування слідчі ДБР та детективи НАБУ вправі за власною постановою здійснювати такі негласні слідчі (розшукові) дії як: установлення місцезнаходження радіообладнання (ст. 268 КПК України), зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису» (стаття 245-1 КПК України); отримувати доступ до речей та документів, які перебувають у володінні інших осіб, із можливістю їх огляду, копіювання, фотографування, вимірювання та відібрання зразків, вимірювання, звуко- чи відеозапис, іншим чином фіксувати інформацію важливу для розкриття та розслідування кримінального правопорушення.

Удосконалення процесуальної форми розслідування корупційних та інших посадових злочинів потребує надання слідчим ДБР права самостійно, прямо і безпосередньо звертатись з клопотанням про проведення слідчих (розшукових) дій до слідчого судді, водночас, функцію процесуального керівництва слідством у таких справах необхідно покласти на керівника слідчого підрозділу ДБР, а функцію нагляду за законністю розслідування – на запроваджуваний новий інститут – незалежного прокурору-аторнея.

Доведено, що в КПК України варто окремо регламентувати виїмку предметів та документів у юридичних осіб. Така виїмка має бути дозволена провадженням за постановою слідчого чи прокурора.

У разі тимчасового вилучення майна під час обшуку, огляду, затримання, інших слідчих дій чи негласних слідчих (розшукових) дій, запропоновано надати право слідчим протягом 72 годин після вилучення майна, самостійно виносити постанову про накладення арешту на таке майно чи його повернення володарю вилученого майна. При цьому постанова слідчого набуває чинності після її підписання слідчим та занесення інформації про прийняте рішення до ЄРДР, а про факт накладення арешту на майно чи його повернення володарю вилученого майна, слідчий повідомляє прокурора та слідчого суддю.

Запропонована нова концептуальна модель слідчої дії, регламентованої ст. 245-1 КПК України - «Зняття показань технічних приладів автономної фото-, кінозйомки, відеозапису та застосування дронів і засобів цифрового документування для пошуку, фіксації і дослідження доказової інформації»,

В ч 2 ст. 246 КПК України пропонується закріпити положення, що «негласні слідчих (розшукових) дій, проводяться також в провадженнях «щодо корупційних кримінальних правопорушень чи діянь пов'язаних з корупцією, незалежно від їх тяжкості».

В ч. 3 ст. 246 КПК України запропоновано викласти, що рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, у випадках передбачених законом, приймає слідчий суддя, в тому числі у справах підслідних ДБР – за самостійним клопотанням слідчого.

Доведено, що контрольована поставка як форма контролю за вчиненням злочину може застосовуватись у кримінальних провадженнях щодо корупційних злочинів, лише за умови наявності фактів вимаганням посадовою особою неправомірної вигоди.

Ст. 481 КПК України «Повідомлення про підозру» пропонується викласти таким чином: «Письмове повідомлення про підозру особам, особам, щодо яких здійснюється особливий порядок кримінального провадження, перелік яких даний в ст. 480 КПК України, здійснюється слідчим на основі рішення про повідомлення про підозру, угодженого з керівником слідчого підрозділу, за умови наявності дозволу уповноваженої інституції на затримання арешт та притягнення таких осіб до кримінальної відповідальності».

Обґрунтована та запропонована концептуальна модель нової глави КПК України - глава 37-1 «Особливості кримінальних проваджень щодо діянь, які містять ознаки корупційних кримінальних правопорушень». Подані концептуальні моделі проектів окремих статей КПК України: ст. 483-1 «Особливий порядок кримінального провадження щодо діянь, які містять

ознаки корупційних кримінальних правопорушень»; ст. 483-2 «Особливості початку досудового розслідування кримінальних правопорушень, які містять ознаки корупційних кримінальних правопорушень чи діянь пов'язаних з корупцією»; ст. 483-3 «Особливості досудового слідства у справах корупційних кримінальних правопорушень чи діянь пов'язаних з корупцією»; ст. 483-4 «Особливості закінчення кримінальних проваджень».

Ключові слова: верховенство права, законність, кримінальне правопорушення, досудове розслідування, підслідність, докази та доказування, слідчий і слідчі органи, слідчий Державного бюро розслідувань, незалежність та процесуальний статус слідчого, процесуальне керівництво (прокурор), прокурорський нагляд, процесуальна форма, слідчі (розшукові) дії, запобіжні заходи, процесуальні строки.

SUMMARY

Mykytiuk S.V. Procedural activity of the investigator of the State Bureau of Investigation in criminal proceedings. Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 081 – Law. Penitentiary Academy of Ukraine. Kyiv, 2024.

Based on the scope of corruption in Ukraine, the emergence of such a phenomenon as "political corruption" requires the improvement of the activities of all law enforcement and judicial institutions in the state. The peculiarities of criminal proceedings of the State Bureau of Investigation (SBI) include the significant public danger of criminal offenses and their great public response. These proceedings are characterized by the difficulty of proving the existence of a corpus deictic. Usually, there is also an influence of subjects of criminal offenses, which usually have not only power, but also significant influence in a certain area of public relations, which can be used to counteract the investigation.

The dissertation analyzes the state of legislative and investigative practice in the detection, disclosure, investigation of corruption and other criminal offenses under the jurisdiction of the SBI.

The State Bureau of Investigation acts as a law enforcement agency, which, unlike other investigative bodies, is not part of the system of executive bodies. This is one of the guarantees of its independence. At the same time, legal mechanisms for ensuring the procedural independence of SBI investigators need to be improved. In particular, there is a problem of eliminating competition between the norms proclaiming the status of an investigator and defining the institution of prosecutorial supervision and management of the pre-trial investigation. Especially in cases of official crimes, where the suspects are employees of the prosecutor's office.

It is proposed in the legislation of Ukraine to provide that the Director of the State Bureau of Investigation is appointed by the President of Ukraine in agreement with the Verkhovna Rada of Ukraine for a period of ten years. He

cannot be removed from office by the Verkhovna Rada of Ukraine without the conclusions of the special commission of inquiry of the Verkhovna Rada of Ukraine, which states the establishment of facts that are incompatible with the principle of impeccable reputation.

To ensure supervision over the legality of SBI investigators in cases of crimes committed by judicial and law enforcement officers, it is advisable to create a separate independent and independent attorney supervision service, which would not be subordinated to the Office of the Prosecutor General.

Improvement of the procedural form of criminal proceedings should be directed, on the one hand, to simplify the procedure of evidentiary activity of investigators. The procedural form should allow, on the one hand, to form the necessary evidence base more quickly and ensure the inevitability of punishment of the guilty persons, and on the other hand, it is able to protect the investigators themselves from possible provocations and pressure from those in power, which may become impossible for justice.

The procedural form of investigation of acts under the jurisdiction of the SBI requires significant de-bureaucratization and differentiation, taking into account the peculiarities of cases.

The proposal to consolidate simplified means of investigative proceedings in the CPC of Ukraine is justified. In particular, the proposal that before entering information into the Unified Register of Pre-Trial Investigations, the following actions can be taken by the decision of the investigator: inspection and removal of testimony of technical means that have the functions of video recording; audit, audit, state financial monitoring were appointed; other means of detecting crimes provided for by separate laws of Ukraine.

During the investigation, investigators of the SBI and NABU Detectives have the right, by their own resolution, to carry out such covert investigative (inquiry) actions as: establishing the location of radio equipment (Article 268 of the Criminal Procedure Code of Ukraine), taking readings of technical devices and

technical means that have the functions of photography, filming, video recording, or means of photo, filming, video recording" (Article 245-1 of the Criminal Procedure Code of Ukraine); get access to things and documents that are in the possession of other persons, with the possibility of their inspection, copying, photographing, measurement and sampling, measurement, sound or video recording, otherwise record information important for the disclosure and investigation of a criminal offense.

During the investigation, SBI investigators and NABU detectives have the right, by their own resolution, to carry out the following covert investigative (inquiry) actions: establishing the location of radio equipment (Article 268 of the Criminal Procedure Code of Ukraine), taking testimony of technical means that have the functions of filming or video recording (Article 245-1 of the Criminal Procedure Code of Ukraine); get access to things and documents that are in the possession of other persons.

Improving the procedural form of investigation of corruption and other official crimes requires giving the SBI investigators the right to independently, directly and directly apply for investigative (inquiry) actions to the investigating magistrate, at the same time, the function of procedural management of the investigation in such cases should be assigned to the head of the investigative unit of the SBI, and the function of supervision over the legality of the investigation should be assigned to the introduced new institution of attorney.

It is proved that in the CPC of Ukraine it is necessary to separately regulate the seizure of objects and documents from legal entities. Such a seizure must be allowed by the proceedings by order of the investigator or prosecutor. In case of temporary seizure of property during a search, inspection, detention, other investigative actions or covert investigative (search) actions, it is proposed to give the right to investigators within 72 hours after the seizure of property, independently makes a decision on the imposition of arrest on such property or its return to the owner of the seized property. At the same time, the investigator's

decision comes into force after the investigator signs it and the information about the decision is entered into the Unified State Register, and the investigator informs the prosecutor and the investigating judge about the fact of arresting the property or returning it to the owner of the seized property.

A new conceptual model of investigative action regulated by Art. 245-1 CPC of Ukraine - "Taking readings of technical devices of autonomous photo, filming, video recording and the use of drones and digital documentation tools for the search, fixation and research of evidence-based information", In part 2 of art.

Art. 246 of the Criminal Procedure Code of Ukraine proposes to consolidate the provision that "covert investigative (inquiry) actions are also carried out in proceedings "regarding corruption criminal offenses or acts related to corruption, regardless of their severity".

In part 3 of art. Art. 246 of the Criminal Procedure Code of Ukraine is proposed to state that the decision to conduct covert investigative (inquiry) actions, in cases stipulated by law, is made by the investigating magistrate, including in cases under the jurisdiction of the SBI – at the independent request of the investigator.

It is proved that controlled delivery as a form of control over the commission of a crime can be used in criminal proceedings for corruption crimes, only if there are facts of extortion by an official of illegal benefits. Century.

Art. 481 of the Criminal Procedure Code of Ukraine "Notice of Suspicion" is proposed to be stated as follows: "Written notice of suspicion to persons, persons in respect of whom a special procedure of criminal proceedings is carried out, the list of which is given in

Art. Art. 480 of the Criminal Procedure Code of Ukraine is carried out by the investigator on the basis of a decision on the notification of suspicion agreed with the head of the investigative unit, subject to the permission of the authorized institution to detain the arrest and bring such persons to criminal liability".

The conceptual model of the new head of the CPC of Ukraine is

substantiated and proposed - Chapter 37-1 "Features of criminal proceedings for acts containing signs of corruption criminal offenses". Conceptual models of projects of individual articles of the CPC of Ukraine are presented: Art. 483-1 "Special procedure for criminal proceedings for acts containing signs of corruption criminal offenses"; Century. 483-2 "Peculiarities of the beginning of the pre-trial investigation of criminal offenses containing signs of corruption criminal offenses or acts related to corruption"; Century. 483-3 "Peculiarities of pre-trial investigation in cases of corruption criminal offenses or acts related to corruption"; Century. 483-4 "Features of the end of criminal proceedings."

Keywords: rule of law, legality, criminal offense, pre-trial investigation, jurisdiction, evidence and proof, investigator and investigative bodies, investigator of the State Bureau of Investigation, independence and procedural status of the investigator, procedural guidance (prosecutor), prosecutor's supervision, procedural form, investigative (search) actions, preventive measures, procedural terms.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у вітчизняних наукових фахових виданнях:

1. Микитюк С. Забезпечення незалежності та процесуальної самостійності слідчих державного бюро розслідувань. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. №4. С. 184-189. DOI <https://doi.org/10.32782/39221338>
2. Микитюк С. Становлення Державного бюро розслідувань та проблеми його діяльності. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. №5. С. 205-210. DOI <https://doi.org/10.32782/39221375>
3. Микитюк С. В. Проблеми якості процесуального законодавства та ефективності діяльності слідчих Державного бюро розслідувань. *Право і суспільство*. 2023. №3. С. 49-55. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.3.7>
4. Микитюк С. В. Компетенція слідчих Державного бюро розслідувань та проблеми її реалізації. *Juris Europensis Scientia*. 2023. № 2. S. 135-140. DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v2.2023.25>

Статті в наукових періодичних виданнях інших держав:

5. Mykytiuk, S., Pashinskyi, V., Yefimova, I., Soldatenko, O., & Dakhno, O. (2023). Competencia de los investigadores de la Oficina Estatal de Investigación y problemas para su implementación en Ucrania. *Revista De La Universidad Del Zulia*, 14(41), 365-377. <https://doi.org/10.46925//rdluz.41.19>. URL: <https://produccioncientificaluz.org/index.php/rluz/article/view/40819>

Опубліковані праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

Микитюк С. В. Доктринальні та законодавчі аспекти реформи діяльності слідчих Державного Бюро Розслідувань Проблеми реформування

кримінальної юстиції України: збірник за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Чернівці 25-26 травня 2023 року) / відп. ред. В. М. Юрчишин, О. В. Попович. Чернівці: Технодрук, 2023. С. 92-96.

Микитюк С. В. Державне бюро розслідувань. *Українська правнича енциклопедія*. Київ : Алерта, 2023. С. 201-203.

Микитюк С. В., Нагорний Б. В. Державний фінансовий контроль. *Українська правнича енциклопедія*. Київ : Алерта, 2023. С. 205-206.

Микитюк С. В. Європейська організація публічного права (EPLO). *Українська правнича енциклопедія*. Київ : Алерта, 2023. С. 278-279.

Микитюк С. В. Проблеми удосконалення процесуальної форми розслідування та реалізації функції процесуального контролю щодо справ, підслідних Державному бюро розслідувань. *Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку*: матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 28 квіт. 2023 р.) / [редкол.: С. С. Чернявський, Я. Ю. Конюшенко, В. В. Корольчук Ю. В. Сухомлин]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 167-170.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	2
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	16
ВСТУП	18
Розділ I. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ФОРМИ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧОГО ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.	31
1.1. Сучасний стан розробленості та теоретико-методологічні основи дослідження особливостей процесуальної діяльності слідчого Державного бюро розслідувань у кримінальному провадженні	31
1.2. Історичні аспекти становлення Державного бюро розслідувань	51
1.3. Міжнародні стандарти та досвід зарубіжних країн забезпечення ефективності розслідування корупційних та інших посадових кримінальних правопорушень	71
Висновки до Розділу 1	89
Розділ II. ПРАВОВІ ОСНОВИ ДОСУДОВОГО СЛІДСТВА ДЕРЖАВНИМ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ.	92
2.1. Процесуальна самостійність слідчого ДБР та гарантії її забезпечення з урахуванням чинних інститутів процесуального керівництва, контролю та нагляду на досудовому слідстві.	92
2.2. Процесуальна форма та проблеми оптимізації, дебіюрократизації й деформалізації досудового провадження в діяльності слідчих ДБР.	108
Висновки до Розділу 2	132
Розділ III. ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧОГО ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.	138

3.1. Проблеми провадження слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій слідчими ДБР.	138
3.2 Проблеми забезпечення балансу приватних і публічних інтересів при застосуванні запобіжних заходів	183
Висновки до Розділу 3	200
ВИСНОВКИ.	207
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.	218
ДОДАТКИ.	257

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ:

- АП ВАКС – Апеляційна палата Вищого антикорупційного суду
- БЄБ – Бюро економічної безпеки
- ВАКС – Вищий антикорупційний суд України
- ВАС – Вищий адміністративний суд України
- ВРУ – Верховна Рада України
- ВС – Верховний Суд
- ВССУ – Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ
- ГП – Генеральна прокуратура
- ДБР – Державне бюро розслідувань
- ДДФМ – Державний Департамент фінансового моніторингу
- ДКРС – Державна контрольно-ревізійна служба
- ДПА – Державна податкова адміністрація
- ЄКПЛ – Європейська комісія з прав людини
- ЄРДР – Єдиний реєстр досудових розслідувань
- ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини
- ЗУ – Закон України
- КАС – Кодекс адміністративного судочинства України
- КЗПЛ – Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод
- КК – Кримінальний кодекс України
- КМУ – Кабінет Міністрів України
- КпАП – Кодекс про адміністративні правопорушення України
- КПК – Кримінально-процесуальний кодекс,
Кримінальний процесуальний кодекс
- КСУ – Конституційний суд України
- МВС – Міністерство внутрішніх справ
- МПГПП – Міжнародний пакт про громадянські та політичні права
- НААУ – Національна асоціація адвокатів України

НАБУ – Національне антикорупційне бюро України
НАЗК – Національне агентство з питань запобігання корупції
НБУ – Національний Банк України
НП – Національна поліція України
НСРД – Негласні слідчі (розшукові) дії
ООН – Організація Об'єднаних Націй
ОРД – оперативно-розшукова діяльність
ПК України – Податковий кодекс України
САП – Спеціалізована антикорупційна прокуратура
СБУ – Служба Безпеки України
СКС – Статут кримінального судочинства
СОГ – слідчо-оперативна група
США – Сполучені Штати Америки
ЦК – Цивільний кодекс України
п. – пункт
ч. – частина
ст. – стаття

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. 27 листопада 2018 року в Україні розпочало здійснювати правоохоронну діяльність Державне бюро розслідувань (далі – ДБР). Це принципово новий, правоохоронний орган, відмінний від всіх тих, які існували за час незалежності України і навіть за всю історію існування та функціонування на території України органів досудового розслідування. З початком роботи цього органу почала докорінно змінюватись вся правоохоронна система України, яка незважаючи на існування певної конкуренції між правоохоронними органами, все ж таки залишалась досить закритою та корпоративною.

Особливості суб'єктного складника кримінальних правопорушень підслідних Державному бюро розслідувань відповідно до статті 216 Кримінального процесуального кодексу України, і зумовлюють специфіку процесуальної діяльності слідчого Державного бюро розслідувань у кримінальному провадженні. Це пов'язано, насамперед, із наявністю у вказаних суб'єктів реальної можливості протидіяти розслідуванню, використовуючи при цьому не тільки правові методи і механізми, але й свій вплив на інші ланки правоохоронної, наглядової та експертної системи.

Аналіз судової практики показує на недостатню ефективність діяльності слідчих щодо протидії корупційним та іншим посадовим кримінальним правопорушенням. Так за даними судової статистики за 2022 рік) [6], за результатами розгляду кримінальних проваджень направлених до суду слідчими органами країни, судами України в цілому було засуджено: за ст. 368 КК (прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою) - 120 осіб, тоді як за ст. 369 (пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі) – 873 особи: за зловживання впливом по ст. 369-2 КК України засуджено лише 131 особу; за фактами зловживання владою або службовим становищем засуджено 64

особи. За 2022 рік в провадженні Вищого антикорупційного суду України перебувало 268 кримінальних проваджень стосовно 613 осіб, 267 з яких – провадження за обвинувальними актами. Зважаючи на розмах корупції в країні - це не можна вважати задовільними результатами роботи слідчих підрозділів України в цілому та ДБР і НАБУ, зокрема. Причиною цього лежать як в недоліках правових та організаційних основ їх діяльності, так і в недостатній науковому забезпеченні такої діяльності.

Зазначимо, що до компетенції слідчих Державного бюро розслідувань відноситься, зокрема, розслідування кримінальних правопорушень, вчинених прокурорами та суддями.

Упродовж 2022 року працівники ДБР затримали 694 осіб, серед них: 163 правоохоронці, 24 податківці та митники. До суду направлено матеріали у 4 тис. 524 кримінальних провадженнях стосовно 4 тис. 801 особи, серед яких: 4 посадовці категорії «А», 4 народні депутати України, 80 суддів, 28 прокурорів та інші.

Варто зазначити, що прокурори виконують функції прокурорського нагляду та процесуального контролю за законністю діяльності слідчих ДБР. Така ситуація не виключає можливості конфлікту інтересів різних інституцій та посадових осіб у сфері кримінальних проваджень та зловживання ними процесуальними правами.

Водночас ефективне розслідування слідчими ДБР підслідних йому кримінальних правопорушень має значний вплив на зміну думки суспільства щодо правоохоронних органів, зміну самого менталітету співробітників цих органів, вселяє віру громадян в справедливість, сприяє прискоренню процесів становлення демократичної правової держави.

З огляду на зазначене, є релевантна необхідність концентрації наукової уваги на розв'язанні питань забезпечення ефективності розслідування корупційних та інших злочинів слідчими ДБР.

При прийнятті Закону України «Про Державне бюро розслідувань» законодавцем закладені важливі гарантії незалежності слідчого ДБР під час здійснення ним процесуальної діяльності у кримінальному провадженні. Однак, ці гарантії мають дещо декларативний характер і практика розслідування кримінальних правопорушень, підслідних ДБР свідчить про необхідність внесення додаткових змін та доповнень до Кримінального процесуального кодексу України, а також законодавчого реформатування діяльності та самої структури наглядового органу – прокуратури, покликаного здійснювати нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування.

Дослідження дасть можливість виробити науково обґрунтовані рекомендації щодо удосконалення норм процесуального закону у досліджуваній сфері, з метою забезпечення найбільш повного досягнення мети, з якою створювалось Державне бюро розслідувань.

Проблеми протидії корупції та діяльності слідчих отримали певну увагу в науковій літературі, але аналіз проблеми протидії корупції в сфері діяльності прокурорських і судових органах та забезпечення ефективного розслідування відповідних діянь слідчими ДБР показує на необхідність як удосконалення законодавства так і слідчої практики.

Актуальність теми дисертації обумовлена, з одного боку нагальною необхідністю встановлення, вивчення, систематизації та врегулювання особливостей процесуальної діяльності слідчого ДБР, які викликаються специфікою суб'єктів підслідних злочинів, а з іншого необхідністю удосконалення законодавчого врегулювання та організації процесу досудового розслідування органами ДБР підслідних кримінальних правопорушень, наглядової діяльності органів прокуратури та судового контролю.

Доктринальні аспекти та особливості процесуального статусу слідчих та процедури виконання ними своїх функцій з урахуванням досвіду

зарубіжних країн та сучасного законодавства України розглядалися в наукових працях Ю. П. Аленіна, О.А. Банчука, О.В. Бауліна, В. П. Бойко, А. А. Вознюк, Є. В. Довжича, В. Г. Дрозд, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, М. В. Корнієнка, В. С. Кузмічова, Д. М. Мірковець, В. В. Михайленко, А. В. Молдована, Д. П. Письменного, В. Д. Поливанюка, В. Ф. Пузирного, І.П. Лопушинського, Д. Й. Никифорчука, В. Т. Нора, Д. О. Савицького, О. В.Сачка, Н.М. Сенченко, С. Р. Тагієва, О. Ю. Татарова, В. М. Тертишника, В. В. Топчія, В. М. Трепака, Л. Д. Удалової, Т. Г. Фоміної, О. В. Хабло, М.І. Хавронюка, В. І. Цимбалюка, М. С. Цуцкірідзе, В. В. Чернея, С. С. Чернявського, Ю. М. Чорноус, О.М. Юрченка, Р. М. Шехавцова, О.Г.Шіло, М. Є. Шумила, В. М. Юрчишина, О. О. Юхно та ін.

В останні роки питання діяльності слідчих та детективів все активніше розкриваються в наукових працях юристів. Окремим аспектам цієї складної роботи було присвячено ряд дисертаційних праць, зокрема: Гвоздюк В. В. «Тактика проведення слідчих (розшукових) дій з урахуванням практики Європейського суду з прав людини» (2021 р.); Домашенко О. М. «Класифікація тактичних помилок у слідчій діяльності» (2018 р.); Максименко А. С. «Повідомлення особі про підозру як інститут кримінального процесуального права» (2022 р); Танривердієв Х. М. «Досудове розслідування у кримінальних провадженнях щодо народних депутатів України» (2020 р); Зайцев О. В. «Процесуальна самостійність і незалежність слідчого органу досудового розслідування у кримінальному процесі України» (2019 р.); Жидков В. Л. «Кримінально-процесуальна діяльність детектива Національного антикорупційного бюро України» (2019 р.); Войтюк Р. В. «Детектив Національного антикорупційного бюро України як суб'єкт кримінальних процесуальних правовідносин» (2018 р.).

Разом з тим, проблема ефективного розслідування кримінальних правопорушень здійснюваних прокурорами та судьями, при існуючих

системах прокурорського нагляду і процесуального контролю за розслідуванням, залишається дослідженою недостатньо.

Реалізація стратегії розбудови демократичної, правової держави України вимагає активізації протидії корупції та посадовим злочинам, підвищення ефективності діяльності ДБР, зміцнення статусу та гарантій діяльності слідчого, вивчення накопиченого вітчизняного та зарубіжного досвіду, системного аналізу сучасних проблем слідчої діяльності та формування інтегративної наукової доктрини судово-правової реформи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до основних положеннях Концепції реформування кримінальної юстиції в Україні, затвердженої Указом Президента України від 08.04.2008 р. № 311/2008; Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, затверджених Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019; Національної стратегії прав людини, затвердженої Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021; Стратегії боротьби з організованою злочинністю (розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.09.2020 № 1023-р); Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 4 березня 2015 р. № 213-р; Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015.

Наукове дослідження здійснено в руслі ідей Конституції України, Міжнародних правових актів, ратифікованих Україною, чинного законодавства України.

Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Пенітенціарної академії України.

Мета і завдання дослідження. Мета роботи полягає у тому, щоб на основі сучасної доктрини кримінально-процесуальної науки розробити рекомендації щодо удосконалення законодавства та практичної діяльності

слідчих ДБР а також реалізації функцій прокурорського нагляду та судового контролю, які дозволять підвищити ефективність протидії корупційним та посадовим кримінальним правопорушенням.

Для досягнення окресленої мети визначено такі основні завдання:

- розкрити історичні аспекти розвитку та становлення ДБР, як органу досудового розслідування;
- здійснити компаративістичний аналіз законодавчого забезпечення створення, організації та процесуальної діяльності органів досудового розслідування, яким підслідні злочини, суб'єктами яких є правоохоронці, високопосадовці та військовослужбовці;
- охарактеризувати правову природу та специфіку процесуальної діяльності слідчого ДБР;
- визначити теоретико-методологічні засади реалізації державної кримінально-процесуальної політики в сфері протидії корупції;
- визначити вектори диференціації, дебіурократизації та удосконалення процесуальної форми діяльності слідчих ДБР;
- сформулювати та обґрунтувати пропозиції щодо запровадження особливого порядку проваджень щодо корупційних та інших посадових злочинів;
- визначити особливості та недоліки доказового права, шляхи усунення антиномії, удосконалення процесуальної форми здобуття і дослідження доказів слідчими ДБР;
- сформулювати обґрунтовані пропозиції, спрямовані на вдосконалення процесуальної форми слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій та практики їх застосування слідчими ДБР;
- визначити напрямки удосконалення процедури застосування запобіжних заходів в кримінальних провадженнях, підслідних слідчим ДБР.

Об'єктом дослідження є сукупність суспільних відносин, які виникають під час здійснення процесуальної діяльності слідчим ДБР у кримінальному провадженні.

Предметом дослідження є доктринальні проблеми процесуальної діяльності слідчого Державного бюро розслідувань у кримінальному провадженні з урахуванням особливостей суб'єктів кримінальних правопорушень підслідних цьому органу, відповідно до ст. 216 КПК України.

Методи дослідження обрано з урахуванням поставленої мети та визначених завдань. Методологічну основу дисертації становить система загальнонаукових і спеціально-наукових методів.

Використання діалектичного методу дозволило всебічно і цілісно вивчити і проаналізувати систему поглядів щодо розуміння ефективності та гарантій діяльності слідчих ДБР в їх динамічному взаємозв'язку (підрозділи 1.1 - 3.3).

Методи дослідження. Особливості предмета дисертації зумовили необхідність застосування таких методів, як: *історико-правовий метод* дозволив висвітлити етапи становлення Державного бюро розслідувань, як одного з слідчих органів України, дослідити розвиток законодавства щодо його діяльності (підрозділ 1.2); *діалектичний* – дозволив здійснювати аналіз всіх питань теми у динаміці, для виявлення їх взаємозв'язку та взаємозумовленості в межах об'єкта та предмета дослідження (розділи 1, 2); *системно-структурного аналізу* (передбачає дослідження структури елементів, вивчення їх внутрішніх і зовнішніх зв'язків, виявлення системоутворюючих елементів) – для аналізу балансу приватних і публічних інтересів - гарантій як встановлення обставин справи і доведеності вини підозрюваних, так і гарантій прав людини (підрозділ 2.1 – 3.3); *компаративістський* – для здійснення порівняльного дослідження, за допомогою якого здійснено аналіз закордонного досвіду функціонування антикорупційних органів (підрозділ 1.3), виявлення спільного і відмінного в

різних правових системах, на інтегративному рівні спрогнозувати певні тенденції розвитку системи права та окремих його інститутів, чим досягається приріст нового важливого знання, а застосування компаративістики в цілому, розширюють предмет науки вітчизняного права, збагачуючи її новими концептуальними ідеями та знаннями на доктринальному рівні; *формально-логічний* метод став у нагоді при визначенні концептів доказового права та особливостей процесуальної форми діяльності слідчих ДБР, що дозволило здійснити формулювання низку релевантних понять «процесуальна самостійність слідчого», «конфлікт інтересів в сфері процесуального керівництва слідством», «допустимість доказів», «законний шлях отримання доказів» (підрозділи 2.2-3.2.); *статистичний метод* - для отримання емпіричних даних (опитування слідчих ДБР та отримання даних офіційної статистики) - (підрозділи 1.1, 2.1, 2.2); метод логіко-юридичного аналізу застосовано в процесі дослідження відповідних положень кримінального процесуального законодавства (підрозділи 1.2, 1.3, 2.1, 2.2, 3.1, 3.2).

Нормативною базою дослідження є Конституція України, Кримінальний-процесуальний кодекс України та інші чинні законодавчі акти України, міжнародно-правові документи, а також правові позиції ЄСПЛ та прецедентні судові рішення.

Емпіричною базою дослідження виступають дані, отримані під час аналізу й узагальнення діяльності слідчих ДБР, судової статистики, рішень Конституційного Суду України та Європейського суду з прав людини, судових рішень судів кримінальної юрисдикції, зокрема результати вивчення 200 кримінальних проваджень та результати анкетування 100 слідчих ДБР.

Під час підготовки дисертації використано особистий досвід роботи дисертанта в ДБР, зокрема на посаді керівника слідчого відділу Територіального управління ДБР, розташованого у місті Києві за період з

самого початку роботи цього органу, у листопаді 2018 року по теперішній час.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших в Україні дослідженням, у якому на монографічному рівні сформульовано низку наукових положень, висновків і рекомендацій щодо удосконалення процесуальної форми та практики діяльності слідчих Державного бюро розслідувань України.

До найбільш суттєвих результатів, що визначають концептуально нові наукові положення та висновки, мають важливе теоретичне і практичне значення та визначають наукову новизну дослідження, належать наступні положення:

Уперше:

- з урахуванням підслідності справ щодо корупційних та інших посадових кримінальних правопорушень, які вчиняються прокурорами, сформована та обґрунтована концептуальна модель запровадження функції незалежного процесуального керівництва слідством та нагляду за законністю розслідування кримінальних проваджень з боку нової правової інституції - аторнея, який був би незалежним від прокуратури;
- сформовано і обґрунтовано пропозицію щодо розширення кола слідчих (розшукових) дій, які можуть проводитись за самостійним рішенням слідчого ДБР, без погодження з прокурором чи за ухвалою слідчого судді;
- обґрунтована та запропонована доктринальна модель нової глави КПК України - глава 37-1 «Особливості кримінальних проваджень щодо діянь, які містять ознаки корупційних кримінальних правопорушень». Подані концептуальні моделі проектів окремих статей КПК України: ст. 483-1 «Особливий порядок кримінального провадження щодо діянь, які містять ознаки корупційних кримінальних правопорушень»; ст. 483-2 «Особливості початку досудового розслідування кримінальних правопорушень, які містять ознаки корупційних кримінальних

правопорушень чи діянь пов'язаних з корупцією»; ст. 483-3 «Особливості досудового слідства у справах корупційних кримінальних правопорушень чи діянь пов'язаних з корупцією»; ст. 483-4 «Особливості закінчення кримінальних проваджень»;

– запропонована та обґрунтована пропозиція закріпити в КПК України положення, що письмове повідомлення про підозру особам, особам, щодо яких здійснюється особливий порядок кримінального провадження, перелік яких даний в ст. 480 КПК України, здійснюється слідчим на основі рішення про повідомлення про підозру, угодженого з керівником слідчого підрозділу, за умови наявності дозволу уповноваженої інституції на затримання арешт та притягнення таких осіб до кримінальної відповідальності».

удосконалено:

– концепцію процесуального керівництва, нагляду та судового контролю за дотриманням прав та свобод людини при збиранні доказів в процесі діяльності слідчих ДБР;

– наукові погляди та пропозиції щодо спрощення процесуальної форми досудового слідства усунення надлишкових бюрократичних процедур і колізій;

– інтегративну систему пропозицій щодо вдосконалення статусу, гарантій та процесуальної форми діяльності слідчих ДБР, пропозиції щодо зміцнення статусу незалежності слідчих;

дістало подальший розвиток:

– доктринальні засади розвитку доказового права;

– пропозиції щодо диференціації та дебіюрократизації кримінальних проваджень;

– пропозиції щодо удосконалення процесуальної форми досудового слідства;

- концептуальні моделі удосконалення процесуальної форми слідчих дій;
- наукові погляди на можливості удосконалення підстав і процедури за тримання підозрюваного та обрання запобіжних заходів;
- засади і форми взаємодії слідчих ДБР з іншими слідчими й іншими правоохоронними органами та органами прокуратури, міжнародного співробітництва з правоохоронними органами інших країн та Міжнародним кримінальним судом.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані та аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки й пропозиції впроваджені та використовуються:

- у *науково-дослідній сфері* – для розвитку доктринальної системи кримінально-процесуальної політики та гарантії правосуддя (Акт впровадження в наукову діяльність та освітній процес Університету митної справи та фінансів від 14.01.2024 року);

- у *правотворчій діяльності* – для удосконалення процесуальної форми судочинства (лист до Комітету з питань правоохоронної діяльності Верховної Ради України №10-29/01/676 від 29.02.2024

- в *практичній діяльності* – для організаційно-методичного й інформаційного забезпечення діяльності слідчих ДБР (лист ТУ ДБР по м. Київ від 28.02.2024 р) ;

– у *освітньому та навчальному процесі* – для організаційно-методичного та інформаційного забезпечення освітньої діяльності, для підготовки навчальних посібників, підручників, курсів лекцій, методичного забезпечення навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Актуальні проблеми кримінального права і процесу», «Антикорупційна діяльність», «Верховенство права в діяльності правоохоронних органів», «Доказове право», «Досудове розслідування» (Акт впровадження в наукову

діяльність та освітній процес Університету митної справи та фінансів від 14.01.2024 року).

Особистий внесок здобувача. Дисертація виконана автором самостійно, усі сформульовані положення та висновки є результатом особистих досліджень автора.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення, висновки і пропозиції, які містяться в дисертації, оприлюднено у виступах автора на науково-практичних конференціях, засіданнях круглих столів, серед яких: Микитюк С. В. Доктринальні та законодавчі аспекти реформи діяльності слідчих Державного Бюро Розслідувань Проблеми реформування кримінальної юстиції України: збірник за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Чернівці 25-26 травня 2023 року) / відп. ред. В. М. Юрчишин, О. В. Попович. Чернівці: Технодрук, 2023. С. 92-96; Микитюк С. В. Проблеми удосконалення процесуальної форми розслідування та реалізації функції процесуального контролю щодо справ, підслідних Державному бюро розслідувань. Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку: матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 28 квіт. 2023 р.) / [редкол.: С. С. Чернявський, Я. Ю. Конюшенко, В. В. Корольчук Ю. В. Сухомлин]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 167-170. Окрім того окремі положення дисертації оприлюднені в трьох статтях енциклопедичного видання - Українська правнича енциклопедія. Київ: Алерта, 2023.

Публікації. Основні положення та висновки дисертації знайшли своє відображення у 10 наукових публікаціях, серед яких 4 статі – у наукових фахових виданнях України з юридичних наук, та 1 – у науковому виданні інших держав, які включені до міжнародних наукометричних баз, а також 2 тези в збірниках доповідей на науково-практичних конференціях, засіданнях круглих столів та 3 статті оприлюднені у енциклопедичному виданні.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається із основної частини (вступ, три розділи, які логічно об'єднані у сім підрозділів,

висновків), списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 296 сторінок, з яких основний текст – 200 сторінок. Список використаних джерел налічує 330 найменувань і займає 38 сторінок. Додатки викладено на 39-ти сторінках.

РОЗДІЛ 1.

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ФОРМИ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧОГО ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.

1.1. Сучасний стан розробленості та теоретико-методологічні основи дослідження особливостей процесуальної діяльності слідчого Державного бюро розслідувань у кримінальному провадженні.

Ознайомлюючись з системою утворюючими властивими ознаками концептуальних аспектів даної теми, наявними законодавчими актами в аспектах проблем діяльності слідчих ДБР щодо протидії корупційним та іншим посадовим кримінальним правопорушенням, маємо зауважити, що незважаючи на увагу дослідників до загальних правил і процедур діяльності слідчих, питання гармонізації законодавства та збалансування гарантій діяльності слідчих ДБР з існуючою системою прокурорських функцій в кримінальному процесі, з урахуванням тієї обставини, що саме злочини чи кримінальні проступки, які вчинені прокурорами, є нерідко предметом дослідження слідчих ДБР, та незважаючи на актуальність і практичну значимість даних проблем, багато аспектів таких проблем практично опинились досі поза системною увагою науковців.

Теоретико-методологічною основою наукового дослідження в сфері слідчої діяльності виступає доктрина кримінальної процесуальної науки та сукупність наукових методів і засобів пізнання, за допомогою яких досліджуються закономірності, закони і особливості специфічних відносин у галузі кримінального процесуального процесу законотворчості і правозастосовної діяльності, а також вивчаються категорії, поняття та інститути самої науки кримінального процесуального права.

Методологія дослідження в тій або іншій формі полягає в використанні сукупності певних правил, прийомів, способів норм пізнання та перевірки отриманих результатів, які можуть бути розподілені на такі рівні: доктринальний, інтегративний та конкретно-науковий.

Водночас об'єктивності дослідження сприяє використання релевантних методів наукового дослідження: історико-правового, діалектичного, системно-структурного аналізу, порівняльно-правового (компаративістського), формально-логічного, статистичного та логіко-юридичного аналізу.

Застосування таких підходів має забезпечити отримання синтетичного та достовірного знання. Важливе значення при цьому має використання загальних принципів методології наукового дослідження, а саме: системності; єдності теорії і практики; об'єктивності; всебічності дослідження; детермінізму; діалектичного розвитку; достовірності.

Кримінальне процесуальне право – цілісна система узгоджених доктринальною основою правових норм, якими визначається процесуальна форма слідчої та судової діяльності, змість та характер правовідносин учасників кримінального провадження, закріплюються гарантії досягнення справедливого судочинства.

Слушна сприймається висловлена в юридичній літературі теза про те, процесуальні гарантії – закладена у процесуальній формі система правових принципів, приписів, санкцій та інших засобів, які забезпечують встановлення об'єктивної істини й справедливості правосуддя, можливість усіма суб'єктами кримінального процесу реалізувати свої права, свободи й обов'язки, досягнення мети й виконання завдань кримінального судочинства. У теорії кримінального процесу виправдано буде розглядати такі, характеризовані співвідношенням цілого й частини, поняття як «гарантії встановлення об'єктивної істини» (публічний інтерес), «гарантії захисту прав

і свобод людини» (приватний інтерес), «гарантії правосуддя» (публічно-приватний інтерес). [268, с. 31]

Доктринальним підґрунтям для аналізу окремих аспектів теми дослідження є сучасні роботи вітчизняних вчених-юристів: Ю. Аленіна, Ю. Азарова, Л. Аркуші, О. Бауліна, В. Весельського, А. Ф. Волобуєва, Г. Власової, В. Горбачевського, І. Гловюк, Ю. Грошевого, В. Дрозд, О. Капліної, А. Кислого, В. Котюка, В. Кузмічова, О. Кучинської, В. Лисенко, Є. Лук'янчикова, А. Мірошніченко, В. Мойсика, В. Молдован, Д. Письменного, А. Савченко, С. Стахівського, О. Татарова, В. Топчія, В. Тертишника, Л. Удалової, Т. Фулей, М. Хавронюка, П. Цимбал, К. Чаплинського, С. Чернявського, Ю. Черноус, Ю. Шемшученко, О. Шіло, М. Шумило, В. Юрчишина, О. Юхно, О. Яновської та інших дослідників.

Питання процесуальної самостійності та незалежності слідчого в цілому, з урахуванням гармонізації цієї засади з інститутом процесуального керівництва слідством була і залишається однією з найбільш гострих проблем процесуальної науки. Серед існуючих наукових поглядів можна зустріти як конструктивні ідеї, так і наявні аберації (лат. *aberratio* – відхилення), хибні думки, Наприклад, часто процесуалісти або не визнають існування в кримінальному процесі функції розслідування, «втискуючи» її в функцію обвинувачення, а останніми роками все частіше звучить концепція виконання слідчим невідомо з якого законодавства запозиченої функції переслідування.

Наразі не вичерпані можливості усунення дублювання функції процесуального керівництва слідством, зокрема таку функцію виконують як керівник слідчого підрозділу, так і прокурор. До того ж останній здійснює цю функцію водночас з виконанням функції нагляду за законністю слідчої діяльності, що не виключає можливості прояву при цьому конфлікту інтересів.

У КПК України, який був чинним з 1961 по 2012 рік, у ч. 2 ст. 114 визначалось, що «У разі незгоди слідчого з вказівками прокурора про притягнення як обвинуваченого, про кваліфікацію злочину і обсяг обвинувачення, про направлення справи для віддання обвинуваченого до суду або про закриття справи слідчий вправі подати справу вищестоящому прокуророві з письмовим викладом своїх заперечень. У цьому разі прокурор або скасовує вказівки нижчестоящого прокурора, або доручає провадження слідства в цій справі іншому слідчому.

У 2007 році у Рекомендаціях парламентських слухань на тему: "Про стан правосуддя в Україні", схвалених Постановою Верховної Ради України від 27 червня 2007 року № 1245-V, слушно зазначається, що у новому Кримінальному процесуальному кодексі України «має бути передбачена така форма судочинства, за якої на судовій стадії розгляду справи повною мірою реалізується принцип змагальності сторін, а досудове провадження будується на засадах об'єктивності, неупередженості, процесуальної самостійності та незалежності слідчого».

У проекті КПК України 2007 року, підготовленому робочою групою Верховної Ради України під керівництвом В. Мойсика [141], з'явилась ст. 37 під назвою «Забезпечення процесуальної самостійності та незалежності слідчого». Ця норма досить слушна і містить у собі такі позитивні твердження:

1. «Слідчий здійснює досудове слідство самостійно, у своїй процесуальній діяльності є незалежним від впливу осіб, які не мають на те законних повноважень, і керується лише Конституцією України, законами України, міжнародними договорами України».

2. «Процесуальна самостійність та незалежність слідчого забезпечується:

1) передбаченою законом процедурою досудового слідства;

- 2) заборонаю під загрозою відповідальності втручання в процесуальну діяльність слідчого осіб, які не мають на те законних повноважень;
- 3) відповідальністю за неповагу до слідчого;
- 4) іншими гарантіями, передбаченими цим Кодексом та іншими законами України».

3. «Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові особи, громадяни та їх об'єднання зобов'язані поважати незалежність слідчого і не посягати на неї».

Ці пропозиції не знайшли реалізації в новому КПК України 2012 року. Натомість реалізовані інші ідеї, які зобов'язують слідчого виконувати усі письмові вказівки прокурора.

У зв'язку з цим, зазначає Ю. Грошевий, «викликає заперечення суттєве звуження компетенції слідчого, позбавлення його ряду повноважень, які в умовах чинного законодавства забезпечують ефективність досудового слідства», а разом з тим «покладення на нього ст. 38 проекту КПК відповідальності за законність та своєчасність досудового розслідування є алогічним». [51, С. 7]

У ряді своїх публікацій В. М. Тертишник пропонував в доктринальному плані реалізувати найбільш радикальну ідею - надати слідчому статус недоторканності, згідно з яким: притягнення до кримінальної відповідальності слідчого було б можливе тільки з дозволу Верховної Ради України за поданням Генерального прокурора України; заборонялось би будь-яке прослуховування телефонних розмов слідчих у зв'язку з перевіркою їх діяльності без дозволу суду, а кримінальну справу проти слідчого допускалось би порушувати тільки прокурором області чи прокурором відповідного або вищого рівня. [272, С. 38-44].

На його погляд, при реалізації ідеї Національного бюро розслідування слідчим даного відомства має надаватись статус недоторканності, а для зміцнення гарантій незалежності вони мають призначатись на посаду та

звільнятися тільки Президентом України за поданням Генерального прокурора України та погодженням з Уповноваженим Верховної Ради з прав людини. Це може стати дієвим механізмом забезпечення їх незалежності від виконавчої та законодавчої влади за умови гарантій незалежності самого Генерального прокурора України. Процесуальний контроль і нагляд за законністю при проведенні досудового розслідування мають здійснювати виключно особи, стосовно яких слідчий не знаходиться в адміністративній чи іншій підпорядкованості. Адміністративна влада не повинна поєднуватись з функцією процесуального контролю чи нагляду в одній особі. [265, С. 106-107]

З прийняттям нового КПК України в 2012 році слідчі отримали можливості застосовувати інститути негласних слідчих (розшукових дій). Між тим юридична визначеність процедури їх провадження залишається бути кращою. Законодавство значно ускладнило процедуру отримання дозволу на провадження слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій, пов'язаних з обмеженням гарантованих Конституцією України та міжнародними правовими актами прав і свобод людини. З одного боку, такі ускладнення носять характер піклування про забезпечення верховенства права, а, з іншого боку, можуть носити ознаки надлишкової бюрократизації процесу, за якою можуть стати недосяжними задачі правосуддя.

Проведені нами емпіричні дослідження показують наявність значних проблем в діяльності слідчих ДБР щодо розслідування корупційних та інших посадових злочинів, зокрема: недостатність дієвих правових механізмів безпосереднього виявлення злочинів; недосконалість доказового права; конкуренція приписів закону щодо процесуального контролю за розслідуванням; бюрократизація процесуальної форми досудового слідства; нерідко невиправдана ускладненість процедур отримання дозволів на проведення слідчих (розшукових) дій тощо (детальніше див – Додаток №1 та Додаток № 2 до даної роботи.)

Ситуація в слідчій діяльності ускладнюється відсутністю належної стабільності законів, частими змінами та доповненнями існуючого кримінально-процесуального законодавства.

В останні роки з урахуванням законодавчих змін питання діяльності слідчих та детективів все активніше розкриваються в дисертаційних працях юристів.

В оригінальній та досить релевантній сучасній дисертаційній праці Гвоздюка В. В. «Тактика проведення слідчих (розшукових) дій з урахуванням практики Європейського суду з прав людини» (2021 р.) [46], проаналізовані основні юридичні та тактико-криміналістичні помилки, яких часто припускаються слідчі при провадженні обшуків та інших слідчих дій, подана система пропозицій і рекомендацій щодо удосконалення законодавчої процедури та криміналістичної тактики провадження слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій.

В дисертації Рокунь С. В. «Діяльність детективів Національного антикорупційного бюро України щодо виявлення, розкриття і розслідування фактів легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» (2020 р.) [238], проаналізована проблема функціонування детектива НАБУ, подані пропозиції щодо удосконалення закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 6 грудня 2019 року № 361-ІХ, окремих положень та інститутів кримінально-процесуального права, діяльності детективів НАБУ як суб'єктів кримінальних процесуальних правовідносин, що виникають під час виявлення, розкриття і розслідування фактів легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом; розроблено концептуальну модель нормативного регламентування інституту спеціального детективного розслідування.

З урахуванням появи в КК України концепту кримінальні проступки, а відповідно і закріплення в КПК України інституту дізнання щодо кримінальних проступків, М. Ю. Романов та О. Ф. Кобзар здійснили вчасну наукову розвідку проблем дізнання та підготували системну аналітичну поважну монографічну працю – «Організаційно-правові, адміністративні та кримінальні процесуальні аспекти діяльності підрозділів дізнання Національної поліції України: монографія» (2021). [240], В даній роботі автори проаналізували існуючу практику поліцейського дізнання, на основі чого внесли низку пропозицій щодо удосконалення кримінально-процесуального напрямку діяльності підрозділів дізнання.

В юридичній науці заслуговує на окрему прискіпливу увагу доробок М. В. Калатура на тему «Адміністративно-правові засади організації та функціонування слідчих підрозділів правоохоронних органів», де дослідник розкриває сутність багаторівневих правовідносин між слідчим, керівником органу досудового розслідування, оперативним підрозділом, керівником правоохоронного органу, та іншими суб'єктами причетними до реалізації функції досудового слідства. [100]

Доктринальні аспекти діяльності детективів у кримінальному процесі піднімаються в спеціальних дисертаційних працях та Войтюк Р. В. «Детектив Національного антикорупційного бюро України як суб'єкт кримінальних процесуальних правовідносин» (2018 р.), [41] Довжича Є. В. [58] та Жидкова В. Л. «Кримінально-процесуальна діяльність детектива Національного антикорупційного бюро України» (2019 р.) [65] розкриті питання становлення та розвитку інституту детектива у правовому полі України, зроблено акцент на особливостях правового статусу детектива, який поєднує слідчу і оперативно-процесуальну компетенцію, подані пропозиції щодо удосконалення процесуальної регламентації виконання ними своїх функцій.

В аспектах протидії корупційним та іншим посадовим злочинам актуальною залишається проблема виявлення та розслідування легалізації

доходів, одержаних у результаті злочинної діяльності, розгляду якої традиційно приділялась увага вчених-юристів. [8, 172, 174, 196, 225]

Зі становленням ДБР та прийняттям 6 груд. 2019 р. нового закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», [82] а також певним унормування підзаконними нормативними актами взаємодії ДБР з підрозділами Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (АРМА), [218] активізувалась робота слідчих ДБР та їх взаємодія з іншими суб'єктами виявлення та розшуку активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, співробітництво з міжнародними правоохоронними інституціями щодо протидії офшоризації капіталів.

Одна з найбільш складних проблем, тісно пов'язаної з протидією корупції, а саме проблематики виявлення, розшуку й передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів, проблема деофшоризації та конфіскації нажитого злочинним шляхом, стала предметом дослідження ряду сучасних дисертаційних та інших аналітичних робіт. [52, 120, 128, 196, 204].

Основними й найефективнішими способами виявлення та розшуку активів, одержаними від корупційних та інших злочинів, за визначенням А. Ю. Плюшкіна, є: проведення СРД і НСРД; витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ й організацій, службових і фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок; здійснення дій зі збирання інформації шляхом доступу до автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів та банків даних, держателем (адміністратором) яких є державні органи або органи місцевого самоврядування; звернення до АРМА щодо виявлення та розшуку активів;

проведення заходу забезпечення кримінального провадження – тимчасового доступу до речей і документів; одержання інформації про місцезнаходження активів на території іноземної держави внаслідок здійснення міжнародного співробітництва під час кримінального провадження за запитом до компетентних органів іноземної держави; надання доручення оперативному підрозділу в порядку ст. 40 КПК України щодо виявлення та розшуку активів. [204, с. 177].

Автор слушно пропонує доповнити КПК України статтею 170-1, виклавши її в такій редакції:

«Стаття 170-1. Передача в управління активів, на які накладено арешт у кримінальному провадженні

1. В управління Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, можуть бути передані активи, на які накладено арешт у кримінальному провадженні, вартістю понад 200 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, якщо це можливо без шкоди для кримінального провадження, з метою забезпечення їх збереження (за можливості – збільшення) економічної вартості або для реалізації з урахуванням особливостей, визначених законом, на підставі: 1) ухвали слідчого судді під час досудового розслідування; 2) ухвали суду під час судового провадження; 3) письмової згоди власника.

2. У випадках, передбачених пунктом 1 частини першої цієї статті, слідчий за погодженням із прокурором або прокурор звертається з відповідним клопотанням до слідчого судді місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності ВАКС, – до слідчого судді ВАКС, або до суду під час судового провадження, яке розглядається згідно зі статтями 171–173 цього Кодексу.

3. У випадках, передбачених пунктом 2 частини першої цієї статті, прокурор звертається до суду, який здійснює судовий розгляд, яке розглядається згідно зі статтями 171–173 цього Кодексу

4. Прокурор у випадках, передбачених пунктами 1 та 2 частини першої цієї, не пізніше ніж наступного робочого дня з моменту постановлення ухвали слідчого судді, суду надсилає копію цієї ухвали Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, із зверненням щодо прийняття активів, а також вживає невідкладних заходів щодо передачі цих активів 180 Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів.

5. У випадку, передбаченому пунктом 3 частини першої цієї статті, прокурор письмово звертається до Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, і вживає невідкладних заходів щодо передачі цих активів Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів.

6. У разі необхідності слідчим, прокурором під час досудового розслідування та слідчим суддею, судом під час судового розгляду з метою одержання консультацій з питань, що потребують спеціальних знань у сфері управління активами, відповідно до статті 71 цього Кодексу, може бути залучено як спеціалістів посадових осіб Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів.

7. У разі залучення як спеціалістів посадові особи Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, зобов'язані надати консультації з питань передачі в управління активів.

8. Передача в управління активів, на які накладено арешт у кримінальному провадженні, може бути повністю або частково скасована ухвалою слідчого судді під час досудового розслідування чи суду під час судового провадження за клопотанням прокурора або власника (законного володільця) в разі неефективності управління активами, незабезпечення умов їх збереження та/або зменшення їхньої економічної вартості в разі підтвердження зазначених фактів доказами. Розгляд клопотання про скасування передачі в управління здійснюється в порядку, передбаченому статтею 174 цього Кодексу». [204, с. 178-180].

Водночас, зауважимо, що не усі засоби протидії легалізації (відмивання) активів, отриманих корупційним чи іншим злочинним шляхом, засоби пошуку, арешту і конфіскації таких активів отримали чітке юридичне визначення та належну правову процедуру реалізації.

Робота Танривердієва Х. М. «Досудове розслідування у кримінальних провадженнях щодо народних депутатів України» (2020 р) присвячена складній проблемі розслідування злочинів особами законодавчої влади, які наділені підвищеним статусом захисту. Автор цілком слушно зазначає, що з оновлених положень Конституції України 2020 року, не впливає можливість чи необхідність визначення у законі будь-яких особливостей притягнення народних депутатів України до кримінальної відповідальності. Між тим, народний депутат залишений суб'єктом особливого порядку кримінального провадження, передбаченого гл. 37 Кримінального процесуального кодексу України й повідомлення про підозру йому вручає Генеральний прокурор або його заступник – керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. У зв'язку з цим такі зміни не узгоджуються із положеннями ст. 24 Конституції України, відповідно до яких громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом; не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань,

статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. [261, с. 2-3, 20-24]

В роботі Зайцева О. В. «Процесуальна самостійність і незалежність слідчого органу досудового розслідування у кримінальному процесі України» (2019 р.) узагальнені погляди вчених на проблему зміцнення гарантій процесуальної самостійності і незалежності слідчого. Автор слушно аналізує юридичну колізію, що полягає у безпеліційних вимогах закону виконувати слідчим письмові вказівки прокурора, а разом з тим і оскаржувати їх вищестоящому прокурору. Але досі ця колізія законодавцем не розв'язана. Проблеми можливого конфлікту інтересів і зловживання процесуальними правами при виконанні прокурором своїх функцій у справах підслідних слідчим ДБР потребують окремої уваги.

З прийняттям КПК України в 2012 році гарантії незалежності та процесуальної самостійності слідчого суттєво звузились в цілому. Зокрема, згідно ст. 40 КПК України слідчий має «звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій», а також «зобов'язаний виконувати доручення та вказівки прокурора, які надаються у письмовій формі. Невиконання слідчим законних вказівок та доручень прокурора, наданих у порядку, передбаченому цим Кодексом, тягне за собою передбачену законом відповідальність».

Державне бюро розслідувань – правоохоронний орган зі слідчою та оперативною компетенцією, який здійснює запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування корупційних, військових та інших злочинів, учинених державними службовцями, суддями, прокурорами та іншими працівниками правоохоронних органів.

Варто відмітити, що системного аналізу проблем діяльності ДБР з моменту його становлення в науковій літературі не відбулось, не було

приділено достатньої уваги і до окремих актуальних аспектів його діяльності. Якщо порівнювати ситуацію з іншими правничими інституціям, то цілком логічно, що вчені-юристи оперативно реагували на появу нових слідчих чи судових органів виданням фахових науково-практичних видань у формі науково-практичних коментарів чи інших аналітичних видань щодо відповідних законодавчих актів чи змін законодавчих основах їх діяльності. [36, 111, 120, 159, 192, 277, 290, 294, 301].

Лише в 2023 році на книжкових полицях з'явилося перші видання присвячене діяльності НАБУ [187] та ДБР, [54] які розкриваючи історичні аспекти становлення даних слідчих органів, його функції та гарантії діяльності, включали також релевантну нормативно-правову основу їх діяльності. Між тим проблем діяльності ДБР накопичилось немало, які потребують додаткової наукового аналізу.

До компетенції ДБР віднесено протидія кримінальним правопорушенням, що вчиняються військовослужбовцями, військовим злочинам та злочинних порушень міжнародного гуманітарного права.

Незважаючи на екстраординарні умови в яких опинилась держава і юридична наука, до честі вчених-юристів проблеми забезпечення ефективних розслідувань у сфері військових злочинів уже отримали оперативний наліз в сучасній юридичній літературі. [23, 36, 159, 173, 176, 197, 269, 278]

Вченими юристами широко розкриваються питання забезпечення дотримання норм міжнародного гуманітарного права. Зокрема проблеми забезпечення міжнародного гуманітарного права присвячений праця колективу авторів - Міжнародне гуманітарне право. / Укл.: Алієв Р.В., Ануфрієв М.І., Бортняк В.А., Грицай Т.Г., Дрозд О.Ю., Дубенко О.І., Журавльов Д.В., Копотун І.М., Коропатнік І.М., Кривенко О.В., Курилюк Ю.Б., Петков С.В., Сивка В.В. [173].

Питанням протидії військовим злочинам присвячена праця Р. Мовчана «Воєнні» новели Кримінального кодексу України: правотворчі та

правозастосовні проблеми». [176]. Особливості слідчої діяльності в умовах військового стану та протидії різним формам гібридної війни розкриваються в роботі фахівців з кримінального процесу, зокрема в працях: Тетерятник Г. К. «Кримінальне провадження в умовах надзвичайних правових режимів: теоретико-методологічні та праксеологічні основи» [278]; «Новели кримінального законодавства України, прийняті в умовах воєнного стану: наук.-практ. комент. / А. А. Вознюк, О. О. Дудоров, Р. О. Мовчан, С. С. Чернявський та ін.; за ред. А. А. Вознюка, Р. О. Мовчана, В. В. Чернея. [192]

Проблеми досудового слідства в умовах військового стану та протидії колобораціонізму, військовим злочинам та різним формам гібридної війни отримують все більш активний аналіз. В цьому аспекті варто додатково відзначити такі системні роботи останніх років як: Кваліфікація та розслідування порушення законів і звичаїв війни. Практичний посібник / Вознюк А.А., Жук І.В., Таран О.В., Чернявський С.С. та ін. / За заг ред. М. С. Цуцкірідзе. В. В. Чернея, А. А. Вознюк. Київ: Норма права, 2023. 332 с.; Тетерятник Г. К. Кримінальне провадження в умовах надзвичайних правових режимів: теоретико-методологічні та праксеологічні основи. Одеса: Видавничий дім "Гельветика", 2021. 500 с.; Орлов Ю. В. Злочинність і протидія їй в умовах війни: кримінально-правовий та кримінологічний виміри : монографія / Ю. В. Орлов ; Кримінол. асоц.України. Харків : Право, 2023. 252 с. ; Кваліфікація окремих кримінальних правопорушень проти воєнної безпеки України : навчальний посібник / А.Є. Фоменко, О.С. Юнін, В.С. Березняк, В.В. Шаблистий та ін. Київ : Алерта, 2023. 532 с.; Сиводед І. С. Теоретичні та організаційно-тактичні проблеми розслідування кримінальних правопорушень, які вчинені на окупованих територіях України: монографія. Київ: «Видавництво Людмила», 2023. 924 с.; Кримінальна відповідальність та особливості кримінального провадження під час воєнного стану. Посилення кримінальної відповідальності, особливий режим досудового розслідування та судового розгляду, особливості співпраці з

Міжнародним кримінальним судом. Київ: Видавничий дім "Професіонал", 2023 664 с.; Злочинна колаборація в умовах збройної агресії: практич. порадник з кримінально-правової оцінки та розмежування / за заг. ред. В.В. Малюка. Київ : Алерта, 2023. 312 с., Методичні рекомендації з питань кримінально-правової кваліфікації, оперативно-розшукової діяльності та кримінального провадження за ст. 111-1 КК України «Колабораційна діяльність» / С. Албул, Т. Волошанівська, А. Марченко, Г. Мудрецька, Г. Резніченко, І. Федоров, І. Чекмарьова. Одеса: ОДУВС, 2022. 67 а також інші праці фахівців [26, 27, 36, 105, 159, 192, 197] Незважаючи на відносно вичерпний розгляд основних указаних проблем діяльності слідчого в умовах військового стану, розкритті окремих аспектів проблем продовжується, що обумовлено перманентними змінами акту агресії та її наслідків.

Питання взаємодії слідчих органів у сфері кримінального судочинства та співробітництва з міжнародним кримінальним судом, з урахуванням останніх змін законодавства, досить широко розкриті в сучасних працях В. М. Тертишника: «Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Вид. 18-те, доповн. і перероблене» [270]; «Конституція України. Науково-практичний коментар» [267]

Більш всебічно проблеми міжнародного співробітництва у сфері правосуддя, розкриті в комплексній науковій праці групи науковців «Міжнародне співробітництво у сфері правосуддя: підручник. / Тертишник В. М. та ін.; за заг. ред. д. ю.н. проф. В. М. Тертишника та докт. наук держ. упр., професора В. В. Ченцова» [172] В даній праці автори висвітлили як правові основи та принципи і традиційні форми співробітництва слідчих органів з правоохоронними інституціями інших держав у сфері протидії злочинності та в рамках кримінальних проваджень, зокрема: допит за запитом компетентного органу іноземної держави шляхом проведення відео- або телефонної конференції, перейняття кримінальних проваджень та доручення про кримінальне переслідування, розшук, арешт і конфіскація майна,

екстрадиція тощо, так і такі актуальні питання для слідчої практики: а) міжнародне співробітництва держав у сфері протидії white-collar crime та запобігання легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом; б) особливості міжнародного співробітництва у сфері запобігання і протидії корупції, виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів; в) проблеми реалізації доказових матеріалів, здобутих в ході міжнародного співробітництва у сфері запобігання легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом та протидії корупції; г) використання можливостей Інтерполу для вирішення завдань протидії злочинності. В роботі викладена система пропозицій і рекомендацій щодо удосконалення законодавства та слідчої практики, які є слушними та нами повністю підтримуються.

В одній з актуальних праць сьогодення професора Тетяни Сироїд «Міжнародне кримінальне право» [248], автором розкриває важливі для слідчої практики поняття: «терористичні злочини», «злочин геноциду», «злочини проти людяності», «злочин агресії», «воєнні злочини», «концепція воєнних злочинів у міжнародному кримінальному праві та питання відповідальності за їх вчинення». Водночас аналізуються міжнародно-правові основа протидії указаним злочинам. Практично важливими є розкриті в роботі питання діяльності Міжнародного кримінального суду, до висновків щодо яких ми повністю приєднуємось.

Системний розгляд указаних проблем діяльності слідчих обумовив необхідність зосередити більшої уваги на діяльності слідчих ДБР щодо забезпечення ефективного розслідування корупційних та інших посадових кримінальних правопорушень.

Адже Державне бюро розслідувань все частіше має справу з сучасними проявами корупції, де накопичилось немало як старих так і нових проблем, значна частина з яких пов'язана з недоліками законодавства. Тож в даній роботі автор вважає за доцільне більше уваги приділити протидії

корупційним та іншим посадовим злочинам, що вчиняються чиновниками з вагомим впливом на суспільство.

Особливо гостро проблеми діяльності ДБР відчутні при розслідуванні саме корупційних злочинів. Саме в цій сфері накопичилось більшість проблем, які потребують глибокого і всебічного аналізу. Актуальність піднятих проблем та напрямків досліджень підтверджена згодом прийнятою «Стратегією боротьби з корупцією» та «Стратегічною програмою діяльності Державного бюро розслідувань» [254]

Особливо актуальною, як нам вважається, стає проблема протидії політичній корупції, яка ще досліджена недостатньо, але все більш активно аналізується вченими, як в аспектах концепту політичної корупції, так і в системі заходів протидії корупції в цілому. [20, 28, 30, 45, 66, 106, 124, 125, 129, 154, 156, 157, 158, 225, 226, 258, 320].

Сьогодні, - як слушно зазначають фахівці, - набирає обертів така форма корупції, як політична корупція, котра вчиняється правлячою елітою для захоплення і утримання влади, нейтралізації політичних конкурентів. Форми такої корупції - це активний лобізм, протекціонізм, вигідне призначення на державні посади, інвестування комерційних структур за рахунок держбюджету, маніпулювання державними органами, комерційними структурами через призначення в них своїх родичів, близьких, створення акціонерних компаній на базі державних підприємств, надання пільг, переваг, винятків із загальних правил для «своїх» фірм і компаній, переведення держмайна в акціонерні товариства, келійне проведення приватизації, фіктивне банкрутство, навчання дітей за кордоном за рахунок «спонсорів» тощо. Правова небезпека корупції полягає, зокрема, й у її стійкості - процесуальній складності доведення вини корупціонерів, що призводить до відсутності вироків по резонансних, і не тільки, корупційних злочинах; надміру тривалому досудовому розслідуванні, а часом – не доведення справ до суду. Зовні виглядає так, що держава, яка має репутацію корупційної,

виявляє неспроможність опиратися корупції у визначений законами спосіб. [185, с. 380] Забезпечення ефективності розслідування корупційних злочинів сьогодні набуває доленосного значення для держави. В умовах політизації законодавчої та виконавчої влади, нових викликів, що створюють прояви політичної корупції, особливої уваги потребує створення механізмів забезпечення незалежності та гарантій діяльності слідчих та інших антикорупційних органів.

Незалежність Державного бюро розслідувань визначається спеціальним статусом Державного бюро розслідувань як правоохоронного державного органу, який, на відміну від інших слідчих органів, не входить до системи органів виконавчої влади. Така концепція його організації є певним позитивом. Певним кроком вперед, щодо зміцнення статусу та гарантій діяльності слідчих ДБР стало положення закону про те, що керівництво діяльністю Державним бюро розслідувань здійснює його Директор, який призначається на посаду строком на сім років та звільняється з посади Президентом України за згодою Верховної Ради України. Такий підхід сприяє більшій незалежності ДБР від виконавчої влади.

Автори новітнього підручника з кримінально-процесуального права, зазначають, що «слідчий зобов'язаний проводити досудове розслідування швидко, повно, всебічно й об'єктивно, без порушень прав та законних інтересів учасників процесу». Разом з тим, ці ж автори відмічають, що з урахуванням існуючого законодавства, «слідчий невідкладно у письмовій формі повідомляє прокурора про початок досудового розслідування», «слідчий є самостійним та незалежним у ході досудового розслідування, однак проведення певних слідчих та процесуальних дій він зобов'язаний погоджувати з прокурором». [135, с. 241]

Ці положення є загальними правилами провадження розслідування. Але слідчі ДБР час від часу стикаються з розслідуванням посадових злочинів, які вчиняються прокурорами, або їх близькими родичами. І тут

виникають певні колізії з застосуванням приписів норм нормами що визначають правила прокурорського нагляду та судового контролю, які не визначають, як уникнути конфлікту інтересів, не усувають можливостей корупційних ризиків, тиску на слідчих, зловживання процесуальними правами з боку самих осіб, які уповноважені здійснювати процесуальне керівництво слідством чи нагляд або контроль за його законністю.

Перш за все, варто усунути дублювання функції процесуального керівництва прокурором на керівником слідчого підрозділу. Оскільки саме керівник органу досудового розслідування, згідно ст. 39 КПК України «організовує досудове розслідування», варто за ним залишити право давати слідчому вказівки та рекомендації щодо порядку кримінального провадження, водночас позбавляючи таких повноважень прокурора. За прокурором має залишитись права нагляду за законністю розслідування та усунення порушень закону слідчим.

Ad hoc (лат. ad hoc – для цього, стосовно цього, конкретно для цього) частину слідчих дій, які наразі допускається здійснювати лише за погодженням з прокурором, чи за рішенням прокурора (наприклад, контроль за вчиненням злочину – ст. 271), варто дозволити до провадження за погодженням з керівником слідчого підрозділу.

Проблеми практики протидії корупційним та іншим посадовим кримінальним правопорушенням потребують окремого доктринального осмислення та вирішення шляхом внесення пропозицій і рекомендацій щодо удосконалення чинного кримінального та кримінального процесуального законодавства, а також законодавчих та організаційних основ діяльності слідчих підрозділів, розвитку гарантій незалежності та процесуальної самостійності слідчих. В аспектах правових проблем протидії корупції потребують додаткового аналізу інституту дієвого каяття, розробки концептуальної моделі особливої форми кримінального провадження щодо корупційних кримінальних правопорушень.

1.2. Історичні аспекти становлення Державного бюро розслідувань

Першоджерелом інституту слідчого можна вважати відомого з часів Київській Русі так званого вірника, до компетенції якого, згідно норм Руської Правди, відносилось здійснення розслідування.

Витоки ідей становлення самостійного та незалежного слідчого апарату можна знаходити в законодавчих актах 19 століття в правовому полі яких перебувала частина українських земель. Зокрема, 20 листопада 1864 року був затверджений Устав кримінального судочинства, згідно якого функція розслідування покладалось на судових слідчих; судова влада відокремлювалась від законодавчої і виконавчої, слідчі були незмінювані в своїй посаді, призначались на посаду за поданням Міністра юстиції, до того ж тільки суд міг давати вказівки слідчому, перевіряти його діяльність, вилучати і передавати іншому слідчому, або закривати справи. Скарги на дії слідчих розглядав суд. Нове, як кажуть – давно забуте старе.

З моменту становлення України як суверенної, самостійної, незалежної держави, функції розслідування виконували слідчі підрозділи прокуратури, МВС та СБУ України. При цьому основний масив кримінальних проваджень відносився до компетенції слідчих МВС України, які разом з оперативними службами та експертними установами знаходились в структурі МВС. Такий стан справ мав певні недоліки та викликав певну критику. Зокрема науковці звертали увагу на той факт, що перебування слідчих у підлеглості керівників райвідділів МВС, не завжди відповідало гарантіям їх незалежності, до того ж само МВС перебувало в структурі виконавчої влади, що не виключало можливості впливу на самих слідчих цього відомства та забезпечення об'єктивності розслідування посадових злочинів. Згідно діючого на той час процесуального законодавства (КПК України 1961 року) керівник слідчого відділу мав право давати вказівки слідчому про провадження попереднього слідства, передавати справу від одного слідчого до іншого. Вказівки

керівника слідчого відділу у кримінальній справі які давались слідчому в письмовій формі були обов'язковими для виконання, а оскарження цих вказівок прокурору не зупиняло їх виконання, за винятком випадків, передбачених ч. 2 ст. 114 КПК України.

Безумовно, ці повноваження не зовсім узгоджувались з процесуальним статусом самостійності і незалежності слідчого.

Як зауважував з цього приводу В. М. Тертишник, з урахуванням розширення судового контролю та збереження прокурорського нагляду за діяльністю слідчого функції начальника слідчого підрозділу слід переглянути. Негоже, коли одного працюючого слідчого контролюють зразу троє, та ще й з повноваженнями давати вказівки. Процесуальний контроль і нагляд за законністю при проведенні досудового розслідування мають здійснювати виключно особи відносно яких слідчий не знаходиться в адміністративній чи іншій підлеглих. Адміністративна влада не повинна поєднуватись з функцією розслідування, контролю чи нагляду в одній особі. Реалізація загальної ідеї правової держави розподілу влади на законодавчу, виконавчу і судову, стосовно статусу слідчого вимагає відокремлення адміністративно-розпорядчих повноважень від функції розслідування та прокурорського нагляду і процесуального контролю. [272, с. 38-44]

Створення окремих слідчих органів щодо протидії корупції та іншим резонансним злочинам, а більш того створення нової самостійної системи слідчих органів було запрограмоване ще при прийнятті Конституції України як незалежної, суверенної демократичної, правової держави в 1996 році.

Зокрема, у п. 9 Перехідних положень Конституції України 1996 року, . [118] було визначено: «Прокуратура продовжує виконувати відповідно до чинних законів функцію нагляду за додержанням і застосуванням законів та функцію попереднього слідства - до введення в дію законів, що регулюють діяльність державних органів щодо контролю за додержанням законів, та до

сформування системи досудового слідства і введення в дію законів, що регулюють її функціонування».

За задумами законодавця функція розслідування з відповідною компетенцією щодо підслідних прокуратурі злочинів, мала б бути без зволікань передана новостворюваному слідчому органу антикорупційного спрямування. Між тим, Закон України «Про Державне бюро розслідувань» отримав світ лише 12 листопада 2015 року, а розпочати свою діяльність ДБР стало можливим лише 27 листопада 2018 року.

Помітна неквапливість дій влади при створенні слідчих органів, викликає іманентний дисонанс при розгляді спроб реформування самої Конституції. Якщо закон про створення Державного бюро розслідувань Верховна Рада ухвалила лише через 19 років, та за цей час Верховна Рада України п'ять разів міняла Конституційні норми.

Розпочата політизація самого законодавчого органу законами про створення політичних коаліцій у Верховній раді [88], які хоча і визнавались неконституційними [237], але знову відновлювались [70], а сама політична коаліція в Парламенті країни стали домінантом в прийнятті як законів так і важливих кадрових питань, що не могло не вплинути і на діяльність слідчих та інших органів, попри проголошені принципи їх деполітизації.

З цього приводу Парламентська Асамблея Ради Європи наголошує, що поточна криза в Україні є також результатом поспішної та незавершеної конституційної і політичної реформ 2004 року, відповідно до якої до Конституції України (254к/96-ВР) було внесено низку змін, без урахування застережень Венеціанської комісії та без проведення широкої публічної дискусії в країні. Асамблея висловлює жаль з того приводу, що гостра критика, висловлена в її Резолюції 1466 (2005) (994_611), та її неодноразові заклики до органів влади України вирішити терміново ці питання, з тим щоб

забезпечити легітимність конституційних змін 2004 року (2222-15) та їх відповідність європейським стандартам, залишилися непочутими. [227]

Науковцями та практикуючими слідчими висловлювались пропозиції та сформульовані проекти, які передбачали різні варіанти вирішення проблеми зміцнення статусу та гарантій діяльності слідчих: від створення єдиного Слідчого комітету при Міністерстві внутрішніх справ України, до об'єднання всіх слідчих підрозділів у єдине відомство, яке пропонувалось іменувати або слідчим комітетом, або державним агентством розслідувань

Ідея створення Державного бюро розслідувань, як окремого самостійного слідчого органу заточеного на розслідування резонансних та посадових злочинів (в різних його варіантах і назвах) виникла ще в 90 роки.

Концепція Національного бюро розслідувань була відпрацьована групою вчених в 1997 році. Висловлювались пропозиції щодо створення окремих слідчих органів, зокрема УДАР – Українське державне агентство розслідувань, ОСА – Особове слідче агентство тощо. Врешті решт був відпрацьований проект Закону України «Про Національне бюро розслідувань». Автори виходили з тези про значну криміналізацію і корумпованість влади в роки “розгулу” ваучерної приватизації, накопичення олігархами капіталів, серії вбивств відомих посадових осіб держави й замаху на Прем'єр-міністра України, а відтак обумовленої ситуацією протидії злочинності необхідності активного протистояння цим явищам. Для цього мав бути створений слідчий орган, який би був більш захищений від можливого тиску і втручання з боку «можновладців». [7, с. 115-116]

Процес протидії корупції в Україні супроводжується постійною зміною антикорупційного законодавства, неузгодженістю дій між антикорупційними та іншими правоохоронними органами, безсистемністю участі в антикорупційній діяльності інститутів громадянського суспільства. Недосконалість організаційного і функціонального компонентів державного

механізму протидії корупції, незавершеність антикорупційної реформи негативно впливають на результати протидії корупції. [187, с. 13]

Національне бюро розслідувань було поспішно запроваджено не законом, а Указом Президента України від 24 квітня 1997 року N 371/97 «Про Національне бюро розслідувань України». [287]

Даним Указом Президента України визначалось наступне:

«З метою зміцнення національної безпеки держави, забезпечення належного захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина, посилення боротьби зі злочинністю, особливо з її організованими формами, відповідно до пунктів 1 і 15 статті 106 Конституції України постановляю:

1. Утворити Національне бюро розслідувань України як центральний орган виконавчої влади.

2. Визначити, що основними завданнями Національного бюро розслідувань України є: проведення відповідно до законодавства України досудового слідства та оперативно-розшукових заходів у особливо складних кримінальних справах про злочини, які становлять підвищену суспільну небезпеку; проведення інформаційно-аналітичної роботи з метою виявлення і усунення причин та умов, що сприяють корупції та вчиненню інших небезпечних злочинів, прогнозування динаміки злочинності в суспільстві.

3. Національне бюро розслідувань України очолює Директор, якого призначає на посаду Президент України за поданням Прем'єр-міністра України. Повноваження Директора припиняє Президент України».

Незважаючи на сумнівність означеного Указу Президента України, виконавчою владою без зволікань було вжито організаційних заходів для роботи НБР. Зокрема Постановою Кабінету міністрів України від 12 листопада 1998 р. N 1780 прийнято рішення «установити граничну чисельність працівників Національного бюро розслідувань у кількості 10000 одиниць за рахунок перерозподілу і скорочення штатної чисельності правоохоронних органів[212]; окремим нормативним актом КМУ прийнято

рішення про створення на період до завершення формування апарату Національного бюро розслідувань Службу Директора Національного бюро розслідувань [213]; виділено приміщення для організації роботи новостворюваного слідчого органу, а Директором Національного бюро розслідувань України було оперативно призначено Дурдинця Василя Васильовича. [288]

І хоча відповідно до пункту 15 частини першої статті 106 Конституції України, вирішення питань щодо утворення, реорганізації, ліквідації міністерств та інших центральних органів виконавчої влади є прерогативою Президента України, даний Указ Президента України безсумнівно, йшов всупереч чинному законодавству, і був скасований рішенням Конституційного Суду України від 6 липня 1998 N 10-рп/98 [219], адже відповідно до п. 14 ч. 1 ст. 92 Конституції України виключно законами України визначаються організація і діяльність органів дізнання і слідства.

І незважаючи на те, що 7 травня 1997 року Президент України подав до Верховної Ради України проект Закону України "Про внесення змін і доповнень до Кримінально-процесуального кодексу України та деяких інших законодавчих актів", а 29 листопада цього ж року - проекти Законів України "Про Національне бюро розслідувань України" та "Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів у зв'язку з утворенням Національного бюро розслідувань України", указані законопроекти Верховною Радою України не було розглянуто. Такими спільними невиваженими діями Президента України та Парламенту, ідея створення вкрай необхідного та довгоочікуваного суспільством Національного бюро розслідувань була похована.

Але сама ідея створення нового незалежного від виконавчої влади слідчого органу своєї актуальності не втратила. Хоча її реалізація занадто розтягнулась в часі.

15 березня 2005 р. Президент України видав Розпорядження за № 782/2005-рп “Про робочу групу з розроблення концепції утворення та організації діяльності Національного бюро розслідувань України”, за яким створено відповідну робочу групу. Вказане Розпорядження було скасоване 6 серпня 2008 року. У 2006 році РНБО ухвалило за необхідне створення Національної служби розслідувань.

Аналізуючи ідею НБР, О. Костенко зазначає, що “це має бути орган, пристосований якнайшвидше для виконання доленосного для України завдання – декриміналізації всіх органів державної влади зверху донизу”[126, 7].

Дослідження проблем протидії корупції та організації для виконання цього завдання слідчої діяльності активізувались в новому тисячолітті. Дослідники приділили немало уваги аналізу вітчизняного законодавства та досвіду зарубіжних країн, але існуючі наукові праці показують на певні розбіжностями думок вчених з тих ти інших питань. [56, 66, 67, 89, 101, 102, 104, 105, 107, 108, 124, 125, 130, 142, 144, 202, 241]

З прийняттям в 2012 році нового КПК України законодавча робота про створенню та організації діяльності ДБР певним чином оновилась, але бажала бути кращою.

Як зазначалось дослідниками, КПК України передбачено розслідування ряду посадових злочинів новим слідчим органом - Державним бюро розслідувань (ДБР), слідчим органом який досі існує поки що тільки за назвою в тексті КПК України, а фактично досі ще не створений, не розроблений навіть сам закон про даний слідчий орган, хоча концепція його діяльності активно обговорювалась вченими більш ніж десятиріччя. Функції Державного бюро розслідувань тимчасово продовжує виконувати прокуратура, яка за Конституцією України на сьогодні не має в своєму активі функції розслідування взагалі, а свою слідчу діяльність базує лише на перехідних положеннях Конституції та нового Закону про Прокуратуру.

Фактично на сьогодні розслідування злочинів вчинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище «зависло» між компетенцією органу, якого ще не створено, і підрозділу який знаходиться в стані «тимчасового існування», а точніше ліквідації. Зрозуміло, що очікувати ефективної роботи від такої «тимчасовості» важко. [123, с. 88- 89]

І все ж, завдячуючи незламності вчених-юристів та формуванню активного громадського суспільства ідея створення незалежного слідчого органу все ж таки пробила дорогу.

В контексті реформ слідчих органів в цілому Законом України від 14 жовтня 2014 року «Про Національне антикорупційне бюро України» був створений унікальна правова інституція - інститут детективів НАБУ. Детективи за даним законом поєднували як слідчу так і оперативно-розшукову діяльність, що було новелою українського законодавства, яка потребувала доктринального осмислення.

Аналізуючи норму ст.8 даного закону Войтюк Р.В. підкреслює,що до структури управлінь НАБУ входять підрозділи детективів, що здійснюють оперативно-розшукові та слідчі дії, інформаційно-аналітичні, оперативно-технічні підрозділи, підрозділи, що здійснюють виявлення майна, яке може бути предметом конфіскації або спеціальної конфіскації, підрозділи швидкого реагування, забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства та забезпечення безпеки працівників, представництва інтересів в іноземних юрисдикційних органах, експертні, фінансові, кадрові та інші підрозділи. [41]

У ч. 4 ст. 216 КПК України визначено, що «Детективи Національного антикорупційного бюро України здійснюють досудове розслідування злочинів, передбачених статтями 191, 206-2, 209, 210, 211, 354 (стосовно працівників юридичних осіб публічного права), 364, 368, 368-2, 369, 369-2,

410 Кримінального кодексу України», якщо вони вчинені вищими посадовими особами держави, державним службовцем, посада якого віднесена до першої та другої категорій посад, або наявності інших передбачених в даній нормі умов підслідності.

З прийняттям Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 року, ідея ДБР була потіснена (але не замінена) ідеєю Національного антикорупційного бюро України. Закон передбачає майбутнє виникнення спорів між цими органами з питань підслідності, які належить вирішувати Генпрокурору (пп. «ї» п. 3 ч. 2 Розділу IV Закону). Коаліційна угода, підписана 21 листопада 2014 р. парламентськими партіями України VIII скликання, передбачає (п. V.3) створення Державного бюро розслідувань. До ДБР повинні перейти слідчі функції органів прокуратури і частково Служби безпеки України. Закон, що набрав чинності 1 березня 2016 року, надав ДБР повноваження розслідувати справи, які досі розслідувала прокуратура. У прокуратури відповідні повноваження припинилися. У зв'язку з цим, суди (конкретно - Печерський районний суд Києва) з 1 березня перестали приймати від слідчих прокуратури будь-які клопотання. Працівник Генпрокуратури назвав це «повним колапсом слідства», адже ДБР тоді існувало лише на папері. Втім, Вищий спеціалізований суд надав роз'яснення, що слідчі прокуратури продовжують здійснювати повноваження до початку реального функціонування ДБР. [54, с. 6-8]

Відтак, 12 листопада 2015 року Верховна Рада України прийняла довгоочікуваний Закон № 794-VIII «Про Державне бюро розслідувань» [74], а 14 січня 2016 року Президент України підписав цей закон. 29 лютого Постановою Кабінету Міністрів №127 було утворено Державне бюро розслідувань. 10 травня було оголошено конкурс на посади Директора та заступників Директора Бюро, який тривав ще півтора роки. 16 листопада

2017 комісія визначила переможців. 27 листопада 2018 року Державне бюро розслідувань почало здійснювати слідчу та іншу правоохоронну діяльність відповідно до визначеної в законі компетенції.

З тих пір законодавча влада прийняла уже 15 законів щодо внесення змін і доповнень до Закону України «Про Державне бюро розслідувань» та низку змін до КПК України.

Наразі для забезпечення виконання завдань Державного бюро розслідувань утворюються такі його територіальні управління:

1) територіальне управління, розташоване у місті Львові, що поширює свою діяльність на Волинську, Закарпатську, Івано-Франківську, Львівську, Тернопільську області;

2) територіальне управління, розташоване у місті Хмельницькому, що поширює свою діяльність на Вінницьку, Житомирську, Рівненську, Хмельницьку, Чернівецьку області;

3) територіальне управління, розташоване у місті Миколаєві, що поширює свою діяльність на Кіровоградську, Миколаївську, Одеську області;

4) територіальне управління, розташоване у місті Мелітополі, що поширює свою діяльність на Автономну Республіку Крим, Запорізьку, Херсонську області, місто Севастополь;

5) територіальне управління, розташоване у місті Полтаві, що поширює свою діяльність на Дніпропетровську, Полтавську, Сумську, Харківську області;

6) територіальне управління, розташоване у місті Краматорську, що поширює свою діяльність на Донецьку і Луганську області;

7) територіальне управління, розташоване у місті Києві, що поширює свою діяльність на місто Київ, Київську, Черкаську та Чернігівську області.

Зі становленням ДБР удосконалювалась його як законодавча так і структурна та організаційна основа його діяльності. Зокрема, 5 лютого 2020 Президентом України винесений Указ № 41/2020 щодо затвердження організаційної структури ДБР, Даним нормативним актом запроваджено створення нових підрозділів, зокрема: Головне слідче управління, Головне оперативне управління, Головне оперативно-технічне управління та Управління забезпечення особистої безпеки. Створено та укомплектовано кадрами управління спеціальних операцій.

Для удосконалення взаємодії ДБР з іншими правоохоронними органами прийнято рід важливих документів:

а) Наказом Державного бюро розслідувань та Міністерства внутрішніх справ України від 25.02.2020 № 45/176 - «Про затвердження Порядку електронної інформаційної взаємодії Державного бюро розслідувань та Міністерства внутрішніх справ України»;

б) Меморандум про співпрацю та обмін інформацією між Державним бюро розслідувань і Управлінням державної охорони України, метою якого є налагодження відкритого діалогу, забезпечення належної взаємодії для виконання завдань, визначених законодавством;

в) укладено Меморандум про співпрацю з Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини

г) видано наказ Міністерства фінансів України та Державного бюро розслідувань «Про затвердження Порядку надання Державною податковою службою України інформації з Державного реєстру фізичних осіб – платників податків про доходи фізичних осіб на запити Державного бюро розслідувань».

Віднесення до підслідності ДБР розслідування злочинів, вчинених суддями та працівниками правоохоронних органів є стратегічно важливим політичним рішенням, яким на даний слідчий орган покладається обов'язок виправдати очікування суспільства покласти край корупції в судовій та правоохоронній системі, де людина часто шукає захисту та сподівається на забезпечення справедливості. Від ефективної реалізації даних повноважень залежить рівень поваги суспільства до самого ДБР.

До позитивних змін варто віднести прийняття 3 грудня 2019 року закону №2116 «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення діяльності Державного бюро розслідувань». [73] Цим законом передбачено інституційне посилення незалежності ДБР. Зокрема ДБР, замість статусу «центрального органу виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність», слушно було надано статус «державного правоохоронного органу», на який покладаються завдання щодо запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції. На наш погляд ця важлива доктринальна модель має бути поширена також на Бюро економічної безпеки» та і на усі інші слідчі органи.

Цього позитиву досі не закріплено у законі та підзаконних нормативних актах щодо Бюро економічної безпеки. Так в ст. 1 Положення «Про Бюро економічної безпеки», затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 6 жовтня 2021 р. № 1068 , зазначено: «Бюро економічної безпеки України (БЕБ) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України та на який покладається завдання щодо протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави.

Таке підпорядкування по суті правоохоронного органу виконавчій владі не відповідає вимогам його незалежності.

Разом з тим, незважаючи на надання ДБР на законодавчому рівні статусу «державного правоохоронного органу», та декларуванням його незалежності і особливого характеру діяльності, співробітники даного правоохоронного органу скоріше «по старій радянській традиції» мають спеціальні звання та підпорядковуються внутрішнім уставам та можуть нести дисциплінарну відповідальність. Зокрема, відповідно до Положення про проходження служби особами рядового та начальницького складу Державного бюро розслідувань, [209] особам рядового та начальницького складу присвоюються такі спеціальні звання, зокрема: спеціальні звання середнього начальницького складу - молодший лейтенант Державного бюро розслідувань, лейтенант Державного бюро розслідувань, старший лейтенант Державного бюро розслідувань, капітан Державного бюро розслідувань; спеціальні звання старшого начальницького складу - майор Державного бюро розслідувань, підполковник Державного бюро розслідувань, полковник Державного бюро розслідувань, тощо.

Згідно ст. 29 даного Положення «на осіб рядового та начальницького складу поширюється Дисциплінарний статут Національної поліції України з урахуванням особливостей, визначених Законом України “Про Державне бюро розслідувань”. Відповідно до п. 14 ст. 107 Положення контракт зі співробітником ДБР може припинятись «у зв’язку з виконанням (реалізацією) дисциплінарного стягнення відповідно до Дисциплінарного статуту Національної поліції України». Зважаючи на можливі конфлікти інтересів, що можуть виникати при розслідуванні діянь, вчинених прокурорами чи іншими співробітниками правоохоронних органів, при тому, що прокуратура водночас здійснює нагляд за законністю слідства шляхом керівництва слідством, використання механізмів дисциплінарного статуту Національної поліції України щодо співробітників ДБР не завжди може

носити корисний для справи характер. На наш погляд, процитовані норми Положення варто скасувати. Для зміцнення статусу незалежності та процесуальної самостійності співробітників ДБР варто закріпити правило, що їх звільнення з посади без їх згоди можливе лише за рішенням Директора ДБР узгодженому з Міністром юстиції України.

Проблемним є також розподіл підслідності між Національним антикорупційним бюро України та Державним бюро розслідувань. Так у Зауваженні Головного юридичного управління до проекту Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 16 вересня 2014 р. № 5085 наголошено, що ДБР фактично мало бути створене для виконання тієї самої функції та стосовно того самого кола суб'єктів, що й НАБУ. Тому невирішеним є питання, чи є доцільним паралельне функціонування цих двох органів. В ч. 4 ст. 216 КПК України не досить чітко юридично визначено, що ДБР має здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень, учинених правоохоронцями, суддями та вищими посадовими особами, крім випадків, що належать до компетенції НАБУ. ДБР уповноважене розслідувати також кримінальні правопорушення співробітників самого НАБУ.

Разом з тим, згідно з п. 2 ч. 1 ст. 17 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України», на думку Войтюк Р.В. НАБУ має право за рішенням Директора бюро, погодженим з Антикорупційним прокурором, витребувати від інших правоохоронних органів оперативно-розшукові справи і кримінальні провадження, що стосуються кримінальних правопорушень, належних до підслідності Національного бюро, та інших кримінальних правопорушень, які не належать до його підслідності, але можуть бути використані з метою попередження, виявлення, припинення та розкриття розслідуваних ними кримінальних правопорушень. Питання підслідності ДБР та НАБУ, рівно як і порядок витребування справ одним слідчим органом

у іншого мають бути прописані більш чітко з тим, щоб не виникало ніяких суперечностей [41].

До позитивних законодавчих основ діяльності ДБР можна віднести формування принципів його діяльності. Так, відповідно до ст. 3 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» ДБР організовується і діє на засадах:

1) верховенства права, відповідно до якого людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю, а права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави;

2) законності;

3) справедливості;

4) неупередженості;

5) незалежності і персональної відповідальності кожного працівника Державного бюро розслідувань;

6) відкритості та прозорості діяльності Державного бюро розслідувань для суспільства та демократичного цивільного контролю, підзвітності і підконтрольності визначеним законом державним органам. Державне бюро розслідувань діє гласно тією мірою, що не порушує права і свободи людини і громадянина, не суперечить вимогам кримінального процесуального законодавства та законодавства про державну таємницю;

7) політичної нейтральності і позапартійності. Використання Державного бюро розслідувань у партійних, групових чи особистих інтересах не допускається. Діяльність політичних партій у Державному бюро розслідувань забороняється;

8) єдиноначальності у реалізації повноважень Державного бюро розслідувань. Принцип єдиноначальності не заперечує принципу процесуальної самостійності слідчого органу Державного бюро розслідувань [74].

З визначенням стратегії та формуванням засад державної антикорупційної політики, [217] помітно активізувалось робота по становленню засад та правових форм реалізації антикорупційної діяльності слідчих органів.

В 2022 році Державне бюро України прийняло Стратегічну програму діяльності Державного бюро розслідувань на 2022 – 2026 роки. [254]

Стратегічна програма визначає, що наступні п'ять років зусилля ДБР будуть зосереджені на організації системної та комплексної роботи щодо захисту таких життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави: протидія та розслідування злочинів проти основ національної безпеки, забезпечення правопорядку у військовій сфері; протидія катуванням та іншим проявам неналежного поведіння під час виконання своїх повноважень працівниками правоохоронних органів; боротьба з корупцією та протидія зловживанням у будь-яких сферах життєдіяльності держави відповідно до підслідності ДБР; розслідування злочинів, вчинених високопосадовцями та протидія організованій злочинності.

Беручи за основу принцип «Закон — один для всіх», Стратегічна програма визначає, що місією ДБР є встановлення справедливості у суспільстві шляхом незалежного та всебічного розслідування кримінальних правопорушень задля притягнення винних до встановленої законом відповідальності, незважаючи на їхні посади, зв'язки та ресурси.

Питання принципів права та принципів діяльності правоохоронних органів є одним з найбільш важливих аспектів слідчої діяльності, якій приділяється широка увага в науковій літературі. Позитивною складовою правничої науки в цьому аспекті стало те, що вчені-юристи сьогодні

досліджують не тільки проблему принципів права взагалі та кримінального процесу, зокрема, [4, 64, 200, 275, 295], а й концептуальну модель системи принципів кримінального права, [9, 194, 273] розробку якої розпочав М. Й Коржанський. [119]

В доктринальному сенсі в основі кожного принципу права, – як слушно зазначає С. Погребняк, – лежить певна ідея: спочатку вона виникає лише спорадично як мрії окремих розумів чи легкий відтінок інших форм духовності; поволі вона втілюється в соціальних практиках, поступово набуваючи визнання і вимагаючи реформ існуючого порядку. Загальні ідеї є рушійною силою, що веде суспільство від одного стану до іншого... Принцип спрямовані на утвердження, забезпечення та захист суспільних цінностей, нерідко ґрунтуються на «природній справедливості, тому традиційно пов'язуються з концепцією природного права і символізують дух права. Вони мають найбільш загальний, абстрактний характер. Вони визначають зміст системи права та її структурних елементів, а також напрямки їх подальшого розвитку, є свого роду стрижнем, родзинками юридичних конструкцій. Вони ніби розчинені в праві і пронизують його норми і інститути. Вони мають пріоритет над іншими нормами права і більшу стійкість». Отже, принципи права – «це найбільш загальні і стабільні вимоги, які сприяють утвердженню та захисту суспільних цінностей, визначають характер права та напрями його подальшого розвитку» [205, с. 217].

На наш погляд, в Законі «Про Державне бюро розслідувань» була виправданою спроба закріпити принцип справедливості в діяльності ДБР. Але варто розрізняти справедливість, як ціннісний орієнтир і призначення права, як головну стратегічну мету права і правничої діяльності, а разом з тим і як засіб раціоналізувати правничу діяльність та як забезпечення справедливості, як принцип правоохоронної діяльності.

Зоряна Добош в своїй дисертаційній роботі відмічає, що досліджувані співвідношення справедливості і права дозволяють визнати беззаперечний

їхній зв'язок. Аналіз справедливості як мети права, як правопорядку, що відображає призначення права та його цінність у суспільстві, для людини проектує цільову причину. Здатність справедливості формувати образ та змістовну серцевину, тобто виступати ідеєю права. Аналогічні міркування можна висловити стосовно справедливості як правового поняття, що конкретизує та раціоналізує право. Справедливість, як принцип у праві, становить першооснову права. [57, с. 177-178]

Справедливість, як «ідея, абсолют, вимога», обумовлює право у його природному розумінні. Цим проектується джерелові можливості справедливості щодо права, справедливість може виступати рушійною силою права. [3, с. 265]

Справедливість, – зазначає Є. Є. Звонков, – це моральна першооснова організації та забезпечення суспільного життя у всій багатоманітності його прояву, яка виражає моральне ставлення однієї людини до іншої, відображає уявлення про цінність та співмірність явищ і процесів відповідно до системи моральних імперативів, слугує основним критерієм оцінки правових норм та актів їх реалізації у суспільних відносинах, знаходить своє практичне втілення у всіх сферах життєдіяльності суспільства та набуває визначену соціальну якість. Справедливість як основоположний принцип права – це багатоаспектна категорія, зміст якої не обмежується емпіричним соціальним контекстом, у тому числі правовим, а має метафізичну моральну основу, яка надає правовому розвитку телеологічне обґрунтування та виконує позитивну функцію, спрямовуючи його на забезпечення природної, а не вимушеної єдності суспільного буття. Правова нормативність справедливості або, іншими словами, закріплення у правових нормах положень, спрямованих на забезпечення втілення справедливості у соціальній практиці. Справедливість є інструментом, способом досягнення балансу між закріпленими у законодавстві правами людини та морально-духовною системою координат розвитку суспільства, а її коригуючий вплив стримує законність та

правопорядок від перетворення у формалізм та догматизм, а свободу, рівність та гуманізм – від перетворення в анархію. [94, с. 211-214]

Відтак концепт справедливості є орієнтиром правозастосовної діяльності, а концепт «забезпечення справедливості» акцентує на процедурі правоохоронної діяльності, яка має збалансувати приватні і публічні інтереси в рамках суспільної моралі, а відповідно в цьому аспекті і може носити характер принципу діяльності правоохоронних органів.

Важливо також в Законі України «Про Державне бюро розслідувань» закріпити окремо принцип пропорційності та заборони державного свавілля, як складових елементів принципу верховенства права.

З становленням ДБР його діяльність щодо протидії корупції та іншим посадовим злочинам та кримінальним правопорушенням віднесеним до його підслідності, активізувалась.

Так, у 2020 році слідчими Державного бюро розслідувань здійснювалося досудове розслідування у 43 271 кримінальних провадженнях. За 2020 рік до суду направлено 83 обвинувальні акти відносно 117 осіб, щодо кримінальних правопорушень, вчинених правоохоронцями під час досудового розслідування кримінальних проваджень, з них 6 актів щодо 15 осіб – за статтею 127 КК України, інші – за частиною другою статті 365 та статтями 371, 374 КК України. За 2020 рік направлено до суду 461 обвинувальний акт у кримінальних провадженнях про корупційні кримінальні правопорушення, з них 261 або 57 % – у провадженнях, пов'язаних із одержанням неправомірної вигоди на загальну суму понад 19 млн гривень. При цьому, передано на управління АРМА майна на суму на 312 339 000 грн. Накладено арешт на майно фігурантів кримінальних проваджень на суму 93 508 930 грн.

ДБР все частіше здійснює розслідування резонансних злочинів. Зокрема, у 2021 році слідчі ДБР направили до суду понад 1,5 тис. томів справи щодо злочинів колишніх очільників держави та інших

високопосадовців під час акцій протесту у 2014 році. В цьому ж році слідчі ГСУ ДБР повідомили про підозру за ч. 4 ст. 426-1 КК України колишнім посадовим особам Міністерства оборони України та ПрАТ «Кузня на Рибальському» через поставку до Збройних Сил України військової техніки низької якості, а також керівникам АРМА за ч. 5 ст. 191 КК України, які заволоділи 398 тис. дол. США на підставі підробленої ухвали суду.

Протягом 2022 року згідно офіційного звіту ДБР здійснювало розслідування у 48 тис. 868 кримінальних провадженнях, 15 тис. 552 з яких розпочато у звітному році. Зареєстровано 13 703 заяви і повідомлення про кримінальні правопорушення. Упродовж минулого року працівники ДБР затримали 694 осіб, серед них: 163 правоохоронці, 24 податківці та митники. Повідомлено про підозру 5 тис. 577 особам, зокрема: 5 народним депутатам України, 3 колишнім членам Кабінету Міністрів України, 2 посадовцям категорії «А» та іншим. До суду направлено матеріали у 4 тис. 524 кримінальних провадженнях стосовно 4 тис. 801 особи, серед яких: 4 посадовці категорії «А», 4 народні депутати України, 80 суддів, 28 прокурорів та інші. Обвинувальний вирок суду набрав законної сили щодо 1 741 особи за вчинення кримінальних правопорушень, що належать до підслідності ДБР, виправдувальний вирок – стосовно 4 осіб. В ході слідства в ДБР встановлено збитків на суму 1,4 млрд грн 78,8 млн грн у закінчених кримінальних провадженнях.

При цьому, накладено арешт на майно фігурантів кримінальних проваджень на суму 251,3 млн грн, передано на управління АРМА майна на суму на 9 млрд 100 млн грн. За рішенням суду конфісковано кошти та майно, одержані внаслідок вчинення кримінальних правопорушень, а також кошти у розмірі вартості незаконно одержаних послуг чи пільг: 4 млн 24 тис. грн, 68,8 тис. євро, 140,2 тис. дол. США, 12,1 тис. польських злотих, 327 позицій ювелірних виробів із золота, злитки і монети, лом із золота вагою 13,8 кг. У 293 направлених до суду обвинувальних актах за фактами корупційних

правопорушень до відповідальності притягнуто 362 особи, з них 117 – працівники Національної поліції України, 27 – митники, 25 – військовослужбовці Державної прикордонної служби України, 8 – прокурори, 4 – співробітники Служби безпеки України. Такі показники підтверджують, що ефективність діяльності ДБР зростає.

З розпочатими актами агресії проти України ДБР здійснює значну роботу щодо протидії злочинам проти основ національної безпеки та кримінальним правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, злочинних актів порушень на території України норм міжнародного гуманітарного права.

1.3. Міжнародні стандарти та досвід зарубіжних країн забезпечення ефективності розслідування корупційних та інших посадових кримінальних правопорушень.

У пошуках парадигми розв'язання проблеми ефективності слідчої діяльності не можна обійти увагою проблеми адаптація законодавства України до законодавства Європейського союзу, імплементації міжнародних правових актів та прецедентної практики Європейського суду з прав людини в кримінально-процесуальне та інше законодавство України, вивчення та реалізацію позитивних надбань в діяльності слідчих органів зарубіжних країн.

Міжнародні стандарти кримінального судочинства – система закріплених в міжнародно-правових актах засад, дефініцій, правил, правових позицій, рекомендацій та вимог, які сформовані як до щодо компетенцій, статусу, повноважень та гарантій діяльності слідчих і правоохоронних органів, так і щодо дотримання балансу приватних у публічних інтересів в

доказуванні та інших процесуальних питань досудового слідства і судового розгляду.

Європейські стандарти забезпечення ефективності розслідування корупційних злочинів являють собою інтегративну систему загально визнаних європейською спільнотою як загальних правил і принципів щодо діяльності слідчих органів, так і норм, рекомендацій та правових позицій щодо протидії саме корупційним злочинам, викладених в окремих конвенціях, резолюціях, рекомендаціях чи інших правових актах та рішеннях Європейського суду з прав людини.

Сучасна правова система діяльності слідчих органів України – це найбільш складна інтегративна система різних за джерелами походження та ієрархією в площині їх юридичної сили міжнародних правових актів, прецедентної практики Європейського суду з прав людини та національного законодавства України.

На наш погляд, міжнародні стандарти в сфері забезпечення ефективності розслідування корупційних та інших посадових злочинів можна класифікувати на наступні групи:

а) міжнародні правові акти щодо протидії корупційним злочинам та відмивання нажитого злочинним шляхом цінностей;

б) міжнародні правові акти щодо забезпечення балансу приватних і публічних інтересів та захисту прав і свобод людини при здійсненні розслідування;

в) міжнародні правові акти щодо забезпечення гарантій діяльності слідчих органів;

г) правові позиції та прецедентна практика Європейського суду з прав людини в сфері кримінального процесу.

Міжнародні правові стандарти щодо протидії корупційним злочинам та відмивання нажитого злочинним шляхом цінностей – це викладені в ратифікованих Україною міжнародних правових актах та встановлені

правовими позиціями та судовими прецедентами ЄСПЛ гарантії діяльності слідчих органів, а також засади забезпечення ефективності судочинства та верховенства права при здійсненні кримінальних проваджень щодо корупційних злочинів.

Експерти Європейського бюро боротьби з шахрайством (OLAF) стверджують, що країни ЄС щороку втрачають від корупції 323 млрд євро, що становить третину бюджету країн європейської зони до 2020 р.

Корупція в Україні не тільки підриває демократичні інститути й цінності та приносить значну шкоду економіці країни, а й набула загрозливих для суспільства і держави явищ, й постійно набуває досвіду політичної корупції, з урахуванням офшоризації нажитих корупційних доходів перетворилася на транснаціональне явище.

Особливості корупції в Україні полягають у тому, що це протиправне явище не протистоїть формальній економіці, а існує в ній, слугуючи природним і закономірним наслідком легальних статусів господарюючих і керуючих суб'єктів. Корупційні відносини ґрунтуються на можливості приватизувати будь-яке суспільне благо (або навіть закон) та використати його для тіньового обороту у власних інтересах. [32, с. 61]

З політико-державно-правових позицій корупція розглядається як головний спосіб криміналізації політичної влади та системи управління, її переродження з інституту, що виражає єдиний загальнонаціональний інтерес в захисника корумпованого інтересу, при якому виконання державних обов'язків (державних, муніципальних чи інших публічних функцій) заміщується рента орієнтованою поведінкою чиновників й забезпечується конвертація влади у власність та капітал. [226, с. 10]

Корупційні скандали останнього часу в Україні показують наявність масштабної політичної корупції, прояви якої вбачаються як у зловживаннях при фінансуванні політичних партій, так і в лобіюванні окремих нормативних актів та їх використання в корисних інтересах.

«Кінцевим результатом діяльності політичних корупціонерів, – як зазначає М. Мельник, – є конвертація політичного і владного ресурсу, яким вони володіють, у матеріальні цінності та іншу особисту вигоду. Отже, по суті, від інших корупціонерів вони відрізняються лише одним – обсягом і масштабністю владних можливостей для самозбагачення...». [158, с. 68].

Незважаючи на те, що останніми роками активізувались дослідження проблем протидії корупції, [20, 28, 30, 95, 111, 120, 124, 125, 127, 128, 129, 157, 158, 184, 185, 196, 225, 226, 280, 283, 296, 307, 320] залишаються нерозв'язаними багато з нагальних проблем стратегічного, законодавчого, організаційного, наукового та практичного характеру.

Для ДБР суттєвим є аналіз підслідних посадових злочинів у сфері земельних ресурсів, лісовій галузі, використання коштів державного бюджету, державних закупівель, у тому числі у сфері оборони, тощо.

Для системного аналізу існуючих проблем варто звернути увагу на дотримання міжнародних стандартів протидії корупції.

Для слідчих ДБР особливе значення мають такі міжнародні стандарти протидії корупції як Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31.10.2003 р. (ратифікована від 18.10.2006 р.),¹ Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173) від 27.01.1999 (ратифікована від 18.10.2006) та Додатковий протокол до неї. Не ратифіковані Верховною Радою України досі Декларація Організації Об'єднаних Націй про боротьбу з корупцією і хабарництвом у міжнародних комерційних операціях від 16.12.1996р. та Двадцять принципів боротьби з корупцією від 06.11.1997 р.

Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції, в аспектах наукових пошуків, наголошує на необхідності встановлювати й заохочувати ефективні види практики, спрямовані на запобігання корупції; періодично

¹ Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції. { Конвенцію ратифіковано із заявами Законом N 251-V (251-16) від 18.10.2006, ВВР, 2006, N 50, ст.496. Дата набрання чинності для України: 01.01.2010}. Офіційний вісник України від 22.02.2010 — 2010 р., № 10, / № 44, 2006, ст. 2938 /, стор. 52, стаття 506, код акта 49570/2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text

проводити оцінку відповідних правових інструментів й адміністративних заходів з метою визначення їхньої адекватності з точки зору запобігання корупції та боротьби з нею.

Конвенція визначає за необхідне, щоб кожна Держава установлювала «всеосяжний внутрішній режим регулювання й нагляду за діяльністю банків та небанківських фінансових установ, у тому числі фізичних або юридичних осіб, які надають офіційні або неофіційні послуги у зв'язку з переказом коштів або цінностей, а також, у належних випадках, інших органів, які є особливо вразливими стосовно відмивання коштів, у межах своєї компетенції, у цілях недопущення та виявлення всіх форм відмивання коштів, причому такий режим ґрунтується в першу чергу на вимогах стосовно ідентифікації особи клієнта й, у належних випадках, власника-бенефіціара, ведення звітності й надання повідомлень про підозрілі угоди» (ч. 1 ст. 14).

Відповідно до рекомендацій ст. 20 Конвенції «за умови дотримання своєї конституції та основоположних принципів своєї правової системи кожна Держава-учасниця розглядає можливість вжиття таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для визнання злочином **умисне незаконне збагачення**, тобто значне збільшення активів державної посадової особи, яке перевищує її законні доходи і які вона не може раціонально обґрунтувати».

Наразі ст. 368-5 («Незаконне збагачення») КК України передбачено, що набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, активів, вартість яких більше ніж на шість тисяч п'ятсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян перевищує її законні доходи, карає позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років. Вжиття в даній нормі концепту «набуття» в

доказовому плані відрізняється від концепту «збільшення активів», який застосовується при моделюванні формального складу злочину.

З цього приводу приєднуємось до слушної думки та переконливих аргументів вчених, які звертаючи увагу на тонку різницю «збільшення активів» (Конвенція) та «набуття у власність активів» (КК України), зазначають, що збільшення активів можна просто зафіксувати, а набуття потребує доведення, коли, як, яким чином тощо. Основна пастка, яку поставили борці з корупцією – це те, що юридичною мовою називається відсутністю достатніх вимог до формального складу злочину, яким, очевидно, тільки і може бути «незаконне збагачення». Пропонується формула, в якій органи досудового слідства повинні будуть доводити відсутність законності придбання активів. При досягненні успіхів у цій справі доведений незаконний «спосіб набуття, як правило, уже містить інший склад злочину (шахрайство, розкрадання, хабар , фінансове шахрайство тощо), а відтак додаткова кваліфікація за статтею незаконного збагачення має надлишковий характер. З іншого боку, вживання словосполучення «якщо доведено», є юридично розпливчатим і орієнтує на затяжний процесуальний пошук джерел і способів набуття власності, тоді як європейські стандарти орієнтують на формулювання саме простого і формального складу злочину, формула якого більш проста - «збільшення активів понад легальні доходи». Довести незаконне збільшення активів значно простіше, зважаючи на подані та перевірені декларації, плюсуючи заробітну плату чиновника та порівнюючи це з нововиявленими активами. При цьому формальний склад злочину передбачав би відповідальність незалежно від того, чи було з'ясовано «як зумів збагатитися». Диспозиція норми про незаконне збагачення в своїй основі повинна виглядати так: «Незаконне збагачення, тобто збільшення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, власних майнових чи фінансових активів у значному розмірі, якщо це перевищує задекларовані доходи такої особи на

час зарахування до державної служби та його прибутки з дозволених джерел протягом знаходження на службі, а так само передача нею таких активів будь-якій іншій особі ... – караються позбавленням волі» [225, с. 81-91]

Торкаючись міжнародного співробітництва держав Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції, зазначає важливе правило : «Відповідно до статей 46 і 55 цієї Конвенції та частин 1 і 2 цієї статті запитувана Держава-учасниця: а) у випадку розкрадання державних коштів або відмивання розкрадених державних коштів, як про це йдеться в статтях 17 і 23 цієї Конвенції, якщо конфіскацію було здійснено відповідно до статті 55 і на підставі остаточного судового рішення, винесеного в запитуючій Державі-учасниці, причому ця вимога може бути знята запитуваною Державою-учасницею, - повертає конфісковане майно запитуючій Державі-учасниці» (ч.3 ст. 57)

Дане правило має стати непорушним принципом міжнародного співробітництва держав у сфері протидії корупції та правосуддя, має бути беззаперечно закріплено в законодавстві кожної країни. За недотримання даного правила міжнародні правові акти мають встановити дієві санкції. Сьогодні Україна потерпає не тільки від значних обсягів вивезення капіталів, нажитих злочинним шляхом в офшорні зони чи в банки інших країни, а й від недосконалих актів конфіскації нажитого корупційним шляхом майна судовими установами зарубіжних країн (конфіскація такого в прибуток своєї держави, а не до казни держави, де корупціонер незаконно збагатився, розкрадаючи свою державу.

Як зазначає Едвард Лукас, – якби «корумповані спільники не приймали гроші у тих, хто їх краде в українців, якби ці гроші не знаходили собі місця у західних банках і не перераховувалися західними бухгалтерами... Це є жахливе лицемірство з боку Заходу – читати українцям лекції про корупцію, коли ми розуміємо, що корені корупції не там, де беруться хабарі, а там, куди вони інвестуються» [154].

Одним із найважливіших документів, які регламентують на міжнародно-правовому рівні питання розшуку, арешту і забезпечення конфіскації майна, отриманого злочинним шляхом, є розроблена Радою Європи «Конвенція про відмивання, виявлення, вилучення і конфіскацію доходів від злочинної діяльності». [117] Відповідно до цієї Конвенції для здійснення конфіскації мають чинитися дії, необхідні для виявлення і розшуку майна, а також для запобігання операціям з таким майном (ст. ст. 3 і 4). До загальних принципів міжнародного співробітництва Конвенція зараховує: неприпустимість невмотивованої відмови у правовій допомозі, обов'язковість уживання заходів із забезпечення конфіскації (ст. ст. 11-17); неприпустимість посилення на банківську таємницю як підставу для відмови в наданні правової допомоги (ст. ст. 4, 18).

До легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, належать будь-які дії, пов'язані із вчиненням фінансової операції чи правочину з доходами, одержаними злочинним шляхом, а також вчиненням дій, спрямованих на приховання чи маскуванню незаконного походження таких доходів, чи володіння ними, прав на такі доходи, джерел їх походження, місцезнаходження, переміщення, зміну їх форми (перетворення), а так само набуттям, володінням або використанням доходів, одержаних злочинним шляхом.

Імплементация даних положень норм міжнародних правових актів сприяла тому, що в 2020 році прийнятий та набрав чинності новий Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення».

Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, також здійснює свою діяльність в формах міжнародного співробітництва на підставі і відповідно до Закону України «Про Національне агентство України з питань

виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів». [84]

З метою виявлення та розшуку активів Національне агентство, згідно зі ст. 16 Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів»: 1) вживає відповідно до звернень органів, що здійснюють досудове розслідування, прокуратури, судів заходів до виявлення та розшуку активів, взаємодіє з цими органами з метою накладення арешту на такі активи та їх конфіскації; 2) здійснює міжнародне співробітництво з відповідними органами іноземних держав у частині обміну досвідом та інформацією з питань, пов'язаних із виявленням, розшуком та управлінням активами; 3) забезпечує співробітництво з міжнародними, міжурядовими організаціями, мережами, діяльність яких спрямована на забезпечення міжнародного співробітництва у сфері виявлення, розшуку та управління активами, зокрема з Камденською міжвідомчою мережею з питань повернення активів (CARIN), та представляє Україну в цій організації.

Між тим, потребує подальшого вирішення проблема забезпечення чіткої процесуальної форми реалізації в кримінальному судочинстві доказових матеріалів, які можуть бути отримані поза межами кримінально-процесуальних правовідносин, зокрема в рамках здійснення заходів міжнародного співробітництва в сфері запобігання і протидії злочинності, зокрема фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (групою FATF, Комітетом MONEYVAL), а також іншими міжнародними інституціями, а також в ході законної діяльності Тимчасових слідчих комісій Верховної Ради України, Рахункової палата Верховної Ради України, Національного агентства з питань запобігання корупції, державного фінансового моніторингу, роботи Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів.

Міжнародні правові акти щодо забезпечення балансу приватних і публічних інтересів та захисту прав і свобод людини при здійсненні розслідування включають декларації, пакти і конвенції та інші міжнародно-правові акти:

а) загального характеру:

«Загальна декларація прав людини» від 10 грудня 1948 року; Кодекс поведінки посадових осіб із дотримання правопорядку 1979 р.; Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживань владою, прийнята на сороковій сесії Генеральної Асамблеї ООН 29 листопада 1985 року; Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй щодо заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням (Токійські правила) від 14 грудня 1990 року; Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями (Резолюція 45/111 Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1990 року); Звід принципів захисту всіх осіб, підданих затриманню або арешту в будь-якій формі, прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 9 грудня 1988 року; Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються здійснення правосуддя щодо неповнолітніх (Пекінські правила), прийняті на 96-му пленарному засіданні ООН у 1985 році; Основні принципи, що стосуються незалежності судових органів, схвалені резолюціями Генеральної Асамблеї ООН 40/32 від 29 листопада 1985 року і 40/146 від 13 грудня 1985 року; Основні принципи, що стосуються ролі юристів, прийняті VIII Конгресом ООН у серпні 1990 року, та інші акти;

б) європейського значення:

Європейська конвенція про захист прав і основних свобод людини від 04.11.96; Європейська конвенція з відшкодування шкоди жертвам насильницьких злочинів від 24 листопада 1983 року; Європейська конвенція про запобігання тортурам та нелюдському або таким, що принижують гідність, поводженню чи покаранню 1987 р.; Європейська конвенція про взаємодопомогу в кримінальних справах, ратифікована Законом України №

44/98-ВР від 16.01.98; Європейська конвенція про видачу (екстрадицію) від 13 грудня 1957 року; «Про роль прокуратури в системі кримінального судочинства». Рекомендація R (2000) 19 Комітету Міністрів держав-членів Ради Європи, прийнята 6 жовтня 2000 року; Резолюція 78 (8) Комітету міністрів Ради Європи про юридичну допомогу і консультації від 2 березня 1978 р.; Рекомендація R (81) 7 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам відносно шляхів полегшення доступу до правосуддя від 14 травня 1981 р. та інші конвенції, рекомендації і резолюції.

Загальна декларація прав людини, яка прийнята Генеральною Асамблеєю ООН від 10 грудня 1948 року, є універсальним міжнародно-правовим актом, який закріплює основні права і свободи людини та окреслює головні механізми їх захисту, а відповідним чином стає правничим стандартом гармонізації балансу приватних та публічних інтересів в ході кримінальних проваджень. Декларація закріплює права кожного бути захищеним від свавільного арешту й затримання чи засудження; встановлює заборону на застосування катувань, жорстокого, нелюдського або принижуючого людську гідність поводження, довільного втручання в особисте й сімейне життя, зазіхань на недоторканність житла й таємницю листування. Декларація закріплює, зокрема, такі засади: «нікого не може бути визнано винним у вчиненні будь-якого кримінального правопорушення на підставі будь-якої дії чи бездіяльності, яка на час її вчинення не становила кримінального правопорушення згідно з національним законом або міжнародним правом (ст.7); «кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві» (ст. 29); «кожен, кого заарештовано, має бути негайно поінформований зрозумілою для нього

мовою про підстави його арешту і про будь-яке обвинувачення, висунуте проти нього (ст. 2).

Міжнародні правові акти щодо забезпечення гарантій діяльності слідчих органів.

Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31.10.2003 р. (ратифікована від 18.10.2006 р.), [116] підкреслює на необхідності забезпечення слідчим органам «необхідну незалежність, згідно з основоположними принципами своєї правової системи, з метою надання такому органу або органам можливості виконувати свої функції ефективно й в умовах свободи від будь-якого неналежного впливу» (ч. 2 ст. 6); органам, які спеціалізуються на боротьбі з корупцією «забезпечується необхідна самостійність, відповідно до основоположних принципів правової системи Держави-учасниці, щоб вони могли виконувати свої функції ефективно й без будь-якого неналежного впливу. Такі особи або працівники такого органу або органів повинні мати відповідну кваліфікацію та ресурси для виконання покладених на них завдань» (ст. 36).

Проблема забезпечення процесуальної самостійності та незалежності слідчих ДБР, створення механізмів стримувань і противаг проти можливого тиску на них з боку можновладців, є однією з найбільш актуальних проблем правничої науки сьогодення. Її більш детальному аналізу присвячені наступні розділи даної роботи.

Віднесення ДБР до системи правоохоронних органів є більш позитивним фактом, на відміну від того, що НАБУ та Бюро економічної безпеки названі відповідними спеціальними законами центральними органами виконавчої влади із спеціальним статусом. Переконані, що слідчі органи мене мають бути в структурі виконавчої влади, тим більше ті, які заточені на протидію корупції, бо рано чи пізно може виникати ситуація конфлікту інтересів чи задіяння владного впливу на слідство. Туп виникає

загальна проблема правової держави – проблема розподілу влади та механізмів стримувань і противаг проти зловживань самою владою, яка показує на необхідність формування окремого вектору формування незалежної правоохоронної влади.

Правові позиції та прецедентна практика Європейського суду з прав людини в сфері кримінального процесу акцентують увагу як на проблемі забезпечення незалежності слідчих, так окремих аспектах процесуальної форми їх діяльності.

Так у справах «Михалкова та інші проти України» (рішення від 13 січня 2011 року), «Карабет та інші проти України» від 17 січня 2013 року), ЄСПЛ висловив правову позицію, що мінімальна вимога до системи слідства полягає в тому, що особи, відповідальні за проведення слідства, мають бути незалежні від тих, які причетні до подій, які розслідуються. Розслідування вважатиметься ефективним за дотримання такого загального принципу: особи і ті, які здійснюють перевірки, і ті, які здійснюють розслідування, повинні бути незалежними ієрархічно та інституційно від будь-кого, хто причетний до подій у справі, тобто слідчі мають бути незалежними на практиці (пункт 260 рішення Європейського суду з прав людини у справі «Карабет та інші проти України» від 17 січня 2013 року) [273].

З урахуванням обраного вектору розвитку в сучасних реаліях Європейських інтеграційних процесів набирає обертів як гармонізація правових систем країн Європи, квінтесенцією чого в сфері правосуддя безумовно стають як міжнародні правові акти так і накопичена система релевантних правових позицій та прецедентів ЄСПЛ, які оперативно реагуючи на виникаючі проблеми правовідносин у сфері судочинства, розвивають важливі правничі дефініції та доктринальні засади і принципи правосуддя, змістовно наповнюють їх сучасним розумінням концепту та

механізмів реалізації засади верховенство права, принципів юридичної визначеності, пропорційності, забезпечення права на захист, доступу до правосуддя, справедливості, створюючи правову основу удосконалення інших інститутів кримінально-процесуального права.

В аспектах діяльності ДБР щодо протидії корупції, слід звернути увагу на концепт провокації злочину. Європейський суд з прав людини у своєму рішенні у справі «Делькорт проти Бельгії» від 17 січня 1970 року визначив, що «суспільний інтерес не може виправдати використання доказів, отриманих у результаті поліцейського підбурювання». Відповідні правові позиції ЄСПЛ закріплює також у справах: «Тейксієра де Кастро проти Португалії» (рішення від 9 червня 1998 року); «Делькорт проти Бельгії» (рішення від 17 січня 1970 року, п. 25); «Любченко проти України»; «Баннікова проти Росії» (рішення від 26 травня 2016 року).

Згідно з практикою Європейського суду з прав людини для відмежування провокації від допустимої поведінки правоохоронних органів, варто виходити з того, що підбурювання має місце тоді, коли відповідні працівники правоохоронних органів не обмежуються пасивним розслідуванням, а з метою встановлення злочину, тобто отримання доказів і порушення кримінальної справи, впливають на суб'єкта, схилиючи його до вчинення злочину, який в іншому випадку не був би вчинений (рішення у справі «Раманаускас проти Литви» від 5 лютого 2008 року).

Розглядаючи критерії підбурювання під час слідства ЄСПЛ у справі «Акбай та інші проти Німеччини» (заява № 40495/15, рішення від 15 жовтня 2020), у своїй усталеній прецедентній практиці у § 123 повторив, зокрема, що суспільний інтерес у боротьбі зі злочинністю не може виправдати використання доказів, отриманих в результаті провокації поліцією, так як це загрожує обвинуваченому ризиком остаточного позбавлення справедливого судового розгляду з самого початку(див між іншим, «Справа Техшейра де Кастро, цитовано вище, §§ 35-36; «Едвардс та Льюїс», цитовано вище, §§ 46

та 48; «Ваньян», цитовано вище, § 46; «Раманаускас», цитовано вище, § 54; «Баннікова», цитовано вище, § 34; та «Справа Фурхта», цитовано вище, §§ 47 та 64). Щоб судовий розгляд був справедливим у значенні пункту 1 Статті 6 Конвенції, усі докази, отримані в результаті підбурювання поліцією, повинні бути виключені або має застосовуватись судовий прецедент. (див. «Лагутін та інші проти Росії», № 6228/09 та 4 інших, § 117, 24 квітня 2014 з подальшими посиланнями; та «Справа Фурхта», цитована вище, § 64). Особа не може бути покарана за злочинну діяльність (або її частину), яка була результатом підбурювання з боку державних органів влади. (див. Grba, цитоване вище, § 103)².

Недопустимою дією, яка іменується «провокацією злочину», є такі дії співробітників правоохоронних органів, без здійснення яких саме корупційне чи інше кримінальне правопорушення взагалі б не відбулось. Чистота роботи співробітників ДБР в сфері протидії корупції потребує виявляти і розкривати такі злочини, які реально готуються і здійснюються без задіяння інституту контрольованих поставок.

Досвід зарубіжних країн забезпечення ефективності розслідування корупційних та інших посадових злочинів знаходить певний аналіз в сучасній науковій літературі. [27, 40, 42, 45, 60, 101, 107, 108, 178, 282, 296, 322-327]

Наразі, в аспектах удосконалення діяльності ДБР України щодо протидії корупції та інших кримінальних правопорушень, віднесених до їх підслідності, корисно звернути увагу в першу чергу на досвід в цій сфері країн Європи та США. Зокрема в аспектах досліджуваної теми певний інтерес представляють такі інституції, як Федеральне бюро розслідувань в США, Центральне бюро розслідувань в Індії, Національне агентство з боротьби зі злочинністю в Великобританії, Генеральна дирекція внутрішньої безпеки у Франції, Федеральне відомство кримінальної поліції у

² «Акбай та інші проти Німеччини» (заява № 40495/15, рішення від 15 жовтня 2020) <https://www.echr.com.ua/translation/sprava-akbaj-ta-inshi-proti-nimechchini/>

Федеративній Республіці Німеччині Агентство внутрішньої безпеки Республіки Польщі, МАТАМ у Державі Ізраїль тощо.

Зазначимо, що при створенні законодавчих основ діяльності ДБР український законодавець використовував засади формування відповідних органів перш за все в Німеччині, до яких відносяться такі факти: 1) створення незалежного відокремленого органу; 2) проведення регулярного навчання і підвищення кваліфікації співробітників з метою підвищення правосвідомості, і як результат, утримання від вчинення корупційних злочинів; 3) суворе дотримання прописаних процедур при виділенні і оформленні державних замовлень для функціонування відповідного органу; 4) чіткий поділ етапів, пов'язаних з плануванням, виділенням і розрахунками при оформленні державних замовлень для органів, аналогічних ДБР. [27, с. 48-49]

В Італії функціонує унікальна система забезпечення незалежного прокурорського нагляду та контролю за розслідуванням злочинів, особливостями якої є те, що прокурор виведений з під впливу виконавчої влади і організаційно працює в судовій гілці влади.

У Хорватії, навпаки, безпосередньо Управління по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю діє в структурі Державної прокуратури, яка є окремою інституцією. Більш того, дане управління саме не проводить розслідування правопорушень, здійснюючи лише нагляд і керівництво офіцерами поліції, які в основному працюють у Департаменті поліції по боротьбі з економічними злочинами і корупцією, проте неможливість здійснювати відповідним органом своїх повноваження самостійно не дає можливість забезпечити йому повної протидії злочинності в сфері протидії корупції. [241, с. 10]

В Англії, з початку ХХ століття і до сьогодні основними суб'єктами, що займаються розслідуванням злочинів залишаються поліція та Королівська (державна) служба переслідування, включаючи місцеві підрозділи

Королівської служби переслідування (branches). Виявлення, припинення та розкриття злочинів входить в компетенцію спеціальних посадових осіб поліції — констеблів.

У Франції функцію розслідування злочинів здійснюють слідчий суддя, жандармерія та поліція. У свою чергу в Німеччині головна роль у справах протидії злочинності належить поліції, слідчому судді і прокуратурі; останній належить основна роль, оскільки вона наділена функцією дізнання. [241, с. 11]

В США, поряд зі славно відомим ЦРУ, яке орієнтовано на зовнішньому векторі та працює здебільшого скритно від суспільства, [248] в сфері протидії корупції та іншим злочинам, що загрожують національній безпеці, ефективною правоохоронною інституцією показало себе Федеральне бюро розслідувань, яке має не тільки найбільш сучасні криміналістичні лабораторії в світі, а й дієві механізми гарантій діяльності. ФБР США по праву вважається не тільки однією з найстаріших державних спецслужб (утворено у 1908 році), а й найбільш дієвою правоохоронною структурою в якій важливу роль відіграє саме кримінальний слідчий відділ (CID). Здійснюючи функцію розслідування, забезпечення державної безпеки та протидії корупції, ФБР поєднало компетенції контррозвідки та політичної поліції.

Звертає увагу на себе рівень забезпечення незалежності даного правоохоронного органу. ФБР організаційно підпорядковано Міністерству юстиції, очільник якого є водночас і генеральним прокурором США, а сам директор ФБР призначається на свою посаду президентом США та затверджується на цій посаді Сенатом. Певним чином однією з гарантій незалежності керівника ФБР виступає термін його перебування на своїй посаді (10 років), що не співпадає ні з терміном перебування на посаді Президента США, який призначав його на посаду, ні з терміном повноважень самих сенаторів. Дані механізми стримувань і протигаг мають сенс для запровадження щодо діяльності ДБР в Україні.

Виходячи з викладеного, в Законі України «Про Державне бюро розслідувань» пропонуємо внести такі зміни і доповнення:

1. П. 1 ч. 1 ст. 7 «Реалізація повноважень Державного бюро розслідувань» викласти в такій редакції:

«Державне бюро розслідувань та його уповноважені посадові особи з метою виконання покладених на них завдань:

1) здійснюють на підставах і в порядку, встановлених законом та ратифікованими Україною міжнародними правовими актами:

а) розслідування корупційних та інших кримінальних правопорушень, віднесених до їх підслідності слідчих ДБР;

б) оперативно-розшукові заходи, з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та сприяння розслідуванню кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Державного бюро розслідувань;

в) спеціальні адміністративні, антикорупційні та міжнародно-правові заходи пошуку, деофшоризації та конфіскації майна нажитого корупційним шляхом.»

2. Абзац перший ч. 3 ст. 10 викласти а такій редакції: «Директор Державного бюро розслідувань, призначається строком на десять років.

3. Ч 1 ст. 11 викласти в такій редакції: «Директор Державного бюро розслідувань, призначається Указом Президента України за погодженням з Верховною радою України строком на десять років. Усунення Директора Державного бюро розслідувань з посади здійснюється лише Указом Президента України за поданням Вищої ради правосуддя на підставі висновків спеціальної слідчої комісії Верховної Ради України, в разі встановлення фактів, що несумісні з принципом бездоганної репутації чи неспроможності подальшого виконання своїх повноважень, а також за наявності підстав викладених в ч. 4 статті 10 даного Закону».

4. Ч. 5 ст. 10 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» скасувати.

Висновки до Розділу 1

1. Корупція в Україні та інша корислива злочинність що поєднана з посадовими злочинами, з урахуванням офшоризації нажитих злочинним шляхом доходів набули загрозливих для суспільства і держави явищ. Виходячи з розмахів корупції в Україні, появою такого феномена як «політична корупція», потребує удосконаленню діяльність усіх правоохоронних та судових інституцій в державі взагалі, та Державного бюро розслідувань, зокрема.

2. Становлення та розвиток антикорупційних інституцій та процесуальної форми кримінальних проваджень щодо протидії корупційним та іншим посадовим злочинам в Україні умовно можна поділити на три етапи.

1) від здобуття Україною незалежності та прийняття своєї Конституції незалежної демократичної правової держави в 1996 році до прийняття нового КПК України в 2012 році;

2) від введення в дію КПК України в 2012 році до розробки та прийняття перших законодавчих актів щодо протидії корупції, створення окремих слідчих органів щодо протидії корупції та іншим резонансним злочинам.

3) від прийняття в 2015 році Закону України «Про державне бюро розслідувань» до сучасного періоду реалізації законодавства щодо протидії корупційним та іншим посадовим злочинам.

3. До позитивних законодавчих новел варто віднести те, що Державне бюро розслідувань формується як правоохоронний орган, який, на відміну від інших слідчих органів, не входить до системи органів виконавчої влади. З прийняттям 3 грудня 2019 року закону №2116 «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення діяльності Державного бюро розслідувань» передбачено інституційне посилення незалежності ДБР, якому

слушно було надано статус «державного правоохоронного органу», на який покладаються завдання щодо запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції.

4. Компаративістський аналіз кримінальних проваджень щодо корупційних та інших посадових злочинів і проступків потребує повної імплементації в національне законодавство України положень Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції; забезпечення більших гарантій процесуальної самостійності та незалежності слідчих ДБР, створення механізмів стримувань і противаг проти можливого тиску на них з боку можновладців; з урахуванням позитивного досвіду законодавчих гарантій роботи ФБР в США варто в законодавстві України передбачити, що директор Державного бюро розслідувань, призначається на посаду Президентом України за погодженням з Верховною Радою України строком на десять років, а також, що він не може бути усунений з посади Верховною Радою України без висновків спеціальної слідчої комісії Верховної Ради України, якими констатовано встановлення фактів, що несумісні з принципом бездоганної репутації.

5. Удосконалення діяльності ДБР, потребує нагального вирішення проблеми усунення конкуренції правових норм та можливого конфлікту виконання функцій розслідування та прокурорського нагляду шляхом процесуального керівництва слідством, в особливості у кримінальних провадженнях щодо співробітників прокуратури.

Нагальна необхідність усунути дублювання функції процесуального керівництва прокурором на керівником слідчого підрозділу. За керівником слідчого під доцільно залишити право давати слідчому вказівки та рекомендації щодо порядку кримінального провадження, а за прокурором – право нагляду за законністю розслідування та усунення порушень закону слідчими. Частина слідчих дій, які наразі допускається здійснювати лише за погодженням з прокурором, чи за рішенням прокурора (наприклад,

освідування – ст. 241, контроль за вчиненням злочину – ст. 271), варто дозволити до провадження за погодженням з керівником слідчого підрозділу.

Розділ II. ПРАВОВІ ОСНОВИ ДОСУДОВОГО СЛІДСТВА ДЕРЖАВНИМ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ.

2.1. Процесуальна самостійність слідчого ДБР та гарантії її забезпечення з урахуванням чинних інститутів процесуального керівництва, контролю та нагляду на досудовому слідстві.

Розслідування – це система здійснюваних слідчим чи детективом пізнавальних та правозастосовних дій у передбаченому законом порядку, спрямованих на виявлення, запобігання та розкриття кримінальних правопорушень, збирання, дослідження, оцінку, перевірку і використання доказів, захист прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, забезпечення правильного застосування закону та справедливості кримінального провадження.

Досудове слідство, відповідно до ст. 38 КПК України, здійснюють:

- 1) слідчі підрозділи:
 - а) органів Національної поліції;
 - б) органів безпеки;
 - г) органів Державного бюро розслідувань;
- 2) підрозділ детективів, підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України;
- 3) підрозділи детективів органів Бюро економічної безпеки України.

Державне бюро розслідувань є правоохоронним органом державної влади, який виконує слідчу й оперативно-розшукову діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування корупційних, військових та інших злочинів та кримінальних проступків, учинених державними службовцями, суддями та працівниками правоохоронних органів, має зобов'язання застосовувати всі передбачені

законом заходи для забезпечення ефективності досудового розслідування віднесених до його підслідності кримінальних правопорушень.

Державне бюро розслідувань, згідно приписів ст. 5 Закону України «Про державне бюро розслідувань», вирішує завдання із запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування:

1) злочинів, вчинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище відповідно до частини першої статті 9 Закону України "Про державну службу", особами, посади яких віднесено до першої - третьої категорій посад державної служби, судьями та працівниками правоохоронних органів, крім випадків, коли ці злочини віднесено до підслідності детективів Національного антикорупційного бюро України;

2) злочинів, вчинених службовими особами Національного антикорупційного бюро України, заступником Генерального прокурора - керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або іншими прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності детективів підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України;

3) злочинів проти встановленого порядку несення військової служби (військових злочинів), крім злочинів, передбачених статтею 422 Кримінального кодексу України.

Категорія кримінальних правопорушень, яка віднесена до підслідності ДБР, конкретизована в ч. 4. ст.216 КПК України. ДБР відповідно має розслідувати кримінальні правопорушення, вчинені народним депутатом України, Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, Директором Національного антикорупційного бюро України, Директором Бюро економічної безпеки України, Генеральним прокурором, його першим заступником та заступником, Головою Національного банку України, його першим заступником та заступником, Головою Національного агентства з

питань запобігання корупції, його заступником, Секретарем Ради національної безпеки і оборони України, його першим заступником та заступником, суддею, працівником правоохоронного органу, особою, посада якої належить до категорії "А", крім випадків, коли досудове розслідування цих кримінальних правопорушень віднесено до підслідності Національного антикорупційного бюро України, а також вчинених службовими особами Національного антикорупційного бюро України, заступником Генерального прокурора - керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або іншими прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, крім випадків, коли досудове розслідування цих кримінальних правопорушень віднесено до підслідності детективів підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України.

До особливостей розслідуваних слідчими ДБР кримінальних справ можна віднести: а) значна суспільна небезпечність кримінальних правопорушень та їх великий суспільний резонанс; б) складність доказування наявності складу злочину; в) впливовість суб'єктів кримінальних правопорушень, які зазвичай мають не тільки владні повноваження, а й значний вплив в певній сфері суспільних відносин, що може використовуватись для протидії розслідуванню. Ці обставини потребують особливого рівня гарантій незалежності, процесуальної самостійності та правового і соціального захисту слідчих ДБР.

До позитивів законодавчого статусу ДБР можна віднести наступне:

а) Директор Державного бюро розслідувань призначається на посаду Президентом України за поданням комісії з проведення конкурсу на зайняття посади Директора Державного бюро розслідувань. Такий підхід сприяє незалежності Директора Бюро та самого ДБР від виконавчої гілки влади;

б) Директори територіальних управлінь Державного бюро розслідувань та їх заступники, керівники підрозділів центрального апарату Державного

бюро розслідувань та їх заступники призначаються на посаду та звільняються з посади Директором Державного бюро розслідувань.

в) Призначення на посади у Державному бюро розслідувань, крім посад Директора Державного бюро розслідувань, керівника підрозділу внутрішнього контролю центрального апарату Державного бюро розслідувань та керівників підрозділів внутрішнього контролю територіальних управлінь Державного бюро розслідувань, здійснюється за результатами відкритих конкурсів, що проводяться конкурсними комісіями з проведення конкурсів на зайняття посад працівників Державного бюро розслідувань.

г) Працівники Державного бюро розслідувань мають відповідати вимогам доброчесності, на них поширюються обмеження та вимоги, встановлені Законом України "Про запобігання корупції"; вони не мають права: бути членами і брати участь у створенні чи діяльності політичних партій.

д) Державою гарантується повне і своєчасне фінансування, соціальний та правовий захист Державного бюро розслідувань в обсязі, достатньому для його належної діяльності. У разі затримання працівника Державного бюро розслідувань або обрання щодо нього запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою його тримають в установах для попереднього ув'язнення окремо від інших осіб. Для забезпечення безпеки працівників Державного бюро розслідувань, їх захисту від протиправних посягань, пов'язаних з виконанням ними службових обов'язків, у складі Державного бюро розслідувань діє спеціальний підрозділ фізичного захисту, працівникам якого надається право зберігати, носити та застосовувати вогнепальну зброю і спеціальні засоби, а також застосовувати заходи фізичного впливу на підставах і в порядку, передбачених законом. Під захистом держави перебувають особи, які добровільно, у тому числі на договірних засадах, надають допомогу Державному бюро розслідувань у виконанні покладених на нього завдань.

До певних негативів законодавчого статусу ДБР можна віднести наступне: на осіб рядового і начальницького складу Державного бюро розслідувань поширюється Дисциплінарний статут Національної поліції України (ч.б. ст. 14, ст. 25); директор Державного бюро розслідувань звільняється з посади Президентом України за наявності підстав, визначених частиною п'ятою статті 10 цього Закону. Зокрема, Верховна Рада України за результатами розгляду звіту Директора Державного бюро розслідувань про результати діяльності цього органу за календарний рік, стан виконання покладених на нього завдань, додержання законодавства, прав і свобод людини і громадянина, а також напрями та шляхи підвищення ефективності діяльності Державного бюро розслідувань може визнати роботу Директора Державного бюро розслідувань задовільною чи незадовільною. Звільнення директора ДБР за висловленням йому недовіри Верховною Радою України, за умови, що слідчі ДБР розслідують справи щодо народних депутатів може мати ситуацію конфлікту інтересів і не виключає тиску на слідство; з метою забезпечення прозорості та цивільного контролю за діяльністю при Державному бюро розслідувань утворюється Рада громадського контролю у складі 15 осіб, які можуть заслуховувати інформацію про діяльність, виконання планів і завдань Державного бюро розслідувань (ст. 28); нагляд за додержанням Державним бюро розслідувань законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності і досудового розслідування здійснює Генеральний прокурор безпосередньо та через уповноважених ним прокурорів. (такий імператив не виключає перебування прокурорів в стані конфлікту інтересів при розслідування ДБР справ щодо прокурорів).

Організація роботи Державного бюро розслідувань здійснюється у відповідності до положень Закону України «Про Державне бюро розслідувань» 2016 року зі змінами і доповненнями, зокрема ще не достатньо розкритими в юридичній літературі, які внесені Законом України № 305-ІХ

від 3 грудня 2019 року «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення діяльності Державного бюро розслідувань».

Реалізація ДБР своєї слідчої компетенції здійснюється в рамках кримінальної процесуальної форми кримінального провадження. Для забезпечення ефективності розслідування важливо приділити увагу системному аналізу якості кримінального процесуального законодавства, зокрема проблемам удосконалення кримінального процесуального інституту слідчого та його співвідношення з інститутами прокурорського нагляду, процесуального контролю та процесуального керівництва слідством.

Варто врахувати, що кримінальний процес функціонує не в ідеальних умовах. Слідчий, прокурор, суддя та інші учасники процесу діють в умовах значного навантаження на слідчого. Такі перекося з навантаженням зумовлені не тільки криміногенною обстановкою та обсягом кримінальних проваджень, а й такими додатковими факторами: внесенням до ЄРДР, відповідно до ст. 214 КПК України, «невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення» (в тому числі про події, які завідомо не містять складу кримінального правопорушення); зайвою заформалізованістю кримінального процесу, зокрема необхідністю для отримання доступу до судового контролю за досудовим розслідуванням, попереднього погодження прокурором клопотань слідчого про проведення слідчих (розшукових) дій чи заходів забезпечення кримінального провадження. Хоча судовий контроль сам по собі передбачає принцип змагальності у судовому засіданні та зовнішній контроль за діями слідчого; необхідністю звертатись, за погодженням з прокурором, до суду для застосування навіть найлегших запобіжних заходів, як особисте зобов'язання та особиста порука; необхідність повторного звернення до суду для арешту речових доказів, дозвіл на вилучення яких вже був наданий судом при

постановленні ухвали про обшук та багатьма іншими бюрократичними вимогами закону.

В умовах середнього навантаження на слідчого близько 100 кримінальних проваджень, які постійно перебувають у нього у провадженні, як засвідчує практика, у середньому за один робочий слідчий може провести 4 повноцінні слідчі чи процесуальні дії, які потребують участі інших учасників кримінального провадження, а також, окрім цього погодити клопотання з прокурором, взяти участь у судових засіданнях, підготувати, окрім цього певну кількість процесуальних документів (постанов, повідомлень, клопотань, відповідей), а також розглянути заяви, скарги, звернення, клопотання, що не потребує безпосередньої участі інших осіб.

Тобто, якщо у його провадженні перебуває 100 кримінальних проваджень і у кожному він проводить слідчі дії по черзі за 22 робочі дні у місяці він зможе провести 88 слідчих (процесуальних) дій. Тобто навіть не в кожному кримінальному провадженні.

Якщо взяти найпростіше кримінальне правопорушення у якому вже з моменту реєстрації відомо особу, яка його вчинила, і її не потрібно встановлювати, наприклад кримінальне правопорушення, передбачене статтею 368 КК України «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою», то при існуючих умовах документування (тобто без виникнення обставин, що ускладнюють доказування) слідчий повинен виконати наступний, мінімально необхідний, перелік слідчих та процесуальних дій: внести відомості до ЄРДР; повідомити заявника та прокурора про початок досудового розслідування; допитати заявника; дати доручення оперативному підрозділу, або особисто встановити ідентифікуючі данні фігуранта, його засобів зв'язку, пересування, посаду, адреси роботи, проживання та інше; у режимі секретності (тобто із застосуванням всіх режимних процедур, фельд'єгерського зв'язку та ін): підготувати клопотання на проведення НСРД; погодити клопотання з

прокурором; розглянути клопотання у суді; дати доручення на виконання ухвал; в процесі проведення НСРД за приписом прокурора ознайомитись з їх результатами.

В подальшому, в ході проведення контролю за вчиненням кримінального правопорушення, слідчий в стислі строки має робити спроби затримати особу у порядку ст. 208 КПК України, провести обшук особи, огляд місця події, у разі необхідності обшуки (невідкладні, або санкціоновані, що також передбачає підготовку клопотань, погодження їх у прокурора, участь у судовому засіданні) інших місць; підготувати клопотання про арешт вилучених коштів та речових доказів, погодити його з прокурором та розглянути у судовому засіданні; підготувати повідомлення про підозру, погодити у прокурора та вручити підозрюваній особі; підготувати клопотання про запобіжний захід, погодити у прокурора, розглянути в суді; допитати підозрюваного, заявника та свідків; отримати зразки та призначити фоноскопичну, хімічну експертизу (у разі необхідності); відкрити матеріали досудового розслідування сторонам провадження в порядку ст. 290 КПК України; підготувати реєстр матеріалів досудового розслідування та обвинувальний акт, передати для затвердження прокурору.

І це далеко не повний перелік дій, які повинен виконати слідчий для закінчення кримінального провадження про кримінальне правопорушення вчинене в умовах очевидності.

За відсутності заходів щодо організації роботи слідчого та контролю з боку керівника ОДР окремі слідчі, навіть за умови постійної понаднормової роботи, погрунтовано не закінчать у розумні строки досудове розслідування у кримінальних провадженнях. А отже залишок кримінальних проваджень у цих слідчих буде збільшуватись, так як до ЄРДР кожного дня вносяться відомості про нові кримінальні правопорушення.

Відтак діяльність керівника органу досудового розслідування із використанням його процесуальних повноважень часто сприяє оперативному

реагуванню на проблеми та забезпеченню швидкого та ефективного досудового розслідування та результативності діяльності слідчого. Є усі підстави а аспектах усунення дублювання в керівництві слідством між прокурором та керівником органу досудового розслідування, частину повноважень залишити за керівником органу досудового розслідування. Зокрема. доцільно зменшити систему документів слідчого, які погоджуються з прокурором перед направленням їх для прийняття рішень слідчим суддею.

Діючий кримінальний процесуальний кодекс, прийнятий під час президенства Януковича В.Ф. та фактично написаний без достатнього залучення до його розробки кваліфікованих слідчих та лобійований для прийняття тодішнім Генеральним прокурором Пшонкою В.П., створив значний перекис повноважень на бік прокурорів, що не сприяє швидкому та ефективному досудовому розслідуванню. Ситуація усугубляється також тим, що позбавивши прокуратуру функції розслідування, штати прокурорів (які зазвичай мають керувати слідством) почали комплектуватись на конкурсних засадах з осіб, які не мали жодного стажу слідчої роботи. Хоча логіка підказує, що оскільки прокурор керує слідством, то доцільно на законодавчому рівні закріпити правило, що на посаду прокурорів відділів нагляду та процесуального керівництва слідством, можуть призначатись лише особи з вищою юридичною освітою, які мають не менше трьох років стажу слідчої діяльності.

Аналіз останніх наукових досліджень із цієї проблеми показує на значну увагу вчених-процесуалістів до проблеми статусу та гарантій діяльності слідчих. Дана проблема піднімається в працях К. В. Антонова, В. М. Тертишника. О. В. Бауліна, Д. П. Письменного, В. Г. Дрозд, О. В. Сачко, К. В. Керліц та інших дослідників. [7,15, 16, 98, 104, 150, 175, 202, 271, 272].

Проблеми діяльності ДБР як новоствореного слідчого органу знаходять певний розгляд у поки що незначній за кількістю новітніх працях вчених-юристів. [39, 54, 97].

Разом з тим, в сучасних умовах реформ кримінальної юстиції в правовому полі діяльності слідчих є багато прогалин та суперечностей як в законодавстві, так в доктринальних аспектах, потребує додаткового висвітлення ряд існуючих проблем діяльності слідчих взагалі та слідчих ДБР, зокрема.

Державне бюро розслідувань, відповідно до ст. 5 Закону України «Про державне бюро розслідувань», вирішує:

1. Державне бюро розслідувань вирішує завдання із запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування:

1) злочинів, вчинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище відповідно до частини першої статті 9 Закону України "Про державну службу", особами, посади яких віднесено до першої - третьої категорій посад державної служби, судьями та працівниками правоохоронних органів, крім випадків, коли ці злочини віднесено до підслідності детективів Національного антикорупційного бюро України;

2) злочинів, вчинених службовими особами Національного антикорупційного бюро України, заступником Генерального прокурора - керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або іншими прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності детективів підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України;

3) злочинів проти встановленого порядку несення військової служби (військових злочинів), крім злочинів, передбачених статтею 422 Кримінального кодексу України [74].

Водночас, відповідно до ст. 131-1 Конституції України прокуратура здійснює: «організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час

кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку».

Згідно ст. 35 КПК України, прокурор, здійснюючи нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, уповноважений: починати досудове розслідування за наявності підстав, передбачених цим Кодексом; доручати органу досудового розслідування проведення досудового розслідування; особисто проводити слідчі (розшукові) та процесуальні дії в порядку, визначеному цим Кодексом; приймати процесуальні рішення у випадках, передбачених цим Кодексом, у тому числі щодо закриття кримінального провадження та продовження строків досудового розслідування за наявності підстав, передбачених цим Кодексом; повідомляти особі про підозру, тощо [246].

Застосування вказаних положень законодавства в умовах конфлікту інтересів у прокурора, може створювати колапс в роботі слідчих ДБР.

Виконання складної функції протидії корупційним та іншим посадовим злочинам та кримінальним проступкам, в особливості щодо кримінальних проваджень щодо працівників прокуратури та їх близьких, стикається з проблемою забезпечення як неупередженого прокурорського нагляду та виконання прокурором функції керівництва слідством, так і з проблемою забезпечення статусу незалежності та процесуальної самостійності слідчих. Але тут накопичилось немало проблем.

По перше, з прийняттям КПК України в 2012 році гарантії незалежності та процесуальної самостійності слідчого суттєво звузились в цілому. Зокрема, згідно ст. 40 КПК України слідчий має «звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій».

Стаття 40 КПК України визначає статус слідчого органу досудового розслідування. [140] Тут стверджується «Слідчий зобов'язаний виконувати доручення та вказівки прокурора, які надаються у письмовій формі. Невиконання слідчим законних вказівок та доручень прокурора, наданих у порядку, передбаченому цим Кодексом, тягне за собою передбачену законом відповідальність». Як бачимо навіть положення ч.2 ст. 114 КПК України 1961 року, де слідчому надавалась можливість оскарження вищестоящому прокуророві вказівок прокурора в разі незгоди з такими, скасовано. Ці повноваження не зовсім узгоджуються з процесуальним статусом самостійності й незалежності слідчого.

По-друге, зважаючи на підслідність ДБР кримінальних правопорушень, які вчиняються прокурорами та суддями, питання здійснення належного прокурорського нагляду та судового контролю за законністю діяльності слідчих ДБР, ускладнено можливими умовами конфлікту інтересів та зловживання процесуальними правами. Досі залишаються юридично невизначеними питання виконання функцій процесуального керівництва слідством, процесуального нагляду та судового контролю на основі територіального принципу розподілу таких повноважень, за умови кримінального провадження щодо прокурора чи судді та відповідній території.

При такій системі керівництва слідством та прокурорського нагляду і судового контролю у справах, що розслідуються слідчими ДБР (особливо щодо суддів чи прокурорів або їх близьких родичів), є ризики прояву зловживання процесуальними правами з боку працівників прокуратури чи слідчих суддів, які можуть проявлятися у відмові в погодженні рішення про провадження певних слідчих чи негласних слідчих (розшукових) дій, зокрема: надання дозволу на провадження обшуку, зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису (ст. 245-1

КПК України), зняття інформації з електронних комунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем, моніторингу банківських рахунків; обрання запобіжних заходів, відсторонення від посади, тощо.

Автори новітнього підручника з кримінально-процесуального права, зазначають, що «слідчий зобов'язаний проводити досудове розслідування швидко, повно, всебічно й об'єктивно, без порушень прав та законних інтересів учасників процесу». Разом з тим, ці ж автори відмічають, що з урахуванням існуючого законодавства, «слідчий невідкладно у письмовій формі повідомляє прокурора про початок досудового розслідування», «слідчий є самостійним та незалежним у ході досудового розслідування, однак проведення певних слідчих та процесуальних дій він зобов'язаний погоджувати з прокурором». [135, с. 241]

Ці положення є загальними правилами провадження розслідування. Але слідчі ДБР час від часу стикаються з розслідуванням посадових злочинів, які вчиняються прокурорами, або їх близькими родичами. І тут виникають певні колізії з застосуванням приписів норм нормами що визначають правила прокурорського нагляду та судового контролю, які не визначають, як уникнути конфлікту інтересів, не усувають можливостей корупційних ризиків, тиску на слідчих, зловживання процесуальними правами з боку самих осіб, які уповноважені здійснювати процесуальне керівництво слідством чи нагляд або контроль за його законністю.

Відповідно до вимог ст. 247 КПК України, розгляд клопотань щодо провадження негласних слідчих (розшукових) дій, що віднесено до повноважень слідчого судді, здійснюється слідчим суддею апеляційного суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, а відповідно нагляд за дотриманням законів здійснюється відповідною обласною чи спеціалізованою (військовою) прокуратурою, які як з'ясовується самі по собі можуть бути суб'єктами злочинів підслідних саме

слідчим Державного бюро розслідувань, які і будуть змушені в разі скоєння злочинів указаними посадовими особами, звертатись за дозволом у відповідні інституції, де вони працюють. Це одна з колізій чинного законодавства, яка не може унеможливити конфлікт інтересів, а отже потребує невідкладних змін норм КПК України ті інших законів.

Для забезпечення ефективної діяльності слідчих ДБР доцільно радикально зміцнити гарантії незалежності ДБР та процесуальної самостійності слідчого.

В контексті цього, заслуговує на увагу позиція В. М. Тертишника, який вважає, що слід радикально зміцнити гарантії діяльності слідчого, встановивши в законі такі правила: слідчий має призначатись на посаду та звільнятись тільки Президентом України за поданням Генерального прокурора та погодженням з Уповноваженим Верховної Ради з прав людини; слідчий недоторканий, кримінальну справу проти слідчого може бути порушено тільки судом за поданням прокурора області чи прокурором відповідного або вищого рівня. [265, с. 106-107]

Приєднуємось до думки, що реформу слідчих органів доцільно завершити розробкою та прийняттям Кодексу «Про виявлення, попередження та профілактику злочинів». [59, с. 95]

Для забезпечення нагляду за законністю діяльності слідчих ДБР у справах про злочини, вчинені співробітниками судових і правоохоронних органів, доцільно створення окремої самостійної та незалежної аторнейської служби нагляду, яка б не була підпорядкована Офісу генерального прокурора.

На наш погляд, в цьому аспекті потрібні такі організаційно-правові та законодавчі зміни:

1. Забезпечити нагляд за законністю діяльності слідчих ДБР з боку Спеціальної антикорупційної прокуратури, а в разі наявності конфлікту інтересів в рамках даних взаємодіючих суб'єктів, закон має надати право слідчим ДБР звертатись за дозволом щодо провадження негласних слідчих

(розшукових) дій безпосередньо до слідчого судді іншої територіальної юрисдикції. Зокрема, у разі здійснення досудового розслідування щодо суб'єктів, які у зв'язку із своїми посадами, статусом, особистими відносинами можуть впливати на місцеві суди (суддів), передбачити у Кримінальному процесуальному кодексі можливість слідчого звернутись із клопотаннями про дозвіл на проведення слідчих (розшукових) дій та заходів забезпечення до іншого місцевого суду не за місцем знаходження органу досудового розслідування, із обґрунтуванням цього рішення.

2. Зважаючи на багатогранність роботи слідчих ДБР та особливості підслідних їм кримінальних справ (включаючи злочини вчинені прокурорами) варто забезпечити створення окремої самостійної та незалежної аторнейської служби нагляду за законністю в діяльності ДБР, яка б не була підпорядкована Офісу генерального прокурора. Варто звернути увагу, що, наприклад, в США та Канаді посада Генерального аторнея об'єднана з посадою Міністра юстиції. Наша пропозиція полягає в запровадженні посади підрозділу аторнейської служби та посади аторнея в Міністерстві Юстиції, чим має забезпечуватись більша незалежність даної наглядової інституції від Офісу генерального прокурора, співробітники якого можуть в разі вчинення злочинів стати фігурантами (підслідними) у справах слідчих ДБР, хоча водночас досі уповноважені здійснювати нагляд та процесуальне керівництво слідчими ДБР [273].

3. Прокурорський нагляд за дотриманням законів слідчими ДБР, на нашу думку, не повинен поєднуватись з функцією керівництва слідством при виконанні яких можуть виникати іманентні дисонанси, конкуренції та конфлікту інтересів. Відтак, прокурорський (аторнейський) нагляд доцільно здійснювати не шляхом всеохоплюючих клопотань з боку слідчого до прокурора про дозвіл на провадження слідчих дій, а шляхом простого обов'язкового повідомлення прокурора про всі рішення прийняті у

кримінальному провадженні та про виконані слідчі дії, що пов'язані з обмеженням прав і свобод людини, щодо яких закон потребує ухвалу слідчого судді на їх провадження. Безумовно, за прокурором залишається право скасувати будь-які незаконні рішення слідчого щодо проведення слідчих (розшукових), процесуальних дій та заходів забезпечення кримінального провадження, якщо відповідні рішення не прийняті слідчим суддею.

Для забезпечення більшої незалежності ДБР та його слідчих варто скасувати ч. 5 ст. 10 Закону України «Про державне бюро розслідувань», згідно якого Верховна Рада України наділена правом за результатами щорічного звіту перед парламентом визнання роботи Директора Державного бюро розслідувань незадовільною, що має наслідком його відставку з посади.

З огляду на сказане, підтримуємо пропозицію про те, що більш доречно було б передбачити можливість відставки Директора Національного антикорупційного бюро та керівників інших слідчих органів бюро лише в порядку процедури імпічменту, як це передбачено в США відносно генерального аторнею. [270, С. 122-123] Саму процедуру імпічменту, як форму відставки у зв'язку з неналежним виконанням посадових повноважень, доцільно передбачити як до Директора Державного бюро розслідувань, так і до керівників інших слідчих органів.

4. Для забезпечення нагляду за законність слідчих ДБР у справах про злочини, вчинені співробітниками судових і правоохоронних органів, доцільно створення окремої самостійної та незалежної аторнейської служби нагляду, яка б не була підпорядкована Офісу генерального прокурора.

5. Для зміцнення статусу незалежності слідчого та детектива ДБР пропонуємо абзац третій ч. 1 ст. 18 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» викласти в такій редакції: «Слідчі та детективи (співробітники оперативних підрозділів) Державного бюро розслідувань користуються статусом підвищеного ступеню захисту. Відкриття кримінального

провадження відносно слідчого чи детектива ДБР, затримання чи арешт його може бути здійснено лише за рішенням слідчого судді за поданням прокурора області чи його заступника або Генерального прокурора чи його заступника. У разі затримання слідчого чи іншого працівника Державного бюро розслідувань або обрання щодо нього запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою його утримання під вартою здійснюється в окремих приміщеннях без поміщення в слідчі ізолятори чи інші установи для попереднього ув'язнення затриманих системи МВС України. У разі затримання чи арешту співробітники ДБР утримуються під вартою окремо від інших осіб та мають право на побачення з керівником свого підрозділу та іншим представником ДБР».

Покладання на ДБР повноважень не тільки щодо розслідування, а й щодо «запобігання, виявлення, припинення кримінальних правопорушень» є суспільно запитуваною, але виконання таких функцій потребує удосконалення правових механізмів та процедур здійснення такої діяльності.

2.2. Процесуальна форма та проблеми оптимізації, дебіюрократизації й деформалізації досудового провадження в діяльності слідчих ДБР.

Процесуальна форма кримінального судочинства виконує важливу роль оптимізації кримінального провадження, виступає суттєвою гарантією забезпечення виконання завдань кримінального процесу.

Відомі процесуалісти М.М. Михеєнко, В.Т. Нор, В.П. Шибіко називають процесуальною формою «передбачений кримінально-процесуальним законом порядок усієї кримінально-процесуальної діяльності органів досудового розслідування, прокуратури і суду, а також громадян та юридичних осіб, залучених до сфери цієї діяльності, як і порядок вчинення й оформлення окремих процесуальних

дій, прийняття, оформлення та звернення до виконання процесуальних рішень”[171, С. 30]. Така дефініція підтримана і в новітньому виданні академічного курсу кримінального процесу фахівців Львівського національного університету ім. Івана Франка 2022 року. ” [135, С. 56]

Процесуальна форма повинна відповідати вимогам: доцільності (забезпечувати швидке, безпомилкове й ефективне правосуддя); простоти (бути вільною від непотрібної бюрократичної формальності); надійності (гарантувати досягнення істини й справедливості); толерантності (забезпечувати повагу до прав і свобод людини), ясності, моральності та етичності. Вона повинна бути пронизана духом поваги до честі і гідності особи, захисту прав і свобод людини. Процесуальна форма, з усіма її, на перший погляд, марними судовими формальностями – це не пуста дрібниця, а суттєвий засіб обмеження влади правом, засіб протидії свавіллю і непорядності чиновників, засіб протидії фальсифікації, засіб забезпечення верховенства права та захисту прав і свобод людини від невинуватого обмеження, засіб зміцнення гарантій істини і справедливості правосуддя. Якщо їх замало – є небезпека судових помилок і зловживань, якщо їх забагато – є небезпека судової тяганини, за якої можуть бути забутими та стануть химерними і самі цілі судочинства. Оптимальний варіант – їх розумна достатність. ”[265, С. 23, 33]

Проблемам процесуальної форми приділялось немало уваги в юридичних працях. [10, 37, 47, 51, 135, 137, 310, 308, 312] Разом з тим, формування в сучасному кримінальному судочинстві особливих форм, порядків і режимів кримінального провадження обумовлюють необхідність їх більш глибокого аналізу. Проблеми оптимізації, дебіюрократизації й деформалізації досудового провадження в діяльності слідчих Державного бюро розслідувань потребує додаткової уваги.

Кримінальна процесуальна форма складається з найбільш доцільних правил судочинства, дотримання яких дозволяє найкоротшим шляхом

досягти завдань кримінального провадження та захистити права людини. Формалізм означає штучне ускладнення кримінального провадження такими правилами та процедурами, які не лише не сприяють досягненню завдань кримінального провадження, а навпаки, заважають цьому.»[137, С. 15-20].

Диференціація процесуальної форми зумовлюється потребами як надання додаткових прав і свобод певним категоріям осіб, а також юридичних гарантій їх забезпечення, так і потребами забезпечення швидкого судочинства при умові забезпечення його справедливості. Відтак в чинному кримінальному процесі знаходять закріплення як спрощені форми проваджень, так і ускладнені форми, форми з закріпленням додаткових процедур. При цьому має зберігатись уніфікована основа процесуальної форми, яка забезпечує баланс приватних і публічних інтересів, синергетичну єдність усіх процесуальних інститутів і окремих правових норм, гармонізацію процесуальної форми і змісту процесуальних дій.

Уніфікація, диференціація та де бюрократизація процесуальної форми – це невід’ємні ємні складові єдиного процесу оптимізації кримінального процесу.

Де бюрократизація (лат. de – із, фр. bureau – бюро, грец. kratos – влада; англ. debureaucratization; нім. Entburokratisierung), як система заходів, спрямованих на усунення тяганини та підвищення рівня ефективності управління в різних сферах життя суспільства, має сьогодні особливу цінність в сфері кримінального процесу.

З прийняттям нового КПК України в 2012 році процесуальна форма кримінального провадження отримала суттєві зміни, головними з яких стали наступні:

1) Прокурор отримав компетенцію не тільки наглядати за законністю слідчого, а к виконувати цю функцію « шляхом керівництва слідством».

2) Для забезпечення захисту прав і свобод людини запроваджений інститут слідчого судді, до компетенції якого віднесено здійснення

процесуального контролю за застосуванням запобіжних та інших заходів забезпечення кримінального провадження. Відтак, закон зобов'язує слідчого для отримання дозволу на провадженням слідчих дій, які обмежують конституційні права і свободи людини, звертатись за поданням підтриманим прокурором до слідчого судді. Це не завжди дозволяє оперативно проводити невідкладні слідчі дії.

3) КПК України, з одного боку, в багатьох своїх приписах не забезпечує чіткої юридичної визначеності процедури проведення процесуальних дій, з іншого боку, не позбавлений зайвих формальностей та розпливчатих формулювань та бюрократичних вимог, що створює невиправдану тяганину, а нерідко і колапс в слідчій роботі.

4) КПК України, продовжуючи диференціацію процесуальної форми, розширив і продовжує удосконалювати інститут особливих форм, порядків і режимів кримінального провадження.

Якщо традиційно до таких особливих форм кримінального провадження відносилось кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення; особливості провадження у справах про злочини неповнолітніх; особливості провадження по застосуванню примусових заходів медичного характеру; особливості розслідування та судового розгляду у провадженні, яке містить відомості, що становлять державну таємницю; кримінальне провадження на території дипломатичних представництв, консульських установ України, на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні, тощо, то сьогодні закон з урахуванням об'єктивної реальності протидії злочинності передбачає деякі нові особливі форми і режими кримінальних проваджень. Зокрема це: провадження на підставі угод; провадження щодо кримінальних проступків; спеціальне досудове розслідування (*in absentia*); особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного,

надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції; кримінальне провадження щодо діяння, кримінальна протиправність якого була встановлена законом, що втратив чинність (нова глава 36-1 КПК України); особливості кримінального провадження щодо осіб зі статусом недоторканності, адвокатів та посадових осіб, щодо яких передбачений підвищений ступінь захисту [246].

Від так, у нинішньому кримінальному процесі в тенденціях диференціації процесуальна форма кримінального провадження отримала п'ять різновидів (режимів, порядків, спеціальних форм): а) головна загальна процесуальна форма; б) дізнання - спрощене досудове провадження щодо кримінальних проступків, спрощені процедури на основі дійового каяття, угод про примирення чи про визнання вини, особливе провадження щодо діяння, кримінальна протиправність якого була встановлена законом, що втратив чинність, тощо; в) особливий ускладнений процесуальний порядок притягнення до кримінальної відповідальності неповнолітніх, народних депутатів та інших осіб, які потребують підвищеного захисту тощо; г) спеціальне досудове розслідування (*in absentia*) - заочне провадження; д) особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану.

Диференціація кримінальної процесуальної форми є встановлені кримінальним процесуальним законом особливості порядку ведення кримінального провадження, зумовлені: видом та суспільною небезпекою кримінальних правопорушень ; їхньою кримінально-правовою кваліфікацією; видом та розміром заходу кримінально-правового характеру, що може бути застосований; особливостями особи підозрюваного (обвинуваченого): його рішеннями і поведінкою під час кримінально-процесуальної діяльності та іншими чинниками. Інакше кажучи, йдеться про специфікацію правового регулювання та процедур з метою забезпечення оптимального співвідношення ефективності засобів

кримінальної процесуальної діяльності та завдань кримінального провадження.”[135, С. 57]

Слідчі ДБР зазвичай мають справу з протидією кримінальним правопорушенням, які характеризуються рядом суттєвих факторів: є великою загрозою для суспільства; здійснюються особливими латентними засобами; здійснюються специфічними суб’єктами з владними повноваженнями, здатними чинити протидію розслідуванню та чинити тиск на слідство; здійснюються суб’єктами, яким закон, виходячи зі специфіки та важливості їх функцій надає підвищений ступінь захисту та гарантій їх діяльності.

Проблеми кримінальних проваджень щодо посадових та службових осіб отримують все більшу увагу науковців.” [1, С. 226; 247, с. 23; 283; 306, с. 114-121]

За чинним кримінальним процесуальним законодавством, відповідно до положень ст. 480 КПК України, особливий ускладнений порядок кримінального провадження застосовується стосовно:

1) народного депутата України;

2) судді, судді Конституційного Суду України, судді Вищого антикорупційного суду, а також присяжного на час виконання ним обов’язків у суді, Голови, заступника Голови, члена Вищої ради правосуддя, Голови, заступника Голови, члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України;

{Пункт 2 частини першої статті 480 в редакції Закону № 1798-VIII від 21.12.2016; із змінами, внесеними згідно із Законом № 2447-VIII від 07.06.2018}

3) кандидата у Президенти України;

4) Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини;

5) Голови, іншого члена Рахункової палати;

{Пункт 5 частини першої статті 480 в редакції Закону № 576-VIII від 02.07.2015}

6) депутата місцевої ради;

7) адвоката;

8) Генерального прокурора, його заступника, прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури;

{Пункт 8 статті 480 із змінами, внесеними згідно із Законом № 198-VIII від 12.02.2015}

9) Директора та працівників Національного антикорупційного бюро України;

{Статтю 480 доповнено пунктом 9 згідно із Законом № 1698-VII від 14.10.2014}

10) Голови Національного агентства з питань запобігання корупції, його заступника.

{Частина першу статті 480 доповнено пунктом згідно із Законом № 1700-VII від 14.10.2014 з урахуванням змін, внесених Законом № 198-VIII від 12.02.2015; в редакції Закону № 140-IX від 02.10.2019} [140].

До наведеного переліку осіб, які у кримінальному процесі мають підвищений ступінь захисту, на думку В. М. Тертишника, законодавчо слід було б віднести як слідчих Державного бюро розслідувань, так і слідчих будь-якого відомства, а також не тільки адвокатів, а й інших фахівців у галузі права, які надають правничу допомогу.” [268, с. 695]

В розвиток даних положень О. В. Сачко слушно пропонує ст. 480 КПК України, якою передбачений підвищений ступінь захисту та особливий порядок кримінального провадження щодо Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та інших названих тут осіб, доповнити пунктами: 11) слідчих, детективів та оперативних працівників усіх підрозділів правоохоронних органів України; 12) фахівців у галузі права, які, у визначених законом випадках, виконують функцію надання правничої допомоги; 13) прокурорів; 14) журналістів.” [246, С. 201]

Даний перелік має бути доповнений також прокурорами, які здійснюють процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, детективами Бюро економічної безпеки, експертами та особами, які здійснюють фінансове чи спеціальне парламентське розслідування, а також особами, які здійснюють заходи деофшоризації, пошуку та конфіскації нажитого злочинним шляхом майна.

Аргументи на користь застосування підвищеного ступеню захисту слідчих усіх відомств полягають у тому, що вони працюють в умовах професійного ризику, часто в екстремальних умовах стислого в часі перебігу складних явищ, та пов'язаного з цим ризику помилок, в умовах можливості активної протидії їх законній діяльності з боку як окремих злочинців, так і злочинних угруповань, часто в умовах здійснення діяльності під контролем уже корумпованих чиновників, в умовах можливого тиску, шантажу та дискредитації. Для протидії законній діяльності слідчого нерідко використовуються засоби усунення від його активної роботи щодо розкриття злочинів і встановлення істини, таких як завідомо неправдиві скарги і повідомлення щодо необ'єктивних доносів, фальшування компрометуючих матеріалів, а нерідко і доказів буцім-то вчинення злочину самим слідчим. Для мінімізації втрат від таких акцій саме слідчому має надаватись статус недоторканності, хоча б аналогічно тому, який наданий судді. [246, с. 197]

Про складність протидіяти злочинам, які вчиняються прокурорами чи іншими владними особами, яскраво показує такий приклад. Майже через 7 років з моменту злочину Вищий антикорупційний суд виніс обвинувальний вирок - 9 років позбавлення волі з конфіскацією всього майна колишньому заступнику керівника Департаменту з розслідування особливо важливих справ у сфері економіки Генпрокуратури. Його злочинну діяльність детективи розпочало документувати починаючи з літкв 2016 року, але дізнавшись про це, співробітники ГПУ вирішили здійснити обшук місця, де перебували самі детективи, більш того затримали останніх, незаконно утримували їх 10 годин, роблячи спроби активної протидії їх законній діяльності. [180] Врешті-решт суд зміг поставити крапку у цій історії. Подібні ексцеси мають бути виключені з правового полі України.

Відтак, в аспектах забезпечення додаткових гарантій діяльності слідчих та інших співробітників ДБР, їм, з одного боку, доцільно законодавчо

визначити підвищений процесуальний захист у справах ініційованих проти них самих.

При таких обставинах повністю підтримуємо існуючі пропозиції та пропонуємо, що ч. 1 ст. 480 КПК України «Особи, щодо яких здійснюється особливий порядок кримінального провадження» варто викласти в такій редакції:

1. Особливий порядок кримінального провадження застосовується стосовно:

- 1) народного депутата України;
- 2) судді, судді Конституційного Суду України, судді Вищого антикорупційного суду, а також присяжного на час виконання ним обов'язків у суді, Голови, заступника Голови, члена Вищої ради правосуддя, Голови, заступника Голови, члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України;
- 3) кандидата у Президенти України;
- 4) Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини;
- 5) Голови, іншого члена Рахункової палати;
- 6) депутата місцевої ради;
- 7) адвоката та осіб, які надають правничу допомогу;
- 8) Генерального прокурора, його заступника, прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, прокурорів, які здійснюють процесуальне керівництво досудовим розслідуванням³;
- 9) Директора, детективів та працівників Національного антикорупційного бюро України;
- 10) Голови та заступника голови Національного агентства з питань запобігання корупції;

3

11) Детективів, аналітиків та інших оперативних співробітників, директора та заступника Бюро економічної безпеки;

12) Слідчих, оперативних співробітників, директора та заступника директора Державного бюро розслідувань;

13) слідчих, детективів, дізнавачів, експертів та оперативних працівників усіх підрозділів Національної поліції, СБУ та інших розвідувальних, контррозвідувальних, військових та правоохоронних органів України;

14) Осіб, які здійснюють спеціальне парламентське розслідування, а також заходи щодо деофшоризації та пошуку і конфіскації нажитого злочинним шляхом майна».

Разом з запропонованими заходами забезпечення незалежності слідчих, реалізація даних пропозицій, на наш погляд буде сприяти активізації слідчими органами протидії корупції та іншій фінансово-економічній злочинності.

З іншого боку, процедура кримінальних проваджень щодо державних службовців, суддів, прокурорів та інших посадових осіб, сьогодні законом занадто забюрократизована, що ускладнює діяльність слідчих ДБР спрямовану на протидію корупції та виконання завдань кримінального провадження.

Удосконалення процесуальної форми кримінального процесу має спрямовуватись на розв'язання двоєдиної задачі – з одного боку, убезпечення і захист самих слідчих від можливих провокацій і тиску з боку можновладних підслідних, що може стати нездійсненним саме правосуддя, з іншого боку, спрощення в першу чергу процедури доказової діяльності слідчих, які б не виходили за рамки верховенства права та інших принципів кримінального процесу, але дозволяли б більш швидко отримувати інформацію та формувати необхідну доказову базу, забезпечувати дієвість кримінального провадження та невідворотність покарання винних осіб.

На наш погляд, законодавець наблизився до створення та запровадження особливої кримінальної процедури провадження щодо корупційних злочинів. Ця проблема потребує додаткового наукового аналізу та розробки концептуальних пропозицій щодо удосконалення законодавства.

Наразі релевантною є розв'язання проблеми оптимізації, дебіюрократизації та деформалізації досудового провадження.

Кримінально-процесуальне право має запровадити таку процесуальну форму, яка гармонізувала б як виконання завдань кримінального процесу як в аспектах розкриття кримінальних правопорушень і притягнення винних до відповідальності так і в аспектах гарантій захисту прав і свобод людини, забезпечення верховенства права, створювати гарантії від свавілля.

Наразі, аналіз чинних норм КПК України, якими регламентовано провадження слідчих (розшукових) дій, підтверджує невтішні висновки щодо забюрократизованої процедури прийняття рішень щодо їх проваджень. Зокрема, за приписами гл. 20, чинного КПК України, із 16 передбачених слідчих (розшукових) дій, слідчому надано право самостійно прийняти рішення лише щодо 4 (25%), а із 14 негласних слідчих (розшукових) дій, лише щодо однієї. Тобто в цілому слідчий самостійно приймає рішення лише щодо 16,6 % слідчих дій. Це не зовсім корегується з принципом процесуальної самостійності слідчого. При більш детальному аналізі приписів закону погоджувати рішення слідчого з прокурором, коли діє ще й така форма процесуального контролю з боку керівника слідчого підрозділу, можна переконатись, що частина з них не мають сенсу з точки забезпечення виконання завдань кримінального процесу.

Існуючий стан справ показує, що існуюча бюрократія не сприяє швидкому і ефективному слідству, часто унеможлиблює оперативному отриманню доказів за умов, коли з плином часу можливість їх здобуття безповоротно буде втрачена, збільшення обсягу роботи і затрат часу на

формування клопотань перед прокурором та на отримання згоди останнього, не сприяє дотриманню принципу розумних строків провадження.

Напрямами вирішення існуючої проблеми можуть бути два: а) розширення кола слідчих дій, рішення щодо яких може приймати самостійно сам слідчий; б) розширення кола слідчих дій, рішення щодо проведення яких можуть прийматись за погодженням з керівником слідчого підрозділу, замість існуючої схеми погодження їх з прокурором.

Аналіз даних проблем крізь призму слідчої практики та існуючих наукових напрацювань, дозволяє внести такі пропозиції.

Слідчим ДБР варто надати право за власною постановою (з послідуочим повідомленням слідчого судді про фак і результати такої дії), здійснювати таку негласну слідчу (розшукову) дію як: установлення місцезнаходження радіообладнання (ст. 268 КПК України), а також здійснювати як до початку розслідування та і в ході його провадження за самостійним рішенням таку нову слідчу дію, як «зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису» (стаття 245-1 КПК України).

Надання більшої процесуальної самостійності та незалежності слідчому в цілому, а слідчим ДБР в тому числі, шляхом надання можливостей за власною постановою (з послідуочим повідомленням слідчого судді про фак і результати такої дії), здійснювати такі слідчі та негласні (розшукові дії як: установлення місцезнаходження радіообладнання (ст. 268 КПК України); здійснювати як до початку розслідування та і в ході його провадження за самостійним рішенням таку нову слідчу дію, як «зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису» (стаття 245-1 КПК України); отримувати доступ до речей та документів, які перебувають у володінні інших осіб, із можливістю їх огляду, копіювання, фотографування,

вимірювання та відібрання зразків, вимірювання, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення, виготовляти відбитки та зліпки, іншим чином фіксувати інформацію важливу для розкриття та розслідування кримінального правопорушення; без погодження з прокурором звертатись до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження (тимчасовий доступ, обшук, огляд, привід та інші), а також повідомляти про підозру без погодження з прокурором (до запровадження посади аторнея).

Сучасний інститут погодження прокурором рішень про провадження окремих слідчих дій в реаліях слідчої практики носить занадто бюрократичну процедуру, яка не зовсім узгоджується з функцією нагляду за законністю таких дій ти же прокурором, а часто створює штучні перешкоди розслідуванню. Нерідко клопотання слідчого про застосування заходів забезпечення кримінального провадження прокурором не погоджуються, що зупиняє та унеможлиблює збір важливих доказів, ще до того, як їх зможе оцінити суд.

В правовій державі статки чиновника мають стати прозорими для правоохоронних органів.

В аспектах протидії незаконній легалізації (відмивання) активів, нажитих корупційним чи іншим злочинним шляхом, слідчим ДБР варто нормами КПК України передбачити та надати право застосовувати усі процедури, визначені законодавством щодо детективів НАБУ, а також щодо співробітників НАЗК.

На наш погляд. основні процедури щодо виявлення корупційних правопорушень та фактів незаконного збагачення державних службовців мають бути уніфіковані та стати єдиною правовою формою протидії корупції в діяльності правоохоронних органів.

Для розв'язання даної проблеми варто здійснити порівняння та комплексний аналіз чинних нормативно-правових актів.

Закон України «Про запобігання корупції» [76] попри широкий круг суб'єктів, на які покладається обов'язок протидіяти корупції, визначає статус основного з них - Національного агентства з питань запобігання корупції, як центрального органу виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику. З поміж іншого, думається, що НАЗК має бути не «центральним органом виконавчої влади», а оскільки дана інституція формує та реалізує державну антикорупційну політику (це стратегічне завдання усіх гілок влади), має отримати статус статус національного антикорупційного правоохоронного органу і бути по прикладу ДБР щонайменше виведеним з підпорядкування виконавчої гілки влади. Відповідно Керівництво діяльністю Національного агентства здійснює його Голова, який має, на наш погляд, призначається на посаду та звільняється з посади Президентом України, за погодженням з Парламентом.

До повноважень Національного агентства з питань запобігання корупції належать, зокрема розроблення проектів Антикорупційної стратегії та державної антикорупційної програми з виконання Антикорупційної стратегії. Важливо, щоб такі фундаментальні стратегічні документи розроблялись за участі також НАБУ та ДБР.

Національне агентство з питань запобігання корупції, відповідно до ст. 12 Закону України «Про запобігання корупції», окрім доступу до ЄРДР, з метою виконання покладених на нього повноважень має такі важливі права, зокрема:

- мати безпосередній автоматизований доступ до інформаційно-телекомунікаційних і довідкових систем, реєстрів, банків даних, у тому числі тих, що містять інформацію з обмеженим доступом, держателем (адміністратором) яких є державні органи або органи місцевого самоврядування;

- отримувати від осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання незалежно від форми власності, їх посадових осіб, громадян та їх об'єднань письмові пояснення.

Законом України № 1698-VII від 14 жовтня 2014 року «Про Національне антикорупційне бюро України» [81] визначено, що Національне антикорупційне бюро України) є центральним органом виконавчої влади із спеціальним статусом, до завдань якого віднесено: протидія корупційним та іншим кримінальним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці, а також вжиття інших передбачених законом заходів щодо протидії корупції; попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних та інших кримінальних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових (ст. 1).

Оцінюючи аналогічним чином помилковість віднесенні даного органу до виконавчої влади, варто звернути увагу на те, що НАБУ відповідно до ст. 16 указанного закону «вживає заходів щодо розшуку та арешту коштів та іншого майна, які можуть бути предметом конфіскації або спеціальної конфіскації у кримінальних правопорушеннях, віднесених до підслідності Національного бюро.

В аспектах компетенції, відповідно до ст. 17 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України», НАБУ має, зокрема, право:

а) витребувати за рішенням керівника структурного підрозділу Національного бюро та одержувати в установленому законом порядку у вказаному в запиті вигляді та формі від інших правоохоронних та державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій інформацію, необхідну для виконання обов'язків Національного бюро, у тому числі відомості про майно, доходи, видатки, фінансові зобов'язання осіб, які

ними декларуються у встановленому законом порядку, відомості про використання коштів Державного бюджету України, розпорядження державним або комунальним майном. Суб'єкти, яким адресовано зазначений запит, зобов'язані невідкладно, але не більше ніж протягом трьох робочих днів, надати відповідну інформацію. У разі неможливості надання інформації суб'єкт повинен так само невідкладно у письмовій формі повідомити про це Національне бюро з обґрунтуванням причин. Національне бюро за зверненням відповідного суб'єкта може продовжити строк надання інформації на строк не більше двох календарних днів. Ненадання Національному бюро на його запит інформації, надання завідомо недостовірної інформації чи не в повному обсязі, порушення встановлених законом строків її надання, повідомлення третіх осіб стосовно того, що про них збирається така інформація, забороняються і тягнуть за собою відповідальність, передбачену законом.

Національне бюро в порядку, визначеному законодавством, має безпосередній, у тому числі автоматизований, доступ до автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів та банків даних, держателем (адміністратором) яких є державні органи або органи місцевого самоврядування, користується державними, у тому числі урядовими, засобами зв'язку і комунікацій, мережами спеціального зв'язку та іншими технічними засобами.

б) знайомитися в державних органах, органах місцевого самоврядування із документами та іншими матеріальними носіями інформації, необхідними для попередження, виявлення, припинення та розслідування кримінальних правопорушень, віднесених законом до підслідності Національного бюро, або виявлення необґрунтованих активів та збору доказів їх необґрунтованості, у тому числі такими, що містять інформацію з обмеженим доступом;

в) на підставі рішення Директора Національного бюро або його заступника, погодженого з прокурором, отримувати від банків, депозитарних, фінансових та інших установ, підприємств та організацій незалежно від форми власності інформацію про операції, рахунки, вклади, правочини фізичних та юридичних осіб, яка необхідна для виконання обов'язків Національного бюро. Отримання від банків інформації, що становить банківську таємницю, здійснюється в порядку та обсязі, визначених Законом України "Про банки і банківську діяльність" з урахуванням положень цього Закону, а отримання від Центрального депозитарію цінних паперів, Національного банку України та депозитарних установ інформації, що міститься у системі депозитарного обліку цінних паперів, - у порядку та обсязі, встановлених Законом України "Про депозитарну систему України". Суб'єкти, яким адресовано зазначене рішення, зобов'язані невідкладно, але не більше ніж протягом трьох робочих днів, надати відповідну інформацію. У разі неможливості її надання у зазначений строк з обґрунтованих причин за зверненням відповідного суб'єкта Національне бюро може продовжити строк надання інформації на строк не більше двох календарних днів;

г) на підставі відповідного рішення суду на строк до 10 діб опечатувати архіви, каси, приміщення (за винятком жилих) чи інші сховища, брати їх під охорону, а також вилучати предмети і документи у порядку, передбаченому КПК України;

д) надсилати державним органам, органам місцевого самоврядування обов'язкові до розгляду пропозиції та рекомендації щодо усунення причин і умов, які сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Національного бюро, а також отримувати від цих органів протягом 30 днів інформацію про розгляд таких пропозицій та рекомендацій⁴.

⁴ Форостяний А.В. кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ Профілактична діяльність детективів Національного антикорупційного бюро України
<https://www.naiu.kiev.ua/pravova-prosvita/osnovi-antikorupciynogo-zakonodavstva-ukrayini/naukovi-sta>

Реалізація указаних повноважень, на наш погляд, має бути закріплена в КПК України, в окремому розділі особливих форм і режимів провадження. Адже доказами в кримінальному провадженні можуть бути лише дані, отримані в передбаченому нормами КПК України порядку. Зокрема за приписами ч. 1 ст. 86 КПК України «доказ визнається допустимим, якщо він отриманий у порядку, встановленому цим Кодексом». Закріплення відповідних повноважень має отримати єдину для усіх антикорупційних органів визначену в законі процедуру їх виконання.

Законом України «Про Державне бюро розслідувань» [74] незважаючи на надання ДБР важливих повноважень, зокрема: здійснювати інформаційно-аналітичні заходи «щодо встановлення системних причин та умов проявів організованої злочинності та інших видів злочинності, протидію яким віднесено до компетенції Державного бюро розслідувань, вживає заходів до їх усунення»; «вживає заходів щодо виявлення необґрунтованих активів та збору доказів їх необґрунтованості у порядку та в межах компетенції, визначених законодавством»; «вживає заходів для повернення в Україну з-за кордону коштів та іншого майна, одержаних внаслідок вчинення кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Державного бюро розслідувань (ст. 6), чіткої процедури використання таких повноважень законом досі не визначено.

Антикорупційні органи (НАБУ та ДБР) мають отримати право в повному обсязі застосовувати заходи, передбачені Законом України № 361-ІХ від 6 грудня 2019 року «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». [82]

З урахуванням викладених положень пропонуємо КПК України доповнити новою главою - глава 37-1 «Особливості кримінальних

проваджень щодо діянь, які містять ознаки корупційних кримінальних правопорушень».

В даній главі доцільно викласти окремі статті такого змісту.

Ст. 483¹ «Особливий порядок кримінального провадження щодо діянь, які містять ознаки корупційних кримінальних правопорушень.

«Особливий порядок кримінального провадження щодо діянь, які містять ознаки корупційних кримінальних правопорушень, застосовується щодо фактів кримінальних правопорушень, передбачених статтями 191, 206², 209, 211, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410 КК України, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також кримінальних правопорушень, передбачених статтями 210, 354, 364, 364¹, 365², 368-369², 426, 426¹ КК України, а також щодо діянь, пов'язаних з корупцією, передбачених статтями 366², 366³ КК України».

Стаття 483² Особливості початку досудового розслідування кримінальних правопорушень, які містять ознаки корупційних кримінальних правопорушень чи діянь пов'язаних з корупцією.

«Кримінальне провадження щодо кримінальних правопорушень, які містять ознаки корупційних кримінальних правопорушень чи діянь пов'язаних з корупцією, може бути ініційовано як заявами і повідомленнями про відповідні кримінальні правопорушення, так і при безпосередньому виявленні оперативними підрозділами, слідчими, детективами чи прокурорами ознак таких злочинів чи кримінальних проступків.

Безпосереднє виявлення кримінальних правопорушень, які містять ознаки корупційних кримінальних правопорушень чи діянь пов'язаних з корупцією, можуть здійснюватися оперативними, аналітичними та слідчими підрозділами ДБР, НАБУ, СБУ Національної поліції, Бюро економічної безпеки, в процесі застосуванні повноважень, передбачених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про Національну поліцію України», Податковим чи Митним кодексом України, а також Національним

агентством запобігання корупції, Національним агентством України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, антимонопольним комітетом України, співробітниками Рахункової палати Верховної ради України, та іншими правоохоронними органами, в процесі виконання ними діяльності передбаченої законодавством України та міжнародними правовими актами.

Безпосереднє виявлення ознак скоєного чи підготовлюваного корупційного кримінального правопорушення фіксується і оформляється посадовою особою, що його виявила, у письмових юридичних документах чи засобах технічного документування, які надаються для реєстрації до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР).

Для безпосереднього виявлення та з'ясування обставин вчинення корупційних кримінальних правопорушень чи діянь пов'язаних з корупцією до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань за рішенням детектива, оперативного співробітника чи слідчого може бути:

1) здійснено огляд та зняття показання технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису;

2) здійснено автоматизований доступ та технічне документування даних інформаційно-телекомунікаційних і довідкових систем, реєстрів, банків даних, у тому числі тих, що містять інформацію з обмеженим доступом, держателем (адміністратором) яких є державні органи або органи місцевого самоврядування, а також тимчасовий доступ до бухгалтерських документів та доступ до криміналістичних інформаційно-пошукових баз даних;

3) призначено аудит, ревізію, державний фінансовий моніторинг;

4) відібрано пояснення;

5) отримано добровільно надані потерпілими, викривачами чи іншими особами документи, матеріали фото- і кінозйомки, відеозапису, а також

здійснено огляд та фіксацію даних при наданому добровільному доступу до інформаційно-технічних засобів фізичних та юридичних осіб».

Стаття 483³ Особливості досудового слідства у справах корупційних кримінальних правопорушень чи діянь пов'язаних з корупцією.

«1. При здійсненні досудового розслідування корупційних кримінальних правопорушень чи діянь пов'язаних з корупцією слідчі та детективи ДБР та НАБУ, окрім провадженні слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій уповноважені здійснювати отримання доказів з використанням таких заходів:

а) витребувати за рішенням слідчого чи детектива та одержувати від інших правоохоронних та державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій інформацію, необхідну для виконання обов'язків Національного бюро, у тому числі відомості про майно, доходи, видатки, фінансові зобов'язання осіб, які ними декларуються у встановленому законом порядку, відомості про використання коштів Державного бюджету України, розпорядження державним або комунальним майном. Суб'єкти, яким адресовано зазначений запит, зобов'язані невідкладно, але не більше ніж протягом трьох робочих днів, надати відповідну інформацію. Ненадання слідчим чи детективам ДБР та НАБУ на їх запит інформації, надання завідомо недостовірної інформації чи не в повному обсязі, порушення встановлених законом строків її надання, повідомлення третіх осіб стосовно того, що про них збирається така інформація, забороняються і тягнуть за собою відповідальність, передбачену законом.

Слідчі та детективи НАБУ та ДБР мають право отримувати безпосередній, у тому числі автоматизований, доступ до автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів та банків даних, держателем (адміністратором) яких є державні органи або органи місцевого

самоврядування, користується державними, у тому числі урядовими, засобами зв'язку і комунікацій, мережами спеціального зв'язку та іншими технічними засобами.

б) знайомитися в державних органах, органах місцевого самоврядування із документами та іншими матеріальними носіями інформації, необхідними для попередження, виявлення, припинення та розслідування кримінальних правопорушень, віднесених законом до підслідності ДБР та ДБР, або виявлення необґрунтованих активів та збору доказів їх необґрунтованості, у тому числі такими, що містять інформацію з обмеженим доступом, знімати копії документів та посвідчувати їх автентичність, фіксувати доказову інформацію технічними засобами;

в) на підставі рішення слідчого чи детектива, погодженого керівником підрозділу, отримувати від банків, депозитарних, фінансових та інших установ, підприємств та організацій незалежно від форми власності інформацію про операції, рахунки, вклади, правочини фізичних та юридичних осіб, яка необхідна для виконання обов'язків Національного бюро. Отримання від банків інформації, що становить банківську таємницю, здійснюється в порядку та обсязі, визначених Законом України "Про банки і банківську діяльність" з урахуванням положень цього Закону, а отримання від Центрального депозитарію цінних паперів, Національного банку України та депозитарних установ інформації, що міститься у системі депозитарного обліку цінних паперів, - у порядку та обсязі, встановлених Законом України "Про депозитарну систему України". Суб'єкти, яким адресовано зазначене рішення, зобов'язані невідкладно, але не більше ніж протягом трьох робочих днів, надати відповідну інформацію;

г) на підставі відповідного рішення суду, а у справах щодо суддів - на підставі рішення прокурора, на строк до 10 діб опечатувати архіви, каси, приміщення (за винятком жилих) чи інші сховища, брати їх під охорону, а

також вилучати предмети і документи у порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України;

д) надсилати державним органам, органам місцевого самоврядування обов'язкові до розгляду пропозиції та рекомендації щодо усунення причин і умов, які сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Національного бюро, а також отримувати від цих органів протягом 30 днів інформацію про розгляд таких пропозицій та рекомендацій.

2. Слідчі ДБР та детективи НАБУ вправі за власною постановою здійснювати такі негласні слідчі (розшукові) дії як: установлення місцезнаходження радіообладнання (ст. 268 КПК України), зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису» (стаття 245-1 КПК України); отримувати доступ до речей та документів, які перебувають у володінні інших осіб, із можливістю їх огляду, копіювання, фотографування, вимірювання та відібрання зразків, вимірювання, звуко- чи відеозапис, іншим чином фіксувати інформацію важливу для розкриття та розслідування кримінального правопорушення.

3. Тимчасовий доступ до речей і документів у провадженнях щодо діянь, які містять ознаки корупційних кримінальних правопорушень, вчинених співробітників прокуратури, здійснюється на підставі ухвали слідчого судді, яка приймається за клопотанням слідчого ДБР без погодження з прокурором. Тимчасовий доступ до речей і документів у провадженнях щодо діянь, які містять ознаки корупційних кримінальних правопорушень вчинених суддями здійснюється на підставі ухвали судді Вищого антикорупційного Суду.

4. У разі тимчасового вилучення майна під час обшуку, огляду, затримання, інших слідчих дій чи негласних слідчих (розшукових) дій, протягом 72 годин після вилучення майна, слідчий ДБР та НАБУ самостійно виносить постанову про накладення арешту на таке майно чи його

повернення володарю вилученого майна. Постанова слідчого набуває чинності після її підписання слідчим та занесення інформації про прийняте рішення до ЄРДР. Про факт накладення арешту на майно чи його повернення володарю вилученого майна, слідчий повідомляє прокурора та слідчого суддю.

Слідчі ДБР та детективи НАБУ мають право в повному обсязі застосовувати заходи, передбачені Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення».

5. Слідчі ДБР у кримінальних провадженнях щодо співробітників прокуратури вправі за власною постановою без погодження з прокурором звертатись до слідчого судді з клопотаннями про провадження слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій та застосування заходів забезпечення кримінального провадження (тимчасовий доступ до речей і документів, обшук, привід та інші), а також здійснювати повідомлення про підозру без погодження з прокурором.

6. Слідчі ДБР у справах щодо суддів вправі за погодженням з прокурором звертатись за дозволом на провадження слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій та застосування заходів забезпечення кримінального провадження, безпосередньо до суддів Антикорупційного суду України».

Стаття 483⁴ Особливості закінчення кримінальних проваджень.

«У кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень чи діянь пов'язаних з корупцією, не підлягає застосуванню спрощений порядок розгляду, визначений в ст. 349 КПК України.

Кримінальні провадження щодо корупційних кримінальних правопорушень чи діянь пов'язаних з корупцією, не підлягають закриттю у зв'язку з дійовим каяттям, у зв'язку з примиренням винного з потерпілим, у

зв'язку з укладенням угоди про визнання вини, у зв'язку з передачею особи на поруки чи у зв'язку із зміною обстановки».

Висновки до Розділу 2

Державне бюро розслідувань є правоохоронним органом державної влади, який виконує слідчу й оперативно-розшукову діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування корупційних, військових та інших посадових злочинів і кримінальних правопорушень, що посягають на національну безпеку, здійснює збирання, дослідження, оцінку, перевірку і використання доказів, захист прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, забезпечення правильного застосування закону та справедливості кримінального провадження, застосовує усі передбачені законом заходи для забезпечення ефективності досудового розслідування віднесених до його підслідності кримінальних правопорушень.

До особливостей розслідуваних слідчими ДБР кримінальних проваджень можна віднести: а) значна суспільна небезпечність кримінальних правопорушень та їх великий суспільний резонанс; б) складність доказування наявності складу злочину; в) впливовість суб'єктів кримінальних правопорушень, які зазвичай мають не тільки владні повноваження, а й значний вплив в певній сфері суспільних відносин, що може використовуватись для протидії розслідуванню.

Виконання складної функції протидії корупційним та іншим посадовим злочинам та кримінальним проступкам, в особливості щодо кримінальних проваджень щодо працівників прокуратури та їх близьких, стикається з проблемою забезпечення як неупередженого прокурорського нагляду та виконання прокурором функції керівництва слідством, так і з проблемою забезпечення статусу незалежності та процесуальної самостійності слідчих.

На законодавчому рівні закріпити правило, що на посаду прокурорів відділів нагляду та процесуального керівництва слідством, можуть призначатись лише особи з вищою юридичною освітою, які мають не менше трьох років стажу слідчої діяльності.

Прокурорський нагляд за дотриманням законів слідчими, на нашу думку, не повинен поєднуватись з функцією керівництва слідством у справах підслідних ДБР, при виконанні яких можуть виникати конфлікти інтересів.

Для забезпечення нагляду за законність слідчих ДБР у справах про злочини, вчинені співробітниками судових і правоохоронних органів, доцільно створення окремої самостійної та незалежної аторнейської служби нагляду, яка б не була підпорядкована Офісу генерального прокурора.

На слідчих Державного бюро розслідувань доцільно поширити підвищений ступень захисту, згідно з яким відкриття кримінального провадження відносно слідчого ДБР, затримання чи арешт його може бути здійснено лише за рішенням слідчого судді за поданням прокурора області чи його заступника або Генерального прокурора чи його заступника.

Удосконалення процесуальної форми кримінального провадження має спрямовуватись, з одного боку, на спрощення в першу чергу процедури доказової діяльності слідчих, які б не виходили за рамки верховенства права та інших принципів кримінального процесу, але дозволяли б більш швидко отримувати інформацію та формувати необхідну доказову базу, забезпечувати дієвість кримінального провадження та невідворотність покарання винних осіб, а з іншого боку, на убезпечення і захист самих слідчих від можливих провокацій і тиску з боку можновладних підслідних, що може стати нездійсненим саме правосуддя.

Процесуальна форма розслідування діянь, віднесених до підслідності ДБР, потребує суттєвої дебіюрократизації та диференціації з урахуванням особливостей справ. Зокрема, ч. 1 ст. 480 КПК України «Особі, щодо яких здійснюється особливий порядок кримінального провадження», варто

доповнити вказівкою на «слідчих, оперативних співробітників, директора та заступника директора Державного бюро розслідувань», а також слідчих, детективів та співробітників інших слідчих та антикорупційних органів.

Слідчим ДБР доцільно надати право за власною постановою (з послідуочим повідомленням слідчого судді про фак і результати такої дії), здійснювати такі слідчі та негласні (розшукові дії як: установлення місцезнаходження радіообладнання (ст. 268 КПК України); здійснювати як до початку розслідування та і в ході його провадження за самостійним рішенням таку нову слідчу дію, як «зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису» (стаття 245-1 КПК України); отримувати доступ до речей та документів, які перебувають у володінні інших осіб, із можливістю їх огляду, копіювання, фотографування, вимірювання та відібрання зразків, вимірювання, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення, виготовляти відбитки та зліпки, іншим чином фіксувати інформацію важливу для розкриття та розслідування кримінального правопорушення; без погодження з прокурором звертатись до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження (тимчасовий доступ, обшук, огляд, привід та інші), а також повідомляти про підозру без погодження з прокурором (до запровадження посади аторнея).

Наразі, незважаючи на надання ДБР важливих повноважень законом України «Про Державне бюро розслідувань», зокрема: здійснювати інформаційно-аналітичні заходи «щодо встановлення системних причин та умов проявів організованої злочинності та інших видів злочинності, протидію яким віднесено до компетенції Державного бюро розслідувань, вживає заходів до їх усунення»; «вживає заходів щодо виявлення необґрунтованих активів та збору доказів їх необґрунтованості у порядку та в межах компетенції, визначених законодавством»; «вживає заходів для

повернення в Україну з-за кордону коштів та іншого майна, одержаних внаслідок вчинення кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Державного бюро розслідувань (ст. 6), чіткої процесуальної процедури використання таких повноважень законом досі не визначено.

Обґрунтована та запропонована концептуальна модель нової глави КПК України - **глава 37-1 «Особливості кримінальних проваджень щодо діянь, які містять ознаки корупційних кримінальних правопорушень».**

В окремій вищеназваній главі КПК України (в запропонованих проектах ст. ст. 483⁻¹ - 483⁻⁴ КПК України) пропонується закріпити такі доктринально важливі нові законодавчі положення:

а) Безпосереднє виявлення кримінальних правопорушень, які містять ознаки корупційних кримінальних правопорушень чи діянь пов'язаних з корупцією, можуть здійснюватися оперативними, аналітичними та слідчими підрозділами ДБР, НАБУ, СБУ Національної поліції, Бюро економічної безпеки, в процесі застосуванні повноважень, передбачених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про Національну поліцію України» Податковим чи Митним кодексом України, а також Національним агентством запобігання корупції, Національним агентством України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, антимонопольним комітетом України, співробітниками Рахункової палати Верховної ради України, та іншими правоохоронними органами, в процесі виконання ними діяльності передбаченої законодавством України та міжнародними правовими актами.

б) До внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань за рішенням детектива, оперативного співробітника чи слідчого може бути:) здійснено огляд та зняття показання технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису; призначено аудит, ревізію, державний фінансовий моніторинг.

в) В ході розслідування слідчі ДБР та детективи НАБУ вправі за власною постановою здійснювати такі негласні слідчі (розшукові) дії як: установлення місцезнаходження радіообладнання (ст. 268 КПК України), зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису» (стаття 245-1 КПК України); отримувати доступ до речей та документів, які перебувають у володінні інших осіб, із можливістю їх огляду, копіювання, фотографування, вимірювання та відібрання зразків, вимірювання, звуко- чи відеозапис, іншим чином фіксувати інформацію важливу для розкриття та розслідування кримінального правопорушення.

г) У разі тимчасового вилучення майна під час обшуку, огляду, затримання, інших слідчих дій чи негласних слідчих (розшукових) дій, протягом 72 годин після вилучення майна, слідчий ДБР та НАБУ самостійно виносить постанову про накладення арешту на таке майно чи його повернення володарю вилученого майна.

д) У кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень чи діянь пов'язаних з корупцією, не підлягає застосуванню спрощений порядок розгляду, визначений в ст. 349 КПК України.

Слідчі ДБР та детективи НАБУ мають отримати право в повному обсязі застосовувати заходи, передбачені Законами України «Про запобігання корупції», та «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». Виходячи з концепту доказів, закріпленому в КПК України про те, що «доказами є дані отримані в передбаченому цим кодексом порядку», відповідні передбачені окремими законами заходи мають бути закріплені в КПК України з дотриманням принципу юридичної визначеності.

Розділ III. ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧОГО ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.

3.1. Проблеми провадження слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій слідчими ДБР.

Слідчі ДБР здійснюють розслідування злочинів та інших кримінальних правопорушень, визначених в ч. 4 ст. 216 КПК України. В цьому переліку названі посадові злочини вчинені особами, які займають особливо відповідальне становище, військові злочини, а також злочини чи інші кримінальні правопорушення вчинені службовими особами Національного антикорупційного бюро України, прокурорами, суддями, працівниками правоохоронних органів, особами, посада яких належить до категорії "А", крім випадків, коли досудове розслідування цих кримінальних правопорушень віднесено до підслідності Національного антикорупційного бюро України.

Слідча характеристика розслідуваних слідчими ДБР кримінальних справ обумовлюються як особливостями суб'єктів складу розслідуваних злочинів та інших кримінальних правопорушень, так і не унікальністю способів вчинених злочинів чи кримінальних проступків.

До особливостей суб'єктів кримінальних проваджень слідчих ДБР відносяться:

а) наявність у підслідних осіб владних повноважень та впливовості в правоохоронному середовищі;

б) наявність широких зв'язків з іншими впливовими посадовими особами, нерідко в середовищі політиків, суддів, прокурорів, поліцейських, представників ЗМІ, криміналітету тощо;

в) фінансова спроможність оплачувати послуги адвокатів та інших «корисних» у справах осіб;

г) особиста юридична обізнаність в правових питаннях та здатність до активного правового самозахисту;

д) нерідко наявність доступу до зброї та інших технічних засобів, а також інформаційних джерел отримання інформації долаючи засоби захисту «слідчої таємниці».

До особливостей об'єктивної сторони складу кримінальних правопорушень у кримінальних провадженнях слідчих ДБР можна віднести:

а) здебільшого, латентність здійснюваних кримінально карних діянь, та пов'язаність їх з отриманням наживи, незаконним збагаченням;

в) складність виявлення та доказового документування відповідних злочинів чи інших кримінальних правопорушень;

г) активну діяльність суб'єктів щодо «замітання слідів» злочину;

д) нерідку пов'язаність здійснених корупційних чи інших посадових злочинів з фактами легалізації (відмивання) майна, нажитого корупційним чи іншим злочинним шляхом, зокрема проявів в умовах сьогодення використання анонімайзерів (англ. anonymiser) – інформаційні технології забезпечення анонімності біткоїн-операцій;

є) наявність фактів активної протидії слідчим в виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень.

Дані особливості, які впливають на хід кримінальних проваджень, усугубляються наявними прогалинами та недосконалостями законодавства, колізіями доказового права, прецедентним судовим правом та правовими позиціями судових органів щодо тлумачення концептів допустимості доказів та інших інститутів кримінального процесуального права.

Усі ці обставини потребують глибокого аналізу та внесення пропозицій щодо удосконалення як законодавства, так і слідчої практики, зокрема в аспектах застосування інститутів слідчих дій.

Слідчі (розшукові) дії є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні.

На переконання М. Я. Никоненка, слідчими діями необхідно вважати регламентовані кримінальним процесуальним законом процесуальні дії, які здійснює уповноважена особа, що є сукупністю пошукових пізнавальних і засвідчувальних операцій, спрямованих на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні [136, с. 223].

Проблеми слідчих (розшукових) дій широко висвітлюються в навчальній та науковій літературі. [19, 46, 106, 123, 130-139, 183, 188-191, 203, 249, 253, 255, 302] Разом з тим, зміни в законодавстві та розвиток інформаційних технологій, обумовлюють необхідність додаткової уваги до окремих аспектів їх провадження.

Окрім загальних правил провадження слідчих (розшукових) дій, викладених в ст. 223 КПК України, а також загальних правил провадження негласних слідчих (розшукових) дій, викладених в ст. 246 КПК України, та правил окремих інститутів слідчих (розшукових) дій, в процесі кримінальних проваджень у справах корупційних кримінальних правопорушень чи діянь пов'язаних з корупцією, застосовуються також особливі правила викладені в гл. 37 КПК України - «Кримінальне провадження щодо окремої категорії осіб».

Фундаментальною засадою удосконалення законодавства та тлумачення можливих розбіжностей законодавства чи конкуренції правових норм в кримінальному судочинстві, наразі, є верховенство права.

Доктрина верховенства права в сучасній правовій науці ґрунтується, насамперед, на фундаментальних приписах Конституції України, зокрема:

1) «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і

свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» (ст. 3);

2) «В Україні визнається і діє принцип верховенства права. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується» (ст. 8);

3) «Правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України» (ст. 19);

4) «Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними» (ст. 21);

5) «Права і свободи людини і громадянина, закріплені цією Конституцією, не є вичерпними. Конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані. При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод» (ст. 22).

Дані положення є непорушними засадами правової держави та здійснення правосуддя.

Релевантними для реалізації в слідчій діяльності принципу верховенства права є, разом з тим, рішення Європейського суду з прав людини, зокрема у справах: «Нечипорук і Йонкало проти України» (заява №

42310/04, рішення від 21 квітня 2011 року); «Довженко проти України» (заява №36650/03), рішення від 12 січня 2012 року); «Масларова проти Болгарії» (заява №26966/10, рішення від 8 лютого 2019 року); «Александровська проти України» (рішення ЄСПЛ від 25 березня 2021) та інші правові позиції і прецедентні рішення.

Сачко О. слушно константує що Європейська Комісія за демократію через право (Венеціанська Комісія) у доповіді про верховенство права указала на такі його необхідні елементи: законність та прозорість ухвалення законів; правову визначеність, яка передбачає легкість та доступність з'ясування змісту права і юридично забезпечену можливість скористатись цим правом; заборону державного свавілля, зокрема обмеження дискреційних повноважень органів держави, обґрунтованість їх рішень; ефективний доступ до правосуддя у незалежних і неупереджених судах, судовий контроль за законністю та конституційністю актів державної влади, функціонування незалежної адвокатури, виконання рішень судів; дотримання прав людини, передусім гарантованість права на ефективний засіб правового захисту, на справедливий суд, право бути вислуханим, презумпція невинуватості, заборона зворотної дії закону; недискримінацію і рівність перед законом, що передбачає відсутність законів, що містять дискримінаційні положення або закріплюють правові привілеї, заборону дискримінаційного тлумачення або застосування закону.

Разом з тим, у Рішенні від 25 січня 2012 р. № 3-рп/2012 (справа № 1-11/2012) Конституційний Суд України зазначив, що одним із елементів верховенства права є також принцип пропорційності [246].

С. Погребняк доречно розглядає принцип пропорційності в контексті складових елементів верховенства права та визначає його як «основоположний принцип права, спрямований на забезпечення у правовому регулюванні розумного балансу приватних і публічних інтересів, відповідно до якого цілі обмежень прав повинні бути істотними, а засоби їх досягнення –

обґрунтованими і мінімально обтяжливими для осіб, чії права обмежуються» [205, с. 49-55]

В аспекті доктрини правової держави в цілому, верховенство права – як зазначає В. М. Тертишник, - це найважливіший цивілізаційний ідеал сьогодення, в зміст якого вкладається становлення системи правового і суспільного устрою, де природні права і свободи людини знайшли загальне визнання та законодавче закріплення, визнані найвищою цінністю суспільства, їх забезпечення стає пріоритетом держави, де сама державна влада перебуває під владою права і контролем закону, обмежується правом, а саме право створює таку систему правовідносин та дієвих механізмів стримувань і противаг, за якої максимально усуваються можливості свавілля чиновників. [267, с. 33]

Підкреслюючи важливість даного положення в кримінальному судочинстві, процесуалісти відмічають, що засада верховенства права – це норма-вимога кримінального провадження найвищого рівня”[135, с. 122]

Ст. 8 КПК України, зазначає, що «кримінальне провадження здійснюється з додержанням принципу верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Принцип верховенства права у кримінальному провадженні застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини».

Відтак верховенства права в кримінальному провадженні є фундаментальною науковою засадою правосуддя, водночас є правовою вимогою найвищої юридичної сили, яка в існуючих правовідносинах людини і держави визначає пріоритетом дотримання прав і свободи людини, в сфері кримінального судочинства орієнтує суб'єктів кримінального провадження на дотримання принципів заборони державного свавілля, законності та пропорційності при обмеженні прав і свобод людини з тим, щоб такі обмеження були лише вкрай необхідними для виконання завдань

кримінального провадження, а застосовувані обмеження здійснювались би найменш обтяжливим засобом в конкретних умовах слідчої діяльності.

Основною проблемою слідчої діяльності при застосуванні інститутів слідчих дій є забезпечення балансу приватних та публічних інтересів при застосуванні заходів, пов'язаних з обмеженням прав і свобод людини, дотримання верховенства права, усунення конфлікту інтересів у провадженнях щодо посадових та корупційних злочинів, особливо у провадженнях щодо самих співробітників прокуратури, які наділені функцією процесуального керівництва досудовим розслідуванням, що часто створює ситуацію юридичного колапсу в указаних провадженнях.

Ю. М. Грошевий мудро зауважував, що реформаційні процеси у сфері кримінального судочинства повинні йти шляхом створення такого кримінально-процесуального механізму, при якому належним чином забезпечується баланс публічних та приватних інтересів, адже кримінальне судочинство здійснюється в інтересах всього суспільства в цілому і окремої людини зокрема. [51, с. 6]

Баланс приватних інтересів (захисту прав і свобод людини) та інтересів суспільних (досягнення виконання завдання забезпечення невідворотності покарання), як нам бачиться, має вирішуватись крізь призму засади верховенства права та його складового принципу – принципу пропорційності, а також враховувати концепти усунення конфлікту інтересів та ефективності судочинства.

В умовах формування доктрини електронних доказів, проблеми яких все активніше піднімаються вченими-юристами, [48, 59, 99, 195, 252] не можна обійти увагою і проблеми використання сучасних інформаційних технологій для технічного документування перебігу слідчих дій та отриманих результатів.

В діяльності слідчих ДБР означені проблеми знаходять прояв в здійсненні обшуку та провадженні негласних слідчих (розшукових) дій.

Правничим проблемам провадження обшуку на основі сучасного законодавства присвячено наукові дослідження багатьох вчених-юристів: О.В. Баганець, О. В. Білоус, О. І. Галагана, О. Л. Дульського, О. В. Капліної, Я. Ю. Конюшенко, О. П. Кучинської, О. Є. Омельченка, Д. П. Письменного, В. В. Топчія, М. Є. Шумило. Л. Д. Удалової та інших учених. [2, 11, 21, 44, 63, 103, 112, 139, 145, 183, 279,284] Значна увага приділяється криміналістичним аспектам обшуку. [33, 131, 189, 311]

В окремих сучасних дисертаційних дослідженнях розкриті питання правових засад та забезпечення верховенства права при провадженні обшуку. [115, 197]

Комарова М. В. вірно зазначає, що розвиток інституту обшуку відбувався у напрямі від казуального закріплення окремих правил (норм) до встановлення відносно детального порядку дій уповноважених суб'єктів щодо виявлення та вилучення матеріальних об'єктів і слідів; відділення обшуку у системі процесуальних дій, а в подальшому – і виділення видів обшуку, встановлення особливостей його проведення щодо окремих об'єктів; закріплення правових гарантій допустимого втручання правоохоронних органів у сферу приватних інтересів; імплементації міжнародних і європейських стандартів захисту прав людини у національне законодавство та практику його застосування. [115, с. 204]

Перцова-Тодорова Л. М. окремо розвиває тему участі прокурора при обшуку. [198] Але проблеми усунення конфлікту інтересів між прокурором і слідчим в кримінальних провадженнях щодо самих співробітників прокуратури не вичерпана.

Перцова-Тодорова Л. М. зазначає, що «процесуальне керівництво досудовим розслідуванням як окрема, самостійна функція прокурорської діяльності є ефективною формою участі у доказуванні під час провадження обшуку. Проте, необхідно зберігати баланс щодо залучення прокурора під час проведення обшуку, сконцентрувавшись на ситуаціях, лише, коли така участь

буде обов'язковою та ефективною щодо забезпечення законності, прав і законних інтересів учасників даної слідчої (розшукової) дії... Прокурор під час організації та процесуального керівництва обшуком виконує подвійне завдання: забезпечує дотримання прав і свобод особи щодо якої провадиться обшук та досягнення поставленої перед досудовим розслідуванням мети. Дотримання виконання зазначених завдань під час проведення обшуку прокурором забезпечується недопущення порушення прав людини та норм законодавства. [198, с. 209-210]

У справі «Володимир Поліщук та Світлана Поліщук проти України» (Vladimir Polishchuk and Svetlana Polishchuk v. Ukraine, заява № 12451/04), яка розглядалася за скаргою на незаконність обшуку, ЄСПЛ нагадує про необхідність дотримання процедури національного законодавства, зокрема в цьому контексті варто зазначити, що проведення обшуку має здійснюватися у час, «коли завдається найменша шкода звичайним заняттям особи» (ч. 2 ст. 236 КПК) та проведення обшуку «в обсязі, необхідному для досягнення мети обшуку» (ч. 5 ст. 236 КПК).

Можливо, на перший погляд може показатись, досить вузькою є проблема забезпечення ефективності обшуку при здійсненні кримінального провадження щодо самих прокурорів чи суддів. Але ця проблема тісно пов'язана з реалізацією комплексної стратегії протидії корупції. В цьому аспекті важливо забезпечити диференціацію процесуальної форми, мінімізуючи можливий тиск на слідчого від моменту прийняття рішення про його провадження до реального його здійснення та використання результатів обшуку в доказуванні.

В сучасному правовому полі, в реаліях слідчої діяльності у провадженнях щодо прокурорів чи навіть членів їх сімей, слідчі ДБР стикаються з різними формами протидії розслідуванню: затягуванням розгляду клопотань про проведення обшуку, відмова в погодженні таких клопотань, дача надуманих письмових вказівок у справі, не кажучи уже про

потенційну можливість «зливу зацікавленим особам інформації» про місце і час обшуку, тощо. Для усунення таких потенційно можливих форм протидії розслідуванню, важливо забезпечити неупереджене процесуальне керівництво розслідуванням та здійснення судового контролю за законність слідчої діяльності, усунути потенційні ризики конфлікту інтересів та можливих зловживань повноваженнями та процесуальними статусами з боку зацікавлених у справі осіб.

За результатами нашого анкетування слідчих, слідчі ДБР стикаються з різними формами протидії розслідуванню. Зокрема, факти зливу слідчої та іншої конфіденційної інформації підтвердили 50% опитаних; використання зв'язків у правоохоронних органах для протидії слідству - (75%); використання професійних знань та існуючих бюрократичних процедур - (77%); використання можливостей зловживання процесуальними правами (29%) опитаних.

Слідчі звертають увагу на такі проблеми при застосуванні інституту прокурорського нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням: ускладнення можливостей реалізації статусу процесуальної самостійності слідчого (93% опитаних); дублювання функцій прокурора та керівника слідчого підрозділу (92% опитаних); дублювання функцій прокурора та слідчого судді (77% опитаних); перекладення прокурорами своїх обов'язків на керівників слідчих підрозділів (43% опитаних); зловживання службовим становищем (13% опитаних); здійснення процесуального керівництва формально (18% опитаних); некомпетентність щодо здійснення нагляду та процесуального керівництва (10% опитаних).

При цьому 100% опитаних слідчих підтвердили необхідність суттєвої дебіюрократизації процедур слідчої діяльності. Зокрема, з метою дебіюрократизації та оптимізації слідчої діяльності слідчі вважають за доцільне: розширити повноваження слідчого щодо самостійного прийняття

рішень стосовно отримання бухгалтерських документів у державних установах (77% опитаних); закріпити право проведення тимчасового доступу до речей і документів та вилучення копії без звернення до слідчого судді (92% опитаних); скасувати вимоги звертатись до слідчого судді для накладення арешту на майно, яке уже вилучено при обшуку чи інших процесуальних діях (100% опитаних); спрощення процедури прийняття рішень про провадження невідкладних слідчих дій (83% опитаних). В таких поглядах є логіка і сенс.

Разом з тим, на наш погляд, диференціація процесуальної форми має здійснюватися у двох напрямках: 1) у кримінальних провадженнях щодо прокурорів, надання слідчим ДБР права самостійно, прямо і безпосередньо звертатись з клопотанням про проведення обшуку до слідчого судді. Водночас функцію процесуального керівництва слідством у таких справах необхідно покласти на керівника слідчого підрозділу ДБР, усуваючи можливість присутності представників прокуратури при провадженні такого обшуку; 2) у справах щодо суддів надання слідчим ДБР права самостійно, прямо і безпосередньо звертатись з клопотанням про проведення обшуку до суддів Антикорупційного суду(на яких має покладена функція судового контролю у таких справах), або провадження такого обшуку за постановою прокурора з повідомленням про це протягом 24 годин слідчому судді Вищого антикорупційного суду.

Реалізація викладених пропозицій потребує уточнення кола суб'єктів виконання функцій процесуального керівництва та судового контролю у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень.

З поміж іншого, в аспектах піднятих проблем, не можна обійти увагою і зміни в КПК України, які ще недостатньо проаналізовані в науковій літературі.

За приписами ч. 2 ст. 234 КПК України, «обшук проводиться на підставі ухвали слідчого судді місцевого загального суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, а у кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, - на підставі ухвали слідчого судді Вищого антикорупційного суду».

Пропонуємо доповнити дану норму приписами такого змісту: «У кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених до підслідності ДБР обшук, незалежно від територіальності може проводитись на підставі ухвали слідчого судді Вищого антикорупційного суду, яка може бути винесене слідчим суддею на підставі клопотання слідчого ДБР, без узгодження такого клопотання з прокурором.».

Згідно ч. 10 ст. 236 КПК України, «обшук житла чи іншого володіння особи на підставі ухвали слідчого судді в обов'язковому порядку фіксується за допомогою аудіо- та відеозапису». Водночас, за приписами ч. 2 ст. 104 КПК України, «запис, здійснений за допомогою звуко- та відеозаписувальних технічних засобів під час проведення слідчим, прокурором обшуку, є невід'ємним додатком до протоколу. Дії та обставини проведення обшуку, не зафіксовані у записі, не можуть бути внесені до протоколу обшуку та використані як доказ у кримінальному провадженні». Дані приписи закону є по суті створенням штучної бюрократичної процедури, якою під гаслами втілення ідей електронного судочинства, створюються перепони, для здобуття доказів в найбільш екстремальній слідчій дії, якою є обшук, здійснюваний в умовах протидії слідству. В реаліях слідчої практики, особливо в умовах застосування агресором засобів враження енергетичної інфраструктури, обшук розпочатий в прийнятних умовах освітлення і можливостей якісного застосування сучасних засобів інформаційних технологій для фіксації перебігу обшуку, на певному етапі його здійснення, може опинитись в

ситуації необхідності його продовження в умовах темряви з використанням штучних освітлювальних засобів, як не забезпечують якісного відеозапису.

Якщо слідувати приписам ч. 2 ст. 104 КПК України, а саме про те що за умов, коли дії та обставини проведення обшуку, не зафіксовані слідчим у записі, такі дані про відповідні дії та обставини «не можуть бути внесені до протоколу обшуку та використані як доказ у кримінальному провадженні», то, як зазначає В. М. Тертишник, тоді усі дані які не зафіксовані на відео слідчого не можуть отримати значення доказів, навіть якщо такі дані зафіксовані на відео інших представників сторін змагального кримінального процесу, наприклад, захисника чи потерпілого, що по суті доводить ситуацію до синергетики абсурду. При названій сумнівній концепції за аксіому береться одна вирвана з контексту системної події обставина, ігноруються інші не менш важливі факти, порушуються принцип рівності сторін, фундаментальні принципи права і логіки, що робить указані приписи закону юридично нікчемними. Саме суд має здійснити остаточну оцінку фактичних даних і визначитись з тим, які з них є допустимими, а які недопустимі як докази. При цьому, «жоден доказ не має наперед встановленої сили» (ч. 2 ст. 94 КПК України), а рівно і заздалегідь позбавленої доказової сили. [270, с. 487]

Відтак, з урахуванням уже обґрунтованих пропозицій та виходячи з нових реалій слідчої діяльності і неможливості забезпечення застосування, та суперечливості сформованих в законі новацій, потребують скасування такі нововведені положення КПК України:

а) ч. 2 ст. 104 КПК України про те, що «дії та обставини проведення обшуку, не зафіксовані у записі, не можуть бути внесені до протоколу обшуку та використані як доказ у кримінальному провадженні»;

б) ч. 6 ст. 107 КПК України про те, що «незастосування технічних засобів фіксування кримінального провадження у випадках, якщо воно є обов'язковим, тягне за собою недійсність відповідної процесуальної дії та

отриманих внаслідок її вчинення результатів, за винятком випадків, якщо сторони не заперечують проти визнання такої дії та результатів її здійснення чинними»;

в) ч. 10 ст. 236 КПК України про те, що «обшук житла чи іншого володіння особи на підставі ухвали слідчого судді в обов'язковому порядку фіксується за допомогою аудіо- та відеозапису».

Окрім обшуку, в діяльності слідчих ДБР важливе значення має отримання оперативного доступу до можливості огляду та вилучення фінансово-бухгалтерських, банківських та інших документів та матеріалів інформаційних технологій.

Існуючий інститут тимчасового доступу до речей і документів та їх вилучення, який викладений в цілих двох главах КПК України – в гл. 15 КПК України «Тимчасовий доступ до речей і документів» (ст. 159-166) та в гл. 16 КПК України «Тимчасове вилучення майна» (ст. 167-169), не забезпечує можливостей швидкого отримання доказів корупційних та інших посадових злочинів.

Тимчасовий доступ до речей і документів має більш активно використовуватися слідчими ДБР для здобуття доказів з урахуванням наукових рекомендацій. [143] Але для його оптимізації та ефективності можливо є доцільним в відновленні інституту виїмки, як окремої слідчої дії.

Ст. 159 КПК України, зокрема визначає, що «тимчасовий доступ до речей і документів полягає у наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої знаходяться такі речі і документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії та вилучити їх (здійснити їх виїмку)» Тобто законодавець фактично розбив спробу регламентувати саме виїмку, але бюрократизував усю цю процедуру та ускладнив її, фактично розділивши її на два самостійні інститути «доступу» та «вилучення», які дублюють один одного та наповнюють процесуальну форму не достатньо чіткими юридично визначеними положеннями і приписами.

Ч. 2 ст. 159 КПК України безальтернативно визначає, що «тимчасовий доступ до речей і документів здійснюється на підставі ухвали слідчого судді, суду». Є певна нелогічність даного припису, адже у невідкладних випадках закон дозволяє проваджувати обшук, тобто більш радикальну дію, але чому не допускати можливість здійснення у невідкладних випадках(наприклад при загрозі знищення доказів) тимчасового доступу до речей і документів, за постановою слідчого чи прокурора.

Ч 5 ст. 171 КПК України визначає: « Клопотання слідчого, прокурора про арешт тимчасово вилученого майна повинно бути подано не пізніше наступного робочого дня після вилучення майна, інакше майно має бути негайно повернуто особі, у якої його було вилучено. У разі тимчасового вилучення майна під час обшуку, огляду, здійснюваних на підставі ухвали слідчого судді, передбаченої статтею 235 цього Кодексу, клопотання про арешт такого майна повинно бути подано слідчим, прокурором протягом 48 годин після вилучення майна, інакше майно має бути негайно повернуто особі, в якої його було вилучено». Такими приписами закон, на наш погляд не розв'язує питання балансу приватних і публічних інтересів, а лише бюрократизує та ускладнює роботу слідчого. Логічно було б інститут накладення арешту на майно застосовувати лише щодо нерухомого майна, майна яке не вилучається у володаря, а щодо якого забороняється його відчужувати задля виконання завдань кримінального провадження, адже суд може за законом застосувати конфіскацію такого майна. Щодо рухомого майна логічно використовувати законодавчі процедури його вилучення та збереження відповідно до правил зберігання вилучених речових доказів та документів. Накладати арешт на вилучені документи чи речові докази нічого юридично не вирішує. Для того такі об'єкти і вилучаються тимчасово на період розслідування, щоб надати суду можливість здійснити правосуддя, а уже на основі цього і розв'язати долю таких об'єктів. Відтак поняття

«тимчасове вилучення» варто розуміти як «вилучення на строк слідства і судового розгляду.

Для усунення існуючих колізій та удосконалення доказової діяльності є необхідність регламентувати окремо слідчу дію з назвою «виїмка предметів та документів». Закон уже окремо регламентував слідчу дію – «накладення арешту та виїмка поштово-телеграфної кореспонденції» (ст. 261–262). Логічно регламентувати окремо і виїмку інших документів та речових доказів.

Погоджуємось з дослідниками, на думку яких «ознаки слідчих дій має такий захід, як тимчасовий доступ до речей і документів, передбачений ст. 159 КПК України. Його суть полягає в наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої знаходяться такі речі і документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії та вилучити їх (здійснити їх виїмку). Фактично в цій дії фіксуються різні, поєднані виконанням завдань судочинства, процесуальні аспекти: пізнавально-засвідчувальні (доказові), засновані на методі огляду та вилученні документів чи речових доказів; правозастосовні, які охоплюють засоби забезпечення кримінального процесу і можуть мати характер обмеження прав і свобод людини – вилучення (виїмку) предметів і документів. Ці слідчі дії мають комплексний характер, але їм притаманний переважно доказовий характер, який є суттю слідчих дій. Не випадково вилучення предметів і документів закон пов'язує з тим, що є достатні підстави вважати, що вони «підшукані, виготовлені, пристосовані чи використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення та (або) зберегли на собі його сліди...» (ст. 167). Фактично ці інститути поглинули раніше відому процесуальну дію – виїмку, яку доречно буде відновити як інститут слідчої дії». [269, с. 463-464]

Окремі дослідники також схиляються до комплексного характеру даного заходу, звертаючи увагу на його доказовий характер. Так, Лисиченко Є. І. зазначає, що тимчасовий доступ до речей і документів займає провідне

місце в системі засобів кримінального процесуального доказування. Вказане обумовлено особливостями мети тимчасового доступу до речей і документів, яка полягає в отриманні доказів (їх виявлення, пошук та перевірка вже отриманих доказів), а також отриманні зразків для проведення судової експертизи. З позицій кримінальної процесуальної доктрини автором запропоновано визначити тимчасовий доступ до речей і документів як кримінальний процесуальний захід комплексної процесуальної природи, який за сучасною процесуальною формою є заходом забезпечення кримінального провадження, за процесуальним значенням виступає ефективним та поширеним засобом здійснення кримінального процесуального доказування, а з позицій тактики фактично є гласною слідчою дією спрямованою на виявлення, пошук та перевірку вже отриманих доказів, а також отримання зразків для проведення судової експертизи. Запропоновано для уникнення суперечностей у правозастосовній практиці закріпити визначену мету тимчасового доступу до речей і документів в абз. 3 ч. 1 ст. 159 КПК України. [149, с. 164-165]

Виходячи з викладеного, на наш погляд, варто окремо регламентувати такі дії:

а) отримання добровільно наданих предметів і документів. Такі дії варто дозволити на будь-яких етапах і стадіях кримінального провадження без необхідності винесення окремих постанов чи ухвал на їх провадження. Адже зазвичай ці дії є процедурою реалізації прав потерпілого чи іншого учасника правовідносин в аспектах права надавати докази на підтвердження своїх заяв чи позицій.

б) виїмка предметів та документів у юридичних осіб. Така виїмка, на наш погляд, може бути дозволена провадженням за постановою слідчого чи прокурора.

в) виїмка предметів та документів у фізичних осіб, при відсутності їх згоди на видачу. Така виїмка, на наш погляд має здійснюватися за ухвалою

слідчого судді, за винятком випадку невідкладності їх здійснення, коли існує загроза знищення доказів. Безумовно, що на відміну від обшуку, який проводиться за умови необхідності пошуку доказів, примусова виїмка здійснюється тоді, коли точно відомо де і у кого знаходяться доказові речі чи документи.

При цьому, варто забезпечити гарантії, викладені в чинній редакції ч. 2 ст. 168 КПК України. Зокрема в інституті виїмки варто зазначити, що «забороняється вилучення електронних інформаційних систем, комп'ютерних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку, крім випадків, коли їх надання разом з інформацією, що на них міститься, є необхідною умовою проведення експертного дослідження, або якщо такі об'єкти отримані в результаті вчинення кримінального правопорушення чи є засобом або знаряддям його вчинення, а також якщо доступ до них обмежується їх власником, володільцем або утримувачем чи пов'язаний з подоланням системи логічного захисту. У разі необхідності слідчий чи прокурор виготовляє за допомогою технічних, програмно-технічних засобів, апаратно-програмних комплексів копії інформації, що міститься в інформаційних (автоматизованих) системах, електронних комунікаційних системах, інформаційно-комунікаційних системах, комп'ютерних системах, їх невід'ємних частинах. Копіювання такої інформації здійснюється із залученням спеціаліста. На вимогу володільця особа, яка здійснює тимчасове вилучення комп'ютерних систем або їх частин, залишає йому копії інформації з таких комп'ютерних систем або їх частин (за наявності технічної можливості здійснення копіювання) з використанням матеріальних носіїв володільця комп'ютерних систем або їх частин, за винятком випадків, якщо обіг відповідної інформації заборонено законом».

В 2022 році, згідно із Законом № 2137-ІХ від 15.03.2022, КПК України доповнено новою слідчою дією – «Зняття показань технічних приладів та

технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису».

В ст. 245⁻¹ КПК України викладено: «1. Зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису полягає в одержанні слідчим, прокурором від особи, яка є власником або володільцем відповідних приладів або засобів, необхідних для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, копій фото- або кінозйомки, відеозапису, здійснених у публічно доступних місцях, у тому числі в автоматичному режимі, за виключенням місць, що відносяться до приватних помешкань осіб.

2. Зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису здійснюється на підставі постанови слідчого, прокурора та, за необхідності, за участю спеціаліста.

3. Для здійснення зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису особі, яка є власником або володільцем відповідних приладів або засобів, пред'являється постанова слідчого, прокурора.

4. Постанова слідчого, прокурора про зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису повинна містити:

1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер;

2) відомості про власника або володільця відповідних приладів або засобів;

3) період часу, за який має бути здійснено зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису.

5. Зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису здійснюється у присутності слідчого, прокурора шляхом самостійного копіювання особою, яка є власником або володільцем відповідних приладів та засобів, або копіювання такою особою за участю спеціаліста відповідних записів на носії, які надаються слідчим, прокурором. Надання таких копій на носіях, особи, яка є власником або володільцем відповідних приладів та засобів, здійснюється за бажанням такої особи.

6. Про здійснення зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису складається протокол згідно з вимогами цього Кодексу».

Підкреслюючи позитив реалізації самої ідеї даної слідчої дії, не можна не обійти увагою недоліки законодавчого визначення такої важливої для слідчої практики слідчої дії

По-перше, розвиток науки і техніки, взагалі, та інформаційних технологій, зокрема, створює можливості для здійснення технічного документування фактів, подій чи явищ в різному просторі і часі, включаючи можливості цілодобового цифрового запису таких фактів, подій чи явищ з допомогою сучасних веб-камер та інших технічних пристроїв, а також використанням сучасних інформаційних веб-технологій.

Сучасні Веб-камери представляють собою цифрову техніку, здатну здійснювати в автономному режимі відеозапис подій у певному місці, з можливостями передачі отриманих зображень через мережу електронної пошти, інтернет-ресурсів чи сучасної телефонії, а разом з тим, для збереження цифрової інформації, разом з веб-камерою використовується спеціальне програмне забезпечення, що встановлюється на комп'ютерному пристрої, до якого веб-камера приєднана. Технічні засоби цифрової фіксації юридично значимої інформації можуть здійснюватися навіть з використанням

безпілотних літальних апаратів, що має певне значення в кримінальних провадженнях щодо військових злочинів, моніторингу порушень гуманітарного права, тощо.

Відтак цифрова автономна, кінозйомка та відеозапис, все більше використовується в сферах: охорони громадського порядку; забезпечення безпеки дорожнього руку; охорони майна; екологічного контролю; забезпечення охорони державного кордону; дистанційного навчання та проведення інтернет-конференцій; здійснення військової розвідки та контррозвідки. Вона може мати місце також в оперативно-розшуковій діяльності. Настав час широкого використання таких технологій і в доказовій діяльності.

По-друге, для визначення правих режимів зняття інформації з «технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису» варто враховувати, що таф цифрові засоби фіксації інформації можуть мати різні форми, в залежності від форм власності об'єктів, на яких вони застосовуються, та їх функцій.

Технічні пристрої автономного документування обстановки на автошляхах, а також в суспільних місцях. як правило здійснюються самими правоохоронними органами. Відтак процедура «зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису» може здійснюватися, на наш погляд, в невідкладних випадках за процедурою, аналогічною огляду місця події, або в рамках самого огляду місця події. Таке дослідження інформації з веб-камер, може бути дозволено до відкриття кримінального провадження (реєстрації в ЄРДР) без винесення окремої постанови.

Технічні пристрої автономного документування інформації, можуть бути установлені також в приватних володіннях. Відповідно, з урахуванням принципу верховенства права, зняття інформації з веб-камер, що знаходяться

у володінні чи розпорядженні фізичних чи юридичних осіб приватного права, може бути дозволено: а) до відкриття кримінального провадження (реєстрації в ЄРДР) на основі добровільної видачі чи згоди відповідних осіб на видачу такої інформації, або лише на підставі окремої постанови слідчого: б) після відкриття кримінального провадження - в формі отримання добровільно представлених сторонами чи іншими учасниками кримінального процесу матеріалів технічного документування, або на підставі постанови слідчого чи прокурора про їх вилічненні (виїмку) і дослідження.

По-третє, як в КПК України, так і в законодавстві про оперативно-розшукову діяльність, доцільно окремо регламентувати можливість отримання доказової інформації з допомогою ваб-камер, установлених на мобільних безпілотних літальних апаратах - дронах. Таке застосування дронів та установлених та них засобах технічного документування, не носить ознак зняття уже зафіксованої інформації з цифрових носіїв, а носить характер ініціативної пошукової та дослідницької діяльності, діяльності з пошуку і фіксації доказової інформації, що потребує закріплення окремої процесуальної форми таких слідчих актів.

Пропонуємо ст. 245⁻¹ КПК України назвати «Зняття показань технічних приладів автономної фото-, кінозйомки, відеозапису та застосування дронів і засобів цифрового документуванні для пошуку, фіксації і дослідження доказової інформації», та викласти таким чином:

«1. Зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, здійснюється слідчим прокурором шляхом огляду відповідних носіїв інформації та копіювання зафіксованої доказової інформації.

2. Зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, до початку кримінального провадження здійснюється за правилами слідчого огляду, а в разі необхідності зняття показань технічних приладів автономної фото-,

кінозйомки, відеозапису, які знаходяться в приватній власності, - за правилами огляду житла чи іншого володіння особи, включаючи застосування примусових заходів в порядку передбаченому для обшуку житла чи іншого володіння особи, викладених вч. 2 ст. 237 КПК України,

3. Зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, що знаходяться у володінні чи розпорядженні фізичних чи юридичних осіб приватного права, може здійснюватися після відкриття кримінального провадження в формі отримання добровільно представлених сторонами чи іншими учасниками кримінального процесу матеріалів технічного документування, або на підставі постанови слідчого чи прокурора про їх вилічненні (виїмку) і дослідження.

3. Зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису здійснюється за необхідності, за участю спеціаліста.

4. Для здійснення зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису особі, яка є власником або володільцем відповідних приладів або засобів, пред'являється постанова слідчого, прокурора.

5. Постанова слідчого, прокурора про зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису повинна містити: 1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер; 2) відомості про власника або володільця відповідних приладів або засобів; 3) період часу, за який має бути здійснено зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису.

6. За необхідності пошуку і фіксації доказової інформації в важкодоступних місцях, на підставі постанови керівника слідчого підрозділу,

слідчий може здійснити пошук і отримання такої доказової інформації з допомогою веб-камер, установлених на безпілотних літальних апаратах. Таке застосування веб-камер і дронів здійснюється за участю спеціаліста. Не допускається застосування таких заходів, якщо вони пов'язані з проникненням в житлове приміщення.

7. Про здійснення зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи пошук і фіксацію інформації з використанням веб-камер та дронів, складається протокол згідно з вимогами цього Кодексу».

Негласні слідчі (розшукові) дії.

Слідчі (розшукові) дії – за визначенням В. В. Гвоздюк, – це частина процесуальних дій, що проводять уповноважені суб'єкти у визначеному законом порядку на етапі досудового розслідування та у виняткових випадках під час судового розгляду, спрямовані на отримання (збирання) і перевірку доказів, а також використання їх у конкретному кримінальному провадженні, відомості про факт і методи проведення яких у випадках, передбачених законом, не підлягають розголошенню (НСРД), потребують обов'язкової фіксації та у визначених законом випадках надають можливість застосовувати заходи процесуального примусу. [46, с. 56].

Негласні слідчі (розшукові) дії - це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України.

Є. Д. Лук'янчиков та Б. Є. Лук'янчиков вірно зазначають, що негласні слідчі (розшукові) дії – це різновид слідчих (розшукових) дій, порядок проведення яких закріплений у процесуальному законі, мають пізнавальну спрямованість, істотно зачіпають права та законні інтереси осіб, в необхідних випадках забезпечуються державним примусом і проводяться приховано від осіб, які не беруть участь у конкретному кримінальному провадженні. [155, с. 2]

З моменту прийняття КПК України (2012 р.) були внесені зміни до 21 глави, доповнивши спектр негласних слідчих (розшукових) дій, і сьогодні існує наступний арсенал таких дій: аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260); спостереження за особою, місцем або реччю (ст. 269 КПК України); аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК України); арешт, огляд та виїмка кореспонденції (ст. 261–262 КПК України); зняття інформації з електронних комунікаційних мереж (ст. 263 КПК України); зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК України); обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК України); моніторинг банківських рахунків (ст. 269-1 КПК України); установлення місцезнаходження радіообладнання (радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК України); негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК України); контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК України), який включає: контрольовану поставку, контрольовану та оперативну закупку, спеціальний слідчий експеримент, імітування обстановки злочину [140].

З огляду на тенденцію включення оперативно-розшукової діяльності в систему досудового розслідування, – як красно мовить М. Шумило, – «постає вельми поважна проблема. Якою мірою це доцільно і обґрунтовано і чи стане досудове розслідування ефективним?» [313, с. 463-464]

Процесуальні аспекти негласних слідчих (розшукових) дій отримують широкий аналіз в науковій літературі. [12, 19, 23, 59, 109, 110, 123, 153, 168, 170, 177, 188, 190, 191, 203, 253, 260, 303]

Проблемі тактики негласних слідчих (розшукових) дій також присвячено ряд сучасних монографічних та спеціальних наукових досліджень і практичних посібників, а також окремих розділів підручників та посібників з криміналістики. [23, 46, 60, 110, 130-133, 255]

Разом з тим практика діяльності слідчих ДБР показує на необхідність додаткової уваги до юридичної процедури та проблем застосування інституту

негласних слідчих (розшукових) в кримінальних провадженнях щодо корупційних та інших посадових злочинів.

Регламентація негласних слідчих (розшукових) дій здійснюється без належної системності і логічності, часто створюючи штучну конкуренцію правових норм, а окремі інститути негласних слідчих (розшукових) дій ще не отримали необхідної та досконалої процесуальної форми, яка б слугувала в якості достатньої гарантії отримання надійних доказів та належного захисту прав і свобод людини, реалізації визнаних (підтримуваних і неухильно забезпечуваних) в практиці ЄСПЛ принципів юридичної визначеності та пропорційності [123, с. 95-101].

В аспекті загальних умов провадження «негласні слідчих (розшукових) дій, доцільно ч. 2 ст. 246 КПК України про те, що «негласні слідчі (розшукові) дії проводяться у випадках, якщо відомості про кримінальне правопорушення та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб. Негласні слідчі (розшукові) дії, передбачені статтями 260, 261, 262, 263, 264 (в частині дій, що проводяться на підставі ухвали слідчого судді), 267, 269, 269-1, 270, 271, 272, 274 цього Кодексу, проводяться виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів», доповнити реченням – «а також щодо корупційних кримінальних правопорушень чи діянь пов'язаних з корупцією».

До позитивних положень норм КПК України варто віднести чинну редакцію ч. 2 ст. 237 КПК України про те, що «Розгляд клопотань про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій щодо суддів, працівників суду та правоохоронних органів та/або у приміщеннях судових та правоохоронних органів, який віднесений згідно з положеннями цієї глави до повноважень слідчого судді, може здійснюватися слідчим суддею відповідного апеляційного суду поза межами територіальної юрисдикції органу досудового розслідування, який здійснює досудове

розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, здійснюється слідчим суддею Вищого антикорупційного суду...»

Для подальшої дебюрократизації кримінального судочинства, ч. 3 ст. 246 КПК України, на нашу думку, доцільно викласти в такій редакції «Рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій приймає слідчий, прокурор, у випадках, передбачених цим Кодексом, - слідчий суддя за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором, а у справах підслідних ДБР на НАБУ – за клопотанням слідчого. Слідчий зобов'язаний повідомити прокурора про прийняття рішення щодо проведення певних негласних слідчих (розшукових) дій та отримані результати». Фразу про те, що «прокурор має право заборонити проведення або припинити подальше проведення негласних слідчих (розшукових) дій» варто скасувати, оскільки вона не відповідає засаді процесуальній самостійності слідчого.

В аспектах діяльності слідчих ДБР важливо розглянути проблемні питання конкуренції правових норм при регламентації повноважень слідчого і прокурора щодо застосування інституту негласних слідчих (розшукових) дій та усунення можливостей зловживання процесуальними правами.

Відповідно до п. 4) ч. 1 ст. 36 КПК України прокурор вправі «доручати слідчому, органу досудового розслідування проведення у встановлений прокурором строк слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій або давати вказівки щодо їх проведення чи *брати участь у них*, а в необхідних випадках - особисто *проводити слідчі (розшукові)* та процесуальні дії в порядку, визначеному цим Кодексом». З даної норми випливає, що прокурор, керуючи слідством, в принципі має право брати участь у проведенні усіх слідчих, в тому числі і негласних слідчих (розшукових) дій.

Виникає питання його компетенції, щодо самостійного проведення негласних слідчих (розшукових) дій. У цій нормі законодавець не досить чітко розмежує компетенцію щодо системи усіх слідчих (розшукових) дій та їх частини негласних слідчих (розшукових) дій, стверджуючи, що прокурор вправі доручати слідчому, органу досудового розслідування проведення у встановлений прокурором строк «слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій», або «брати участь у них». А ось право особисто проводити слідчі (розшукові) визначено без згадування при цьому «негласних слідчих (розшукових) дій». До того ця норма супроводжується стандартним приписом – «в порядку, визначеному цим Кодексом».

Згідно менш загальної процесуальної норми - ч. 6 ст. 246 КПК України проводити негласні слідчі (розшукові) дії має право слідчий, який здійснює досудове розслідування кримінального правопорушення, або за його дорученням - уповноважені оперативні підрозділи Державного бюро розслідувань, органів Бюро економічної безпеки України, Національної поліції та інших правоохоронних органів, що мають оперативно-розшукову компетенцію.

З цього припису закону не впливає право прокурора самостійно проводити негласні слідчі (розшукові) дії. Тобто по суті указана спеціальна норма, корегує більш загальну норму і саме вона має застосовуватись як виняток з загального законодавчого правила, закріпленого в ст. 36 КПК України. Ненадання прокурору права проводити самостійно негласні слідчі (розшукові) дії цілком логічно і з точки їх негласності, конфіденційності засобів їх провадження, що можливо забезпечити найбільш оптимально, делегуючи їх провадження оперативним підрозділам.

При провадженні негласних слідчих (розшукових) дій втрачає силу і припис ч. 3 ст. 223 КПК України про те, що «слідчий, прокурор вживає належних заходів для забезпечення присутності під час проведення слідчої

(розшукової) дії осіб, чий права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені».

Виникає питання щодо доцільності закріплювати в ст. 248 КПК України положення про те, що у клопотанні до слідчого судді про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії мають зазначатись «5) обставини, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні кримінального правопорушення».

Даними приписами нівелюється сама суть доказової діяльності, пошуку і отримання доказів причетності чи непричетності особи до вчинення злочину, її винуватості чи невинуватості.

З одного боку, практично закон не бачить підстав проводити негласних слідчих (розшукових) дій для вирішення важливої задачі кримінального провадження - доведення невинуватості підозрюваної особи.

З іншого боку, такі негласні слідчі (розшукові) дії як зняття інформації з електронних комунікаційних мереж, контрольована закупка, установлення місцезнаходження радіообладнання (радіоелектронного засобу), аудіо-, відеоконтроль місця тощо, мають сенс не тільки для пошуку доказів винуватості особи, а й для виявлення латентних злочинів, доказування самого факту злочину, а також у невідкладних випадках для здійснення заходів пов'язаних із врятуванням життя людей та запобіганням вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, Що уже передбачено ч. 1 ст. 250 КПК України.

На підставі викладеного, пропонуємо п. 5 ч. 2 ст. ст. 248 КПК України виключити. Взагалі, закон дуже часто детально викладає систему вимог до окремих рішень слідчого, прокурора чи слідчого судді, створюючи масу повторів та ігноруючи юридичну техніку уніфікації таких вимог. Думається, що варто більш детально викласти загальні вимоги до постанов слідчого та прокурора, а також ухвал слідчого судді в загальній частині КПК України, удосконаливши приписи ст. 110 КПК України. Відповідно, регламентуючи

порядок та зміст конкретних рішень, буде достатньо зазначити, що такі рішення приймаються з дотриманням вимог ст. 110 КПК України.

Проблемою інституту негласних слідчих (розшукових) дій залишається недостатня юридична визначеність процедур їх провадження.

На дотриманні принципу юридичної визначеності при регламентуванні будь-яких слідчих чи негласних слідчих дій, особливо таких які пов'язані в втручанням в права і свободи людини, час від часу акцентує увагу Європейський суд з прав людини. Так у справі «Фуке проти Франції» (№ 10828/84, рішення від 25 лютого 1993 року) ЄСПЛ підкреслює необхідність того, щоб «... втручання в права можна було б визнати пропорційними поставленій законній меті», а «законодавство і практика передбачали достатні і ефективні гарантії проти зловживань».

Допускаючи можливість таємних спостережень за людиною, у справі «Клас та інші проти Німеччини» (рішення від 6 вересня 1978 року) ЄСПЛ зазначив, що повноваження з таємного нагляду за громадянами, характерні для поліцейської держави, є допустимими за Конвенцією лише в тому обсязі, який суттєво необхідний для захисту демократичних інституцій.

В умовах бурхливого розвитку інформаційних технологій електронне спостереження за особою можуть стати грізною зброєю протидії як злочинності в цілому, так і корупційній злочинності, зокрема. Не виключно, що уже найближчим часом в слідчій діяльності, особливо при розслідуванні порушень гуманітарного права чи здійснення військових злочинів, постане питання створення правового поля для здійснення слідчими чи оперативними органами аудіо,-відеоспостереження в трудно доступних місцях, з використанням безпілотних літальних апаратів (БПЛА), дронів чи інших пристроїв з дистанційним управлінням. Тим більше актуальною стає проблема забезпечення чіткої юридичної визначеності існуючих негласних слідчих (розшукових) дій.

Стаття 260 чинного КПК України, регламентуючи «аудіо-, відеоконтроль особи» дає такий припис: «Аудіо-, відеоконтроль особи є різновидом втручання у приватне спілкування, яке проводиться без її відома на підставі ухвали слідчого судді, якщо є достатні підстави вважати, що розмови цієї особи або інші звуки, рухи, дії, пов'язані з її діяльністю або місцем перебування тощо, можуть містити відомості, які мають значення для досудового розслідування». По суті тут дана лише дефініція даної негласної слідчої (розшукової) дії та узаконені межі повноважень на реалізації указанного шляху здобуття доказів, без вирішення питання процедури реалізації такого шляху.

Між тим, ст. 19 Конституції України визначає: «Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України». Підкреслимо, основний закон вимагає діяти «у спосіб», що передбачений законом. Законодавче визначення «діяти у спосіб передбачений законом» потребує не тільки законодавчого закріплення повноважень на застосування конкретного способу здобуття доказів, а й регламентації процедури здійснення таких дій, з тим був досягнутий баланс приватних і публічних інтересів, забезпечено як отримання достовірної їх доказової інформації, так і належний захист прав і свобод людини, дотримані усі вимоги засади верховенства права.

Зазначимо, що ст. 269 КПК України регламентується окрема процедура такої дії як спостереження за особою, річчю або місцем. З своїм змістом дана дія мало чим відрізняється від уже «регламентованої» негласної слідчої (розшукової) дії - «аудіо-, відеоконтроль особи». Але закон спромігся регламентувати ще одну схожу дію.

Так, аудіо-, відеоконтроль місця відповідно до приписів ст. 270 КПК України, може здійснюватися під час досудового розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину і полягає у здійсненні прихованої фіксації

відомостей за допомогою аудіо-, відеозапису всередині публічно доступних місць, без відома їх власника, володільця або присутніх у цьому місці осіб, за наявності відомостей про те, що розмови і поведінка осіб у цьому місці, а також інші події, що там відбуваються, можуть містити інформацію, яка має значення для кримінального провадження⁵.

В сучасній процесуальній літературі питання розмежування сфери застосування указаних негласних слідчих (розшукових) дій отримали певне висвітлення. Але такі спроби скоріше показують на недоліки законодавства, чим є такими, що задовольняють потреби слідчої практики.

В контексті сказано логічно виникає пропозиція три такі негласні слідчі (розшукові) дії, як «аудіо-, відео контроль місця», «аудіо-, відеоконтроль особи» та «спостереження за особою, місцем або річчю» об'єднати в одну універсальні слідчу дію. В основі всіх трьох названих негласних слідчих (розшукових) дій, як зазначають дослідники, лежить метод візуального спостереження і технічного документування, який ми вже давно пропонували для використання як методологічну основу нової слідчої дії, концептуальну модель якої пропонували до запровадження в процесуальне законодавство ще в 1993 році, та яка згодом отримувала все більшу аргументацію і доктринальну визначеність в цілісній системі слідчих дій. На основі цього універсального методу пізнання замість трьох названих негласних слідчих (розшукових) дій доцільно розробити й законодавчо закріпити єдину універсальну слідчу дію. [59, с. 95-101]

Приєднуємось до пропозиції, в КПК України викласти універсальну норму *«Контроль і документування суспільно небезпечних та юридично значущих дій і фактів»* такого змісту:

«Контроль і документування суспільно небезпечних та юридично значущих дій і фактів – це діяльність правоохоронних органів щодо

⁵ Практикум з негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні: навчально-методичний посібник для студентів (курсантів) I курсу другого (магістерського) рівня галузь знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право». – Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2016. – 200 с. https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/11294/1/NMP_164.pdf

виявлення злочинів і запобігання їм, отримання та фіксації доказової інформації, необхідної для вирішення завдань кримінального судочинства, яка здійснюється слідчим чи за його дорученням оперативними працівниками підрозділів, уповноваженими здійснювати оперативно-розшукову діяльність чи підрозділами технічного документування, шляхом безпосереднього спостереження за особою та застосування аудіо-, відеоконтролю особи чи окремих місць, візуального спостереження за певними подіями, фактами чи діями окремих осіб і технічного документування досліджуваних при цьому фактів, із метою виявлення, розкриття та припинення тяжких чи особливо тяжких злочинів і отримання необхідних відомостей і забезпечення умов для успішного затримання підозрюваного на місці злочину, фіксації обставин і доказів їх вчинення, отримання і фіксації даних про розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій, а також інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства й держави. Контроль і документування суспільно небезпечних і юридично значущих дій і фактів, зокрема шляхом аудіо-, відеоконтролю може здійснюватися за наявності можливості та крайньої необхідності в будь-яких місцях, крім житлових помешкань громадян, а також території підприємств, установ і організацій та інших об'єктів, якщо це може призвести до розголошення відомостей таємного характеру⁶.

Як виняток, за згодою мешканців житлового приміщення та за вмотивованою постановою слідчого судді контроль за вчиненням суспільно небезпечних та юридично значущих дій і фактів і технічне документування юридично значущих фактів може здійснюватися в житловому приміщенні.

⁶

Аудіо-, відеоконтроль особи і місця

<http://4ua.co.ua/pravo/kriminalniy-protses/audio-videokontrol-osobi-mistsya.html>

За згодою володаря приватного володіння та за вмотивованою постановою слідчого й із санкції прокурора контроль і документування суспільно небезпечних та юридично значущих дій і фактів може здійснюватися в іншому, крім житлового приміщення, приватному володінні особи.

За згодою осіб, які займають службове приміщення, або за вмотивованою постановою слідчого із санкції прокурора аудіо-, відеоконтроль особи і технічне документування досліджуваних при цьому фактів може здійснюватися в службовому чи іншому приміщенні, що не є приватним володінням особи.

У процесі контролю й документування суспільно небезпечних та юридично значущих дій і фактів вивчаються та фіксуються обставини події злочину та дії запідозрених осіб, виявляються і закріплюються сліди злочину та інші фактичні дані, можуть здійснюватися аудіо-, відеоконтроль особи й місця, застосовуватися фотографування, кінозйомка, звуко- та відеозапис, використовуватися оптичні та інші технічні засоби.

Про провадження контролю й документування суспільно небезпечних та юридично значущих дій і фактів складається письмовий протокол слідчої дії.

Протокол за результатами проведення негласної слідчої (розшукової) дії складається слідчим, співробітником оперативного чи оперативно-технічного підрозділу, що проводив негласну слідчу (розшукову) дію за дорученням слідчого.

У протоколі описується все: що спостерігалось, як фіксувалося, відображаються відомості про порядок і результати застосування технічних засобів.

Матеріали аудіо-, відеоконтролю та фактичні результати технічного документування - фотознімки, кінофільми, фонограми, відеофільми та інші матеріали, отримані в результаті застосування технічних засобів під час

спостереження, контролю та документування суспільно небезпечних та юридично значущих дій і фактів, якщо за їх допомогою відтворені, закріплені та засвідчені [330].

обставини і факти, що мають значення для кримінального судочинства, не пізніше ніж через двадцять чотири години з моменту припинення зазначених негласних слідчих (розшукових) дій передаються слідчому відповідальними особами, які здійснювали технічне документування, для перевірки, оцінки, дослідження та використання як доказів у кримінальній справі.

Якщо протоколи про проведення негласних слідчих (розшукових) дій містять інформацію стосовно приватного (особистого чи сімейного) життя інших осіб, захисник, а також інші особи, які мають право на ознайомлення з протоколами, попереджаються про кримінальну відповідальність за розголошення отриманої інформації стосовно інших осіб.

Відомості про осіб, які проводили негласні слідчі (розшукові) дії або були залучені до їх проведення, у разі здійснення щодо них заходів безпеки можуть зазначатися із забезпеченням конфіденційності даних про таких осіб у порядку, визначеному законодавством» [263, с. 245-246]

Водночас назріла потреба в закріпленні в нормах КПК України концепту електронних доказів. Пропонуємо розділ “Докази” Кримінально-процесуального кодексу України доповнити окремою нормою «Електронними доказами в кримінальному процесі є бідь-які фактичні результати технічного документування фактів, подій чи явищ з використанням цифрової техніки та інформаційних технологій, отримані при здійсненні діяльності щодо виявлення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, якщо такі дані відповідають вимогам належності до справи, допустимості та достовірності».

Контроль за вчиненням злочину. Контроль за вчиненням злочину, згідно із ст. 271 КПК України, може здійснюватися у випадках наявності достатніх підстав вважати, що готується вчинення або вчиняється тяжкий чи особливо тяжкий злочин, та проводиться в таких формах: 1) контрольована поставка; 2) контрольована та оперативна закупка; 3) спеціальний слідчий експеримент; 4) імітування обстановки злочину.

Звертає на себе увагу положення ч. 4 ст. 246 КПК України, яка викладає наступну імперативну норму – «Виключно прокурор має право прийняти рішення про проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії, як контроль за вчиненням злочину». Виникає питання: «Як бути слідчому ДБР в разі необхідності провадження «контроль за вчиненням злочину» стосовно прокурора?». Закон не дає відповіді на питання усунення конфлікту інтересів у подібних ситуаціях. Дана імперативна норма права не носить універсального характеру, не враховує усього спектру правовідносин в кримінальному процесі, не відповідає вимогам ефективності слідчої діяльності щодо посадових злочинів і має бути скасована.

Форми контролю за вчиненням злочину досі не отримали законодавчої регламентації, що обумовило усунути таку прогалину появою підзаконних нормативних актів, зокрема, міжвідомчої інструкції «Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні», затвердженої спільним наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16 листопада 2012 року № 114/1042/516/1199/936/1687/5/

Але сам закон в ч. 5 ст. 271 КПК України проголошує, що «Порядок і тактика проведення контрольованої поставки, контрольованої та оперативної закупки, спеціального слідчого експерименту, імітування обстановки злочину визначається законодавством». Такого законодавства досі немає. До того

прийняття такого «окремого законодавства» не може біти доцільним з огляду на ч. 1 ст. 86 КПК України, згідно якої «Доказ визнається допустимим, якщо він отриманий у порядку, встановленому цим Кодексом». Тобто усі форми «контролю за вчиненням злочину» мають отримати виважену регламентацію в КПК України.

При цьому не можна обійти увагою проблему допустимості доказових матеріалів отриманих при здійсненні «контролю за вчиненням злочину» з урахуванням заборони провокації злочину та доктрини «плодів отруйного дерева».

Доктрина «плодів отруйного дерева» (fruit of the poisonous tree), беручи початок зі справи «Сільверторн Ламбер Ко. Проти США» (Silverthorne Lumber Co. v. United States -1920 р.), відправляється в своєму сенсі від метафористичного посилу, що якщо доказове «дерево» є отруєним, то те ж саме стосується і його «плода». В сучасному прецедентному праві доктрина «плодів отруйного дерева» сформульована у найбільш відомих рішеннях ЄСПЛ (у справах «Тейксейра де Кастро проти Португалії», «Нечипорук і Йонкало проти України»), за своєю сутністю зводиться до сентенції: «якщо джерело доказів є недопустимим, то всі докази, отримані з його допомогою, будуть сумнівними, а отже теж недопустимими».

Велика Палата Верховного Суду у рішенні від 29 квітня 2020 року № 1-305/2009 (справа № 13-97зво 19), зазначила, що «при застосуванні доктрини «плодів отруйного дерева» з доказової системи слід видалити як фактичні дані, отримані внаслідок істотних порушень прав і свобод людини, так і ті доказові матеріалів, які були отримані завдяки інформації, отриманої незаконним шляхом.

В цьому контексті варто звернути увагу на те, щоб при здійсненні контролю за злочином не було допущено провокації злочину.

Згідно з ч. 3 ст. 271 КПК України, «... під час підготовки та проведення заходів з контролю за вчиненням злочину забороняється провокувати

(підбурювати) особу на вчинення цього злочину з метою його подальшого викриття, допомагаючи особі вчинити злочин, який вона б не вчинила, якби слідчий цьому не сприяв, або з цією самою метою впливати на її поведінку насильством, погрозами, шантажем. Здобуті в такий спосіб речі і документи не можуть бути використані у кримінальному провадженні».

Схожі правові позиції демонструє і Європейський суд з прав людини у рішеннях у справах: «Тейксієра де Кастро проти Португалії» (рішення від 9 червня 1998 року); «Делькорт проти Бельгії» (рішення від 17 січня 1970 року, п. 25); «Любченко проти України»; «Таранекс проти Латвії».

Так, ЄСПЛ у справі «Таранекс проти Латвії» (рішення від 2 грудня 2015 року), констатував порушення ст. 6 Конвенції, зазначивши, що «Підбурювання поліції відбувається тоді, коли відповідні працівники правоохоронних органів або особи, які діють за їхніми вказівками, не обмежуються лише розслідуванням злочинної діяльності за принципом пасивного характеру, але надають такий вплив на суб'єкта, що підбурює його до вчинення правопорушення, яке в іншому випадку не було б вчинене, а також для того, щоб зробити можливим доведення правопорушення, тобто забезпечити докази та порушити кримінальне переслідування». Вирішуючи, чи було розслідування «суто пасивним», Суд вивчає причини, що лежать в основі таємної операції та поведінку органів влади, що її проводять. Суд зазначає, що, на відміну від того, що було зазначено Урядом, виявляється, що всі телефонні дзвінки та приватні зустрічі, у ході яких заявник нібито попросив агента виплатити хабар, відбулися за ініціативою або навіть наполяганням агента, а не заявника. Суд приділяє особливе значення події, коли агент наполягав на очікуванні прибуття заявника, якого не було в офісі, а також відмовився отримати копію рішення від іншої особи та наполягав на обговоренні із заявником.

Верховний Суд України, постановою Колегії суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 11 березня 2020

року у справі № 149/745/14 (провадження № 51-4269км19), формуючи свою правову позицію з питань права, зазначив, що згідно з практикою Європейського суду з прав людини, для відмежування провокації від допустимої поведінки правоохоронних органів є ряд критеріїв. Під змістовним критерієм розуміється наявність/відсутність суттєвих змістовних ознак, притаманних провокації правоохоронних органів, а під процесуальним критерієм – наявність у суду можливостей перевірити відомості про ймовірну провокацію під час судового засідання з дотриманням вимог рівності та змагальності сторін. Підбурювання з боку поліції має місце тоді, коли відповідні працівники правоохоронних органів або особи, які діють за їхніми вказівками, не обмежуються пасивним розслідуванням, а з метою встановлення злочину, тобто отримання доказів і порушення кримінальної справи, впливають на суб'єкта, схиляючи його до вчинення злочину, який, в іншому випадку, не був би вчинений (рішення у справі «Раманаускас проти Литви» від 5 лютого 2008 року). Під пасивною поведінкою ЄСПЛ розуміє відсутність будь-яких активних дій, які б спонукали потенційного підозрюваного вчинити злочин. Таким чином, у разі виявлення за матеріалами кримінального провадження ознак, притаманних провокації злочину правоохоронними органами, суд у судовому засіданні має це перевірити шляхом дослідження відповідних обставин і лише після цього зробити висновок щодо наявності (відсутності) такого факту і, як наслідок, щодо належності, допустимості й достатності доказів у справі для прийняття відповідного процесуального рішення.

Європейський суд з прав людини у своєму рішенні у справі «Делькорт проти Бельгії» від 17 січня 1970 року визначив, що «суспільний інтерес не може виправдати використання доказів, отриманих у результаті поліцейського підбурювання».

Виходячи з даної доктрини недопустимості підбурювання злочину ряд вчених і правозахисників піддали нищівній критиці одну з найбільш вразливу

форм контролю за вчиненням злочину – контрольовану поставку. Контрольована поставка нерідко межує з провокацією злочину. В. М. Тертишник робить висновок: контрольована поставка не відповідає вимогам принципів передбачуваності і пропорційності, а отже, має бути вилучена з тексту КПК України. Контрольна ж закупка, навпаки, може бути більш детально регламентована як слідча дія [268, с. 614-615].

На перший погляд, для такої думки є усі підстави. Особливо, якщо аналізувати практику застосування контрольованої поставки у сфері протидії обігу наркотиків чи зброї, психотропних чи радіоактивних речовин. Але є певні нюанси у справах пов'язаних з протидією корупції. Зокрема, на наш погляд, при вимаганні коштів, майна чи інших засобів збагачення, (вимаганні хабаря) факт злочину уже відбувся при здійсненні об'єктивної сторони – вимагання. Тобто фіксація отримання хабаря засобами контрольованої поставки не носить ознак провокації злочину, оскільки злочинні дії корупціонера уже розпочались актом вимагання, а закінчуватись можуть при його взятті з поличним з використанням контрольованої поставки. Відтак контрольована поставка «хабаря» корупціонеру за умови його активних дій щодо вимагання цінностей за здійснення чи нездійснення певних дій, не провокує злочину, а відтак є законним засобом протидії корупції.

На наш погляд, в ст. 271 КПК України варто закріпити таке положення: «Контрольована поставка як форма контролю за вчиненням злочину може застосовуватись лише у кримінальних провадженнях щодо корупційних злочинів, за умови наявності фактів вимагання посадовою особою неправомірної вигоди».

В сучасних наукових дослідженнях сформована пропозиція, яка полягає в тому, щоб на місці сучасного інституту «контроль за вчиненням злочину» закріпити більш широкий та юридично визначений інститут - «детективного дослідження та документування злочинів».

Зокрема, пропонується ст. 271 КПК України викласти таким чином:

«Детективне дослідження та документування злочинів – система негласних слідчих (розшукових), яка здійснюється негласними методами пізнання та документування підготовлюваних та вчинюваних злочинів з застосуванням таких процесуальних форм як контрольована закупка, спеціальний слідчий експеримент, імітування обстановки злочину, проваджується для забезпечення виявлення, попередження, припинення, повного розкриття та розслідування таких злочинів, коли шляхом провадження інших гласних та негласних слідчих дій цього досягти неможливо.

Детективне дослідження та документування злочинів здійснюється детективами чи іншими оперативними співробітниками підрозділів, уповноважених на здійснення оперативно-розшукової діяльності - на основі постанови слідчого погодженої з прокурором та за окремим дорученням слідчого чи прокурора.

Детективне дослідження та документування злочинів в разі необхідності для виявлення і попередження злочинів може здійснюватися до початку кримінального провадження.

Під час підготовки та проведення заходів детективного дослідження та документування злочинів забороняється провокувати (підбурювати) особу на вчинення цього злочину з метою його подальшого викриття, допомагаючи особі вчинити злочин, який вона би не вчинила, якби слідчий цьому не сприяв, або з цією самою метою впливати на її поведінку насильством, погрозами, шантажем, обіцянками неправомірної вигоди чи іншими незаконними діями. речі і документи не можуть бути використані у кримінальному провадженні.

Інформація, речі, документи та матеріали технічного документування здобуті в такий спосіб в результаті фіксації події, яка стала можливою лише в наслідок провокації з боку правоохоронців – є «плодами отруйного дерева» і не може бути допустимою в якості доказів.

Відповідальність запідозрюваної особи за дії, які вона фактично вчинила внаслідок провокації з боку детективів чи організованої ними негласної діяльності, має виключатись, якщо без підбурювання протиправної події не відбулося б взагалі. Обов'язок доведення поза розумним сумнівом відсутності підбурювання та провокації протиправної події покладається на сторону обвинувачення.

Контрольована закупка здійснюється шляхом імітації придбання або отримання, у тому числі безоплатного, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності товару, з метою викриття і документування факту вчинення злочину та особи, яка його вчинила.

Імітування обстановки злочину застосовується для спостереження та фіксування намірів і дій підозрюваної особи, в штучно створених детективом чи уповноваженою особою оперативного підрозділу обставинах, та здійснюється шляхом застосування комплексу заходів і комбінацій з використанням спеціальних та імітаційних засобів, які моделюють ситуацію та створюють у оточуючих уявлення про вчинення реального злочину.

Якщо при проведенні детективного дослідження та документування кримінальних правопорушень виникає необхідність тимчасового обмеження конституційних прав особи, воно має здійснюватися в межах, які допускаються Конституцією України, на підставі рішення слідчого судді згідно з вимогами цього Кодексу, а у виняткових невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та запобіганням вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, можуть застосовуватись в порядку, передбаченому ст. 250 КПК України.

Під час проведення детективного дослідження та документування кримінальних правопорушень мають бути вжиті усі необхідні заходи для забезпечення захисту прав і свобод людини, нерозголошення конфіденційної інформації, захисту сфери особистого життя людини та її безпеки.

Забороняються будь-які дії, що принижують честь і гідність особи, не передбачені законом засоби примусового характеру.

У процесі детективного дослідження та документування злочинів вивчаються та фіксуються обставини події злочину та дії запідозрених осіб, виявляються і закріплюються сліди злочину та інші фактичні дані, для чого може застосовуватись фотографування, кінозйомку, звуко- та відеозапис, використовуватись веб-камери, відео,-регістратори, цифрові оптичні та інші необхідні науково-технічні засоби.

Примусові заходи застосовуються тільки відповідно до принципу пропорційності, в разі крайньої необхідності та найменш обтяжливим способом.

Про провадження детективного дослідження та документування злочинів складається протокол з додержанням вимог КПК України. У протоколі описується все здобуте у тому вигляді, в якому спостерігалось, і всі дії в тій послідовності, в якій вони відбувалися, а також з додержанням вимог КПК України, відображаються відомості про порядок та результати застосування технічних засобів⁷. Результати технічного документування мають значення самостійного виду доказів і зберігаються при справі.

Матеріали аудіо -, відеоконтролю та інші фактичні результати технічного документування отримані при детективному дослідженні та документуванні злочинів, документуванні суспільно небезпечних та юридично значимих дій і фактів, якщо за їх допомогою відтворені, закріплені та засвідчені обставини і факти, які мають значення для кримінального судочинства, негайно та не пізніше ніж через сорок вісім годин з моменту

⁷ Уваров В. Г. Застосування практики Європейського суду з прав людини та норм міжнародно-правових актів в удосконаленні кримінального судочинства України. Монографія / За заг. ред. доктора юридичних наук, професора В.М. Тертишника. – Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2012. – 404 с. <http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/2814/1/%D0%A3%D0%B2%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B2%20%D0%92.%20%D0%A0%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D1%80%D1%96%D1%88%D0%B5%D0%BD%D1%8C%20%D0%84%D0%A1%D0%>

припинення зазначених негласних слідчих (розшукових) дій передаються слідчому відповідальними особами, які здійснювали детективне дослідження та документування злочинів для перевірки, оцінки, дослідження і використання в якості доказів у кримінальній справі⁸.
<http://4ua.co.ua/pravo/kriminalniy-protses/audio-videokontrol-osobi-mistsya.html>

Відомості про осіб, які проводили негласні слідчі (розшукові) дії або були залучені до їх проведення, у разі здійснення щодо них заходів безпеки можуть зазначатися із забезпеченням конфіденційності даних про таких осіб у порядку, визначеному законодавством.

Якщо протоколи про проведення негласних слідчих (розшукових) дій в рамках детективного дослідження та документування злочинів містять інформацію щодо приватного життя підозрюваних чи інших осіб, а також дані щодо стосуються забезпечення їх безпеки чи іншу конфіденційну інформацію, учасники процесуальних дій, попереджаються про відповідальність за розголошення такої отриманої інформації.

Особи, які беруть участь у детективному дослідженні та документуванні кримінальних правопорушень, як очевидці вчиненого злочину або розслідуваної події, не можуть брати участь в подальшому розслідуванні і підлягають відводу, але можуть бути допитані як свідки.

Протоколи складені в процесі детективного дослідження та документування злочинів на етапі дослідчого провадження, можуть бути приводом до відкриття кримінального провадження та підлягають реєстрації поряд з іншими заявами і повідомленнями про злочини.

Слідчий та орган дізнання зобов'язані вжити заходів до того, щоб виключити можливість розголошення отриманих в процесі спостереження секретних відомостей або інтимних та інших даних, які торкаються особистого життя, честі та гідності людини, якщо вони не містять інформації

⁸ Аудіо і відео контроль особи та міста.
<http://4ua.co.ua/pravo/kriminalniy-protses/audio-videokontrol-osobi-mistsya.html>

про злочин». [207, с. 157-161]. Приєднуємось до даної слушної і обґрунтованої пропозиції.

В аспектах накопичених проблем контролю за вчиненням злочину дана пропозиція актуальна та має цікаві доктринальні посили. Разом з тим, вона має отримати більш чітку назву. На наш погляд, узагальнюючи завдання, які стоять перед співробітниками ДБР, НАБУ, СБУ, НП та БСБ, щодо виявлення латентних кримінальних правопорушень та їх документування, а також поєднання при цьому негласних та гласних засобів такої багатоаспектної діяльності, логічно буде відповідний розділ назвати, «Детективна діяльність щодо безпосереднього виявлення та доказування обставин злочинів та кримінальних проступків».

Разом з тим, кожна з форм виявлення та контролю за вчиненням злочину має отримати виважену процесуальну форму. Дані питання потребують системного подальшого наукового розгляду та можуть стати предметом окремого наукового дослідження.

3.2 Проблеми забезпечення балансу приватних і публічних інтересів при застосуванні запобіжних заходів

Чинний КПК України до запобіжних заходів відносить : 1) особисте зобов'язання; 2) особиста порука; 3) застава; 4) домашній арешт; 5) тримання під вартою.

Теоретичні та процесуальні питання застосування запобіжних заходів отримують все більшу увагу в сучасній науковій літературі. [18, 29, 35, 50, 53, 96, 121, 168, 182, 228, 250, 262, 293, 309]. Недостатньої уваги приділено поки що проблемам затримання та застосування інших запобіжних заходів у кримінальних провадженнях щодо корупційних та інших посадових злочинів.

Затримання особи, як тимчасовий запобіжний захід, який здійснюється без ухвали слідчого судді, суду регламентовано ст. ст. 207–213 КПК України.

Разом з тим, КПК України закріплює додаткові норми застосування запобіжних заходів щодо окремої категорії осіб, які користуються так званим підвищеним захистом (ст. 480-483).

У сучасній практичній діяльності слідчих ДБР щодо протидії корупційній та іншій злочинності немало проблем виникає при затриманні підозрюваних та застосування інших запобіжних заходів.

Затримання осіб, які підозрюються у вчинення корупційних та інших посадових злочинів, окрім того, що такі затримання здійснюються в екстремальних умовах, ускладнюються також більшими можливостями протидії затримуваних "можновладців», що потребує окремого аналізу.

Проблеми застосування інституту затримання підозрюваного є найбільш гострими проблемами процесуальної науки. В сучасній науковій літературі приділено значну увагу загальним питанням інституту затримання підозрюваних. [17; 35; 38, 49, 61, 91, 146, 152, 181, 215, 240, 244, 274, 292, 298, 299, 304, 315]

Зазначимо, що за загальним правилом, уповноважена службова особа, відповідно до ст. 208 КПК України має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у вигляді позбавлення волі, лише у випадках:

1) якщо цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення;

2) якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин;

3) якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину, віднесеного законом до підслідності Національного антикорупційного бюро України [246];

4) якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні злочину, передбаченого статтями 255, 255-1, 255-2 Кримінального кодексу України.

В ст. 209 КПК України («Момент затримання») визначається, що, «Особа є затриманою з моменту, коли вона силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд із уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою».

Викладаючи такі підстави затримання, закон умовчав про те, що застосування таких підстав по суті означає допустимість затримання особи на місці злочину ще до початку стадії досудового розслідування (відкриття кримінального провадження шляхом занесення інформації до ЄРДР). До того ж, як зазначено в ст. 211 КПК України «строк затримання особи без ухвали слідчого судді, суду не може перевищувати сімдесяти двох годин з моменту затримання, який визначається згідно з вимогами статті 209 цього Кодексу».

Але такі положення досі неузгоджені з приписами закону про те, що «досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань» (ч. 2 ст. 214 КПК України), а «у невідкладних випадках до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань може бути проведений огляд місця події» (ч. 3 ст. 214 КПК України). Ці приписи закону стосуються початку кримінальних проваджень щодо злочинів. З них не вбачається допустимість затримання особи до випадках до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Ця колізія досить стара і продовжує досі існувати в сучасному правовому полі. З іншого боку підстави затримання підозрюваних осіб викладені досить розпливчато.

Рішення ЄСПЛ останніх років указують на прогалини чинного, уже реформованого, кримінально-процесуального права. Так, у справі

«Александровська проти України» (Заява № 38718/16) заявниця обґрунтовано стверджувала, що її затримання відбулося за відсутності ухвали суду але не було виправданим відповідно до п. 2 ч.1 ст. 208 КПК України. Хоча слідчі мали інформацію про злочин, який вона, як стверджувалося, вчинила 24 червня 2016 року, вони не просили суд санкціонувати її затримання, а лише просили надати дозвіл на обшук її квартири. Під час обшуку слідчі не знайшли нічого, що підтвердило б її вину. Незважаючи на це, вони затримали її за пунктом 2 частини першої статті 208 КПК України. Однак її квартира, очевидно, не могла вважатися місцем злочину відповідно до цього положення; її затримання відбулося не безпосередньо після нібито вчинення злочину, і нічого на її тілі, одязі чи в квартирі, у тому числі вилучені предмети, не вказувало на те, що вона могла вчинити злочин. Європейський суд з прав людини зазначає, що згідно з національним законодавством позбавлення свободи за відсутності ухвали суду можливе лише в обмеженій кількості ситуацій. Так, згідно з пунктом 2 частини першої статті 208 КПК України, на який було зроблено посилання у протоколі затримання заявниці, слідчий може затримати особу, якщо на цю особу вказали очевидці або потерпілі, або якщо безпосередньо після вчинення злочину на цій особі або на її одязі є чіткі ознаки вчинення злочину. У зв'язку з цим Суд зазначає, що заявницю затримали 28 червня 2016 року за злочин, який згідно з протоколом затримання вона вчинила 24 червня 2016 року. До її затримання 27 червня 2016 року слідчі зверталися до суду з клопотанням про надання дозволу на обшук її квартири, і 28 червня 2016 року вони отримали такий дозвіл. З доводів сторін дійсно вбачається, що вилучені під час обшуку предмети стали обґрунтуванням для затримання заявниці за пунктом 2 частини першої статті 208 КПК України. Таким чином не вбачається, що на момент її затримання слідчі розглядали ситуацію як таку, що мала місце «безпосередньо після вчинення злочину» (як того вимагає зазначене положення), і тому це перешкоджало їм звернутися до суду з клопотанням про постановлення

ухвали про її затримання так само, як вони звернулися з клопотанням про дозвіл на обшук, який відбувся напередодні. Дійсно, посилання на пункт 2 частини першої статті 208 КПК України у протоколі затримання супроводжувалося наведенням фактів. Однак він не містив жодної інформації, яка вимагалася цим положенням. На думку Суду, без цієї інформації протокол затримання не надавав істотної гарантії, яка вказувала на те, що затримання заявниці здійснювалося на підставі обґрунтованої підозри у вчиненні нею злочину. Насамкінець Суд зазначає, що заявниця скаржилася на своє затримання до Київського суду, але суд не розглянув це питання і натомість передав його на розгляд прокурорам (див. пункт 10). За відсутності чіткої інформації про те, чому було застосовано відповідне положення, Суд вважає, що затримання заявниці було несумісним з підпунктом «с» пункту 1 статті 5 Конвенції. Отже було порушено зазначене положення. ЄСПЛ визнав, що було порушено підпункт «с» пункту 1 статті 5 Конвенції щодо затримання заявниці. [229]

Підставою застосування будь-якого запобіжного заходу, включаючи і затримання, відповідно до ст. 117 КПК України, є наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення, а також наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний, обвинувачений, засуджений може здійснити дії, які зроблять неможливим досягнення мети їх застосування.

Європейський суд з прав людини в рішенні у справі «Кавала проти Туреччини» (CASE of Kavala v. Turkey, application no. 28749/18). У цій справі заявника підозрювали у тому, що він намагався повалити конституційний лад. Заявник стверджував, що не було жодних фактів чи відомостей, які могли б задовольнити об'єктивного спостерігача, щоб він вчинив злочини, в яких його обвинувачували. ЄСПЛ зазначив, що особа може бути затримана відповідно до пункту 1 (с) статті 5 Конвенції лише за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення; для того, щоб арешт за обґрунтованою

підозрою був виправданий відповідно до пункту 1 (с) статті 5, потрібно, щоб арешт та затримання ґрунтувалися на достатньо об'єктивних елементах, щоб повідомити про "обґрунтовану підозру", засновану на фактах справи (п. 128); будь-яке позбавлення волі повинно відповідати меті статті 5, а саме захищати особу від свавілля. Суд доходить висновку та постановляє одноголосно, що було порушення пункту 1 статті 5 Конвенції через відсутність обґрунтованих підозр у тому, що заявник вчинив правопорушення.

У рішенні від 18 грудня 2008 року ЄСПЛ у справі «Новік проти України» (974_442) зазначив, що «коли йдеться про позбавлення свободи, надзвичайно важливою умовою є забезпечення загального принципу юридичної визначеності. Вимога «якості закону» у розумінні п. 1 ст. 5 Конвенції означає, що коли національний закон передбачає можливість позбавлення свободи, такий закон має бути достатньо доступним, чітко сформульованим і передбачуваним у своєму застосуванні для того, щоб виключити будь-який ризик свавілля» (п. 19) (974_442).

Слід зазначити, що незаконність тримання під вартою були констатовані ЄСПЛ у багатьох інших його рішеннях, зокрема: «Влох проти Польщі» (2000); «Канджов проти Болгарії» (2008); «Кавала проти Туреччини» (CASE of Kavala v. Turkey, application no. 28749/18); «Нечипорук і Йонкало проти України» (рішення ЄСПЛ від 21 квітня 2011 року); «Харченко проти України» (рішення ЄСПЛ від 10 лютого 2011 року); «Савін проти України» (рішення ЄСПЛ від 16 лютого 2012 року); «Смолик проти України» (рішення ЄСПЛ від 19 січня 2012 року); «Третьяков проти України» (рішення ЄСПЛ від 29 вересня 2011 року); «Александровська проти України» (Заява № 38718/16); «Добринь проти України» (Заява № 27916/12, рішення від 29 квітня 2021 року). Ці рішення є важливим пластом прецедентної практики ЄСПЛ, відповідно до якої має приводитись наше процесуальне законодавство.

Виходячи з аналізу Міжнародних правових актів, законодавства України та прецедентної практики ЄСПЛ, логічно буде визнати, що підставою затримання особи може бути лише наявність системи неспростованих доказів, які «поза розумним сумнівом» указують на наявність у діянні такої особи складу кримінального правопорушення.

На думку в. М. Тертишника, процесуальна форма затримання особи підлягає реформуванню в напрямку здійснення роздільної регламентації затримання особи як слідчої дії і тимчасового взяття під варту як запобіжного заходу. Захват та затримання підозрюваного на місці злочину (затримання з поличним) слід відносити, по-перше, до числа слідчих дій, а тим самим і до числа засобів отримання доказів, по-друге, до числа дій, які дозволяються до провадження до порушення кримінальної справи, по-третє, до числа приводів до порушення справи. Перелічені у КПК України підстави затримання можна розглядати тільки як підстави слідчої дії – затримання («затримання на місці злочину», «затримання з поличним»), тобто як підстави для захоплення підозрюваного, закріплення слідів злочину та доставляння правопорушника в орган дізнання. Слідча дія «затримання» («затримання на місці злочину чи з поличним») містить у собі великий комплекс заходів: захоплення підозрюваного, запобігання або попередження злочину, знайдення та закріплення слідів та інших фактичних даних, доставлення затриманого до правоохоронного органу. Тимчасове взяття особи під варту без судового рішення на термін до сімдесяти двох годин слід відносити до числа запобіжних заходів. Таке обмеження свободи пересування особи може здійснюватися лише за мотивованою постановою слідчого чи прокурора, і лише за наявності незаперечних доказів вчинення відповідною особою злочину і за умови судового контролю за законністю його проведення. Особа, затримана на місці злочину чи з поличним, а також тимчасово взята під варту, має отримувати статус підслідної особи, закон має визначити права такої особи, а органи досудового слідства мають надати

відповідній особі можливість скористатись такими правами, вжити заходів щодо їх забезпечення. [266, с. 28]

Розвиваючи дані положення, А. К. Чернова визначаючи, що «затримання на місці злочину чи з поличним – кримінально-процесуальна дія, яка може здійснюватися органом дізнання, слідчим чи прокурором з метою запобігання злочину, з'ясування причетності особи до вчиненого злочину, закріплення обставин вчинення злочину та його слідів», пропонує концептуальну форму слідчої дії «Затримання підозрюваного на місці злочину та з поличним». [298, с. 10-11]. В своїй дисертаційній праці А. Чернова подає цілісний проект Закону України «Про порядок тимчасового затримання осіб, підозрюваних у вчиненні злочину», який при його адаптації до чинного КПК України, заслуговує на реалізацію в сучасних умовах.

Між тим, затримання підозрюваних осіб у кримінальних провадженнях щодо корупційних та інших посадових злочинів, окрім загальних проблем процесуальної форми, має додаткові аспекти її застосування з огляду на особливості фігурантів кримінальних проваджень.

Окремі аспекти проблем затримання суддів, прокурорів, військових та інших співробітників правоохоронних органів чи застосуванні щодо них інших запобіжних заходів, а також проблеми застосування запобіжних заходів в умовах війни, отримують розгляд в сучасних наукових виданнях. [1, 26, 151, 245, 300, 319]

Але проблеми затримання слідчими ДБР підозрюваних у кримінальних провадженнях щодо корупційних чи інших посадових злочинів потребують окремої уваги з урахуванням змін в законодавстві останніх років та новітніх доктринальних здобутків процесуальної науки.

Довгі роки в Україні не втихали дискусії з питання скасування депутатської недоторканності, сам факт спроб збереження якої, незважаючи на результати Всеукраїнського референдуму 2000 року, потребує окремої оцінки в контексті концепту політичної корупції.

До позитивних надбань сучасних правових реформ можна віднести, попри усі складності конституційних змін, прийняття новообраною Верховною Радою України 3 вересня 2019 року Закону України № 27-ІХ «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)», яким так звана депутатська недоторканність була, врешті рещт, скасована. Тобто була скасована ч. 3 ст. 80 Конституції України, якою передбачалось - «Народні депутати України не можуть бути без згоди Верховної Ради України притягнені до кримінальної відповідальності, затримані чи заарештовані?». Указані зміни Конституції України визнано такими, що відповідають Конституції України (є конституційним), згідно з Рішенням Конституційного Суду № 2-р/2022 від 01.11.2022.

Але ейфорія суспільства від скасування конституційної норми, якою передбачалась неможливість затримання чи арешту народного депутата України без дозволу самої Верховної Ради України, була недовгою. Послідуючі зміни в КПК України з указанного предмету правового регулювання, не можна вважати такими, що заслуговують на позитивну оцінку.

Законом України від 18 грудня 2019 року № 388-ІХ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з метою приведення у відповідність із Законом України "Про внесення змін до статті 80 Конституції України щодо недоторканності народних депутатів України"» КПК України був доповнений ст. 482² «Особливості порядку притягнення до кримінальної відповідальності, затримання, обрання запобіжного заходу, проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій стосовно народного депутата України» такого змісту:

«1. Відомості, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення народним депутатом України, вносяться до Єдиного реєстру

досудових розслідувань Генеральним прокурором (особою, що виконує обов'язки Генерального прокурора) у порядку, встановленому цим Кодексом.

2. Клопотання про дозвіл на затримання, обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою чи домашнього арешту, обшук, порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, а також про застосування інших заходів, у тому числі негласних слідчих (розшукових) дій, що відповідно до закону обмежують права і свободи народного депутата України, розгляд яких віднесено до повноважень слідчого судді, мають бути погоджені Генеральним прокурором (особою, що виконує обов'язки Генерального прокурора).

Розгляд таких клопотань, крім застосування негласних слідчих (розшукових) дій, здійснюється слідчим суддею, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, - слідчим суддею Вищого антикорупційного суду.

Такі клопотання розглядаються за обов'язкової участі народного депутата України. Слідчий суддя зобов'язаний завчасно повідомити народного депутата України про розгляд зазначеного клопотання, крім клопотання про застосування негласних слідчих (розшукових) дій або обшуку.

Якщо народний депутат України без поважної причини не прибув на судові засідання або не повідомив про причини своєї відсутності, таке клопотання може розглядатися без участі народного депутата України.

Без дозволу слідчого судді, винесеного на підставі клопотання, погодженого Генеральним прокурором (особою, що виконує обов'язки Генерального прокурора), дозволяється затримання народного депутата України лише у разі, якщо останнього застали під час вчинення або безпосередньо після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину,

пов'язаного із застосуванням насильства, або такого, що спричинив загибель людини.

Орган або посадові особи, які затримали народного депутата України, повідомили йому про підозру або застосували до нього запобіжний захід, або здійснили інші слідчі дії (крім обшуку та негласних слідчих (розшукових) дій), зобов'язані негайно, але не пізніше 24 години з моменту вчинення таких дій, повідомити про це Голову Верховної Ради України.

У разі вчинення дій, зазначених в абзаці шостому цієї частини, стосовно Голови Верховної Ради України орган або посадові особи зобов'язані негайно, але не пізніше 24 години з моменту вчинення таких дій, повідомити про це Першого заступника Голови Верховної Ради України.

Ухвали за результатами розгляду таких клопотань можуть бути оскаржені в апеляційному порядку у випадках, передбачених цим Кодексом».

Ці новели законодавства висвітлюють багато проблем, від доктринального сенсу засад правової держави, до суто практичного їх застосування в аспектах ефективності протидії корупції та іншим посадовим злочинам.

Перш за все, не можна ігнорувати принцип рівності людини перед законом і судом, створюючи певні необґрунтовані привілеї для окремих державних службовців, що не може відповідати ідеалам правової держави.

У Декларації прав людини зазначено, що «всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах», «вони наділені розумом і совістю і повинні діяти у відношенні один до одного в дусі братерства» (ст. 1), «всі люди рівні перед законом і мають право, без будь-якої різниці, на рівний їх захист законом» (ст.7).

У Конституції України закріплені такі фундаментальні положення щодо волі, свободи та рівності:

а) «Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними» (ст. 21;

б) «Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками» (ст. 24);

в) «Основними засадами судочинства є: 1) рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом...» (ст. 129);

У Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод закладено таке доктринально важливе положення: «Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом. Кожен, хто є потерпілим від арешту або затримання, здійсненого всупереч положенням цієї статті, має забезпечене правовою санкцією право на відшкодування» (ст. 5).

Крізь призму даних положень мають бути проаналізовані зміни в КПК України, якими визначаються процедури затримання та арешту депутатів, суддів, прокурорів та інших посадових осіб держави.

Конституційний Суд України в рішення від 12 квітня 2012 року № 9-рп/2012 у справі щодо офіційного тлумачення положень статті 24 Конституції України (справа про рівність сторін судового процесу) зазначив:

«Рівність та недопустимість дискримінації особи є не тільки конституційними принципами національної правової системи України, а й фундаментальними цінностями світового співтовариства; гарантована Конституцією України рівність усіх людей в їх правах і свободах означає необхідність забезпечення їм рівних правових можливостей як матеріального, так і процесуального характеру для реалізації однакових за змістом та обсягом прав і свобод. У правовій державі звернення до суду є універсальним механізмом захисту прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб; кожен має гарантовані державою рівні права на захист прав і свобод у

судовому порядку та на участь у розгляді своєї справи у визначеному процесуальним законом порядку у судах усіх юрисдикцій, спеціалізацій та інстанцій, у тому числі й особа, яка засуджена і відбуває кримінальне покарання в установах виконання покарань».

Борючись проти «кругової поруки», яка існувала раніше в стінах парламенту, приймаючи указані зміни закону, законодавці наступили на нові граблі - ефект «замкнутого кола», коли, з одного боку, саме Верховна рада України своєю більшістю затверджує Генерального прокурора в своїй посаді і може висловити йому недовіру, що тягне його відставку, а з іншого боку, тепер такий «узгоджений» Генеральний прокурор буде вирішувати питання щодо притягнення чи не притягнення їх до кримінальної відповідальності, погоджуючи чи не погоджуючи їх затримання чи арешт.

Чи вистачить на усіх корупціонерів Генерального прокурора України, чи не зав'язне він у лавині кримінальних справ, чи хватить у нього мужності погоджувати арешт чи затримання не представників опозиції, а тих, хто підтримував його при призначенні на посаду? Ці питання досі не риторичні. Проблема потребує комплексного розгляду і справедливого вирішення.

Досвід інших країн показує, що парламентарі здебільшого мають підвищений ступінь правового захисту (індемнітет- *indemnitas* (лат.)- «захист від шкоди») в межах роботи в парламенті, а поза його межами є рівними перед законом і судом. Думається, що на таких принципах має розбудовуватись і чинне законодавство України.

Народні депутати, на слушну думку О. В. Сачко, мають користуватись захистом інституту індемнітету та не повинні затримуватись чи заарештовуватись в період сесійної роботи у Верховній Раді України. [246, с. 207].

На думку В. М. Тертишника, для забезпечення підвищеного ступеню захисту народного депутата, враховуючи скасування статусу депутатської недоторканності, логічно встановити правило, згідно якого подання про

надання згоди на затримання народного депутата, утримання його під вартою чи арештом, здійснювалось би Вищою радою правосуддя. [269, с. 933].

Дані пропозиції не відносяться до затримання народного депутата з поличним на місці злочину. На наш погляд, таке затримання має здійснюватись за загальними правилами, незалежно від вчиненого злочину, без якихось привілеїв.

Відповідна норма ч. 2 ст. 482² КПК України має бути викладена в такій редакції: «Без дозволу слідчого судді, дозволяється затримання народного депутата України лише у разі, якщо останнього застали під час вчинення або безпосередньо після вчинення ним корупційного чи іншого злочину, за який передбачено покарання у формі позбавлення волі».

Особливості порядку притягнення до кримінальної відповідальності, затримання і обрання запобіжного заходу стосовно судді викладені в ст. 482 КПК України. В даній нормі, викладеній в редакції Закону України № 388-ІХ від 18 грудня 2019 року, зазначається, що затримання судді чи утримання його під вартою чи арештом здійснюється за згодою Вищої ради правосуддя.

Враховуючи уже надану Вищій раді правосуддя функції такого контролю за законністю затримання чи арешту суддів важливо забезпечити максимально можливу незалежність даної інституції від інших гілок влади. Це може бути в більшій мірі забезпечено при виборності самої Вищої ради правосуддя. За умов виборності Вищої ради правосуддя, на цю інституцію варто покласти функцію надання дозволу на затримання та арешт не тільки суддів, а і народних депутатів, суддів Вищого антикорупційного суду, суддів Конституційного Суду України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, а також усіх інших осіб, щодо яких здійснюється особливий порядок кримінального провадження, перелік яких даний в ст. 480 КПК України.

Даний перелік осіб, яким має бути гарантований підвищений ступінь захисту у формі особливого порядок кримінального провадження,

безумовно, на гаш погляд має бути доповнений переліком осіб, які здійснюють слідчу та детективну чи оперативно-розшукову діяльність, зокрема: детективів, аналітиків та інших оперативних співробітників, директора та заступника Бюро економічної безпеки; слідчих, оперативних співробітників, директора та заступника директора Державного бюро розслідувань; слідчих, детективів, дізнавачів, експертів та оперативних працівників усіх підрозділів Національної поліції, СБУ та інших розвідувальних, контррозвідувальних, військових та правоохоронних органів України; осіб, які здійснюють спеціальне парламентське розслідування, а також заходи щодо деофшоризації та пошуку і конфіскації нажитого злочинним шляхом майна.

Відповідно, при прийнятті змін щодо функцій та до організації Вищої ради правосуддя, КПК України має бути доповнений ст. 482³ такого змісту:

«Без згоди Вищої ради правосуддя не може бути затримано або арештовано до винесення обвинувального вироку судом, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, слідчих, детективів, та інших осіб, указаних в ст. 489 КПК України, за винятком затримання таких безпосередньо при вчиненні злочину».

Інститут повідомлення про підозру особам, щодо яких здійснюється особливий порядок кримінального провадження, перелік яких даний в ст. 480 КПК України, потребує спрощення та уніфікації.

Наразі ст. 481 КПК України передбачає, що «Письмове повідомлення про підозру здійснюється:

1) адвокату, депутату місцевої ради, депутату Верховної Ради Автономної Республіки Крим, сільському, селищному, міському голові - Генеральним прокурором, його заступником, керівником обласної прокуратури в межах його повноважень;

2) народному депутату України, кандидату у Президенти України, Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини, Голові або іншому

члену Рахункової палати, прокурору Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, Директору або іншому працівнику Національного антикорупційного бюро України, заступникам Генерального прокурора, Голові Національного агентства з питань запобігання корупції, його заступнику - Генеральним прокурором (виконувачем обов'язків Генерального прокурора) або заступником Генерального прокурора - керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури;

3) судді, судді Конституційного Суду України, присяжному на час виконання ним обов'язків у суді, Голові, заступнику Голови, члену Вищої ради правосуддя, Голові, заступнику Голови, члену Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, працівникам Національного антикорупційного бюро України - Генеральним прокурором або його заступником;

3-1) судді Вищого антикорупційного суду - Генеральним прокурором (виконувачем обов'язків Генерального прокурора);

4) Генеральному прокурору - заступником Генерального прокурора.

2. Генеральний прокурор (виконувач обов'язків Генерального прокурора), його заступник, керівник обласної прокуратури може доручити іншим прокурорам здійснити письмове повідомлення про підозру особам, визначеним частиною першою цієї статті, у порядку, передбаченому частинами першою і другою статті 278 цього Кодексу».

Така різноманітність приписів закону, з диференціацією застосування одного і того ж правового інституту повідомлення про підозру, є недостатньо обґрунтованою, недоречною, частково надуманою «формою заради форми», яке нівелюється тим же приписом закону про право «передоручень» керівниками Генеральної прокуратури здійснити письмове повідомлення про підозру підлеглими прокурорами.

По-перше, покладання повноваження на повідомлення про підозру особам, особам, щодо яких здійснюється особливий порядок кримінального провадження, перелік яких даний в ст. 480 КПК України, лише на

Генерального прокурора, його заступників чи керівник обласної прокуратури, не несе якихось додаткових вагомих гарантій забезпечення виконання завдань кримінального судочинства.

По-друге, названі посадові особи в значній мірі завантажені виконанням покладених на них інших обов'язків, що може тягти можливість недостатньо глибокого вивчення матеріалів справи.

По-третє, покладання повноваження на повідомлення про підозру особам, особам, щодо яких здійснюється особливий порядок кримінального провадження, перелік яких даний в ст. 480 КПК України, створює занадто бюрократичну процедуру узгодження таких рішень, які за законом, при затримання особи мають здійснюватись в стислі терміни.

По-четверте, диференційований підхід відносно осіб, щодо яких здійснюється особливий порядок кримінального провадження, перелік яких даний в ст. 480 КПК України, при покладанні повноваження на повідомлення їм про підозру різним за статусом керівникам прокуратури (наприклад, щодо судді Вищого антикорупційного суду - Генеральним прокурором чи виконувачем обов'язків Генерального прокурора, а щодо інших можливо і або заступником Генерального прокурора чи навіть керівником обласної прокуратури), не узгоджується з принципом рівності перед законом і судом.

Виходячи з викладеного, на наш погляд, ст. 481 КПК України «Повідомлення про підозру» має бути викладена таким чином:

«Письмове повідомлення про підозру особам, особам, щодо яких здійснюється особливий порядок кримінального провадження, перелік яких даний в ст. 480 КПК України, здійснюється слідчим на основі рішення про повідомлення про підозру, угодженого з керівником слідчого підрозділу, за умови наявності дозволу уповноваженої інституції на затримання арешт та притягнення таких осіб до кримінальної відповідальності».

Висновки до Розділу 3

1. При здійсненні досудового розслідування в кримінальних провадженнях має бути забезпечений баланс приватних і публічних інтересів (захисту прав і свобод людини та досягнення виконання завдання забезпечення невідворотності покарання), що має вирішуватись крізь призму засади верховенства права та принципу законності. Розслідування діянь, віднесених до підслідності ДБР, ускладнено як особливостями складу злочинів, так і недосконаlostями окремих інститутів кримінального процесуального права.

2. Слідча характеристика розслідуваних слідчими ДБР кримінальних справ характеризується системою таких факторів: латентність здійснюваних кримінально карних діянь та складність виявлення і документування кримінальних правопорушень; наявність можливостей для «замітання слідів» злочину та активної протидії слідчим в виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень; наявність у підслідних осіб владних повноважень та впливовості в правоохоронному середовищі; фінансова спроможність оплачувати послуги адвокатів та інших «корисних» у справах осіб; особиста юридична обізнаність в правових питаннях та здатність до активного правового самозахисту; нерідко наявність доступу до зброї та

інших технічних засобів, а також інформаційних джерел отримання інформації долаючи засоби захисту «слідчої таємниці».

3. Для усунення потенційно можливих форм протидії розслідуванню, важливо забезпечити неупереджене процесуальне керівництво розслідуванням та здійснення судового контролю за законність слідчої діяльності, усунути потенційні ризики конфлікту інтересів та можливих зловживань повноваженнями та процесуальними статусами з боку зацікавлених у справі осіб. Удосконалення процесуальної форми розслідування корупційних та інших посадових злочинів потребує надання слідчим ДБР права самостійно, прямо і безпосередньо звертатись з клопотанням про проведення слідчих (розшукових) дій до слідчого судді, водночас, функцію процесуального керівництва слідством у таких справах необхідно покласти на керівника слідчого підрозділу ДБР, а функцію нагляду за законність розслідування – на запроваджуваний новий інститут аторнея.

4. В КПК України варто окремо регламентувати такі дії:

а) отримання добровільно наданих предметів і документів. Такі дії варто дозволити на будь-яких етапах і стадіях кримінального провадження без необхідності винесення окремих постанов чи ухвал на їх провадження;

б) виїмка предметів та документів у юридичних осіб. Така виїмка, на наш погляд, може бути дозволена провадженням за постановою слідчого чи прокурора;

в) виїмка предметів та документів у фізичних осіб, при відсутності їх згоди на видачу, яка має здійснюватися за ухвалою слідчого судді, за винятком випадку невідкладності їх здійснення, коли існує загроза знищення доказів.

5. Ст. 245⁻¹ КПК України назвати «Зняття показань технічних приладів автономної фото-, кінозйомки, відеозапису та застосування дронів і засобів цифрового документуванні для пошуку, фіксації і дослідження доказової інформації», та викласти таким чином:

«Зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, здійснюється слідчим прокурором шляхом огляду відповідних носіїв інформації та копіювання зафіксованої доказової інформації.

Зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, до початку кримінального провадження здійснюється за правилами слідчого огляду, а в разі необхідності зняття показань технічних приладів автономної фото-, кінозйомки, відеозапису, які знаходяться в приватній власності, - за правилами огляду житла чи іншого володіння особи, включаючи застосування примусових заходів в порядку передбаченому для обшуку житла чи іншого володіння особи, викладених вч. 2 ст. 237 КПК України,

Зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, що знаходяться у володінні чи розпорядженні фізичних чи юридичних осіб приватного права, може здійснюватися після відкриття кримінального провадження в формі отримання добровільно представлених сторонами чи іншими учасниками кримінального процесу матеріалів технічного документування, або на підставі постанови слідчого чи прокурора про їх вилічненні (виїмку) і дослідження.

Зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису здійснюється за необхідності, за участю спеціаліста.

Для здійснення зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису особі, яка є власником або володільцем відповідних приладів або засобів, пред'являється постанова слідчого, прокурора.

Постанова слідчого, прокурора про зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи

засобів фото-, кінозйомки, відеозапису повинна містити: 1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер; 2) відомості про власника або володільця відповідних приладів або засобів; 3) період часу, за який має бути здійснено зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису.

За необхідності пошуку і фіксації доказової інформації в важкодоступних місцях, на підставі постанови керівника слідчого підрозділу, слідчий може здійснити пошук і отримання такої доказової інформації з допомогою веб-камер, установлених на безпілотних літальних апаратах. Таке застосування веб-камер і дронів здійснюється за участю спеціаліста. Не допускається застосування таких заходів, якщо вони пов'язані з проникненням в житлове приміщення.

Про здійснення зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи пошук і фіксацію інформації з використанням веб-камер та дронів, складається протокол згідно з вимогами цього Кодексу».

6. В. ч 2 ст. 246 КПК України закріпити положення, що «негласні слідчих (розшукових) дій, проводяться як виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів», так і в провадженнях «щодо корупційних кримінальних правопорушень чи діянь пов'язаних з корупцією, незалежно від їх тяжкості». Ч. 3 ст. 246 КПК України доцільно викласти в такій редакції «Рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій приймає слідчий, прокурор, у випадках, передбачених цим Кодексом, - слідчий суддя за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором, а у справах підслідних ДБР на НАБУ – за клопотанням слідчого. Слідчий зобов'язаний повідомити прокурора про прийняття рішення щодо проведення певних негласних слідчих (розшукових) дій та отримані результати». П. 5 ч. 2 ст. ст. 248 КПК

України про те, що у клопотанні до слідчого судді про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії мають зазначатись «обставини, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні кримінального правопорушення», виключити.

Законодавчо доцільно визначити, що проведення слідчих дій безпосередньо прокурором дозволяється лише у разі невиконання слідчим вказівок прокурора про проведення слідчих чи процесуальних дій та за умови призначення процесуальним керівником у кримінальному провадженні прокурора прокуратури вищого рівня.

7. В ст. 271 КПК України варто закріпити таке положення: «Контрольована поставка як форма контролю за вчиненням злочину може застосовуватись лише у кримінальних провадженнях щодо корупційних злочинів, за умови наявності фактів вимагання посадовою особою неправомірної вигоди».

8. Процесуальна форма затримання підозрюваних у вчиненні злочинів осіб потребує уточнення як загальних підстав за тримання, так і викладених в законі додаткових гарантій прав особи при затримання посадових осіб. Ч. 2 ст. 482-2 КПК України має бути викладена в такій редакції: «Без дозволу слідчого судді, дозволяється затримання народного депутата України лише у разі, якщо останнього застали під час вчинення або безпосередньо після вчинення ним корупційного чи іншого злочину, за який передбачено покарання у формі позбавлення волі».

9. Існуюча диференціація застосування одного і того ж правового інституту повідомлення про підозру різним посадовим особам держави, не узгоджується з принципом рівності перед законом і судом, створює занадто бюрократичну процедуру узгодження таких рішень, які за законом, при затримання особи мають здійснюватись в стислі терміни, є недостатньо обґрунтованою, недоречною, частково надуманою «формою заради форми», яке нівелюється тим же приписом закону про право «передоручень»

керівниками Генеральної прокуратури здійснити письмове повідомлення про підозру підлеглими прокурорами. Ст. 481 КПК України «Повідомлення про підозру» має бути викладена таким чином: «Письмове повідомлення про підозру особам, особам, щодо яких здійснюється особливий порядок кримінального провадження, перелік яких даний в ст. 480 КПК України, здійснюється слідчим на основі рішення про повідомлення про підозру, угодженого з керівником слідчого підрозділу, за умови наявності дозволу уповноваженої інституції на затримання арешт та притягнення таких осіб до кримінальної відповідальності».

10. Обґрунтована пропозиція доповнити КПК України новою главою - 37-1 «Особливості кримінальних проваджень щодо діянь, які містять ознаки корупційних кримінальних правопорушень».

В розвиток даної доктрини подані концептуальні моделі складових даного процесуального інституту проекти окремих статей КПК України: ст. 483⁻¹ «Особливий порядок кримінального провадження щодо діянь, які містять ознаки корупційних кримінальних правопорушень»; ст. 483⁻² «Особливості початку досудового розслідування кримінальних правопорушень, які містять ознаки корупційних кримінальних правопорушень чи діянь пов'язаних з корупцією»; ст. 483⁻³ «Особливості досудового слідства у справах корупційних кримінальних правопорушень чи діянь пов'язаних з корупцією»; ст. 483⁻⁴ «Особливості закінчення кримінальних проваджень». Тексти проектів даних норм подані в формі окремого проекту закону про внесення змін і доповнень до КПК України.

ВИСНОВКИ

У висновках дисертації на основі системного аналізу правових основ та практики діяльності ДБР, узагальнення доктринальних напрацювань, релевантних наукових ідей, концепцій і пропозицій вітчизняних і зарубіжних учених, розроблено і обґрунтовано нові наукові положення, що в сукупності вирішують наукове завдання щодо покращення слідчої діяльності ДБР, сформульовано висновки, пропозиції й рекомендації, а також подані концептуальні проекти нових правових норм, що відповідають вимогам актуальності, новизни та практичної значимості, зокрема:

1. Корупція, політична корупція та інша корислива злочинність що поєднана з посадовими злочинами, з урахуванням офшоризації нажитих злочинним шляхом доходів набули загрозливих для суспільства і держави явищ, що потребує удосконаленню діяльність усіх правоохоронних та судових інституцій в державі взагалі, та Держаного бюро розслідувань, зокрема. Становлення та розвиток антикорупційних інституцій та процесуальної форми кримінальних проваджень щодо протидії корупційним та іншим посадовим кримінальним правопорушенням в Україні умовно можна поділити на три етапи: а) від здобуття Україною незалежності та прийняття своєї Конституції незалежної демократичної правової держави в 1996 році до прийняття нового КПК України в 2012 році; б) від введення в дію КПК України в 2012 році до розробки та прийняття перших законодавчих актів щодо протидії корупції, створення окремих слідчих органів щодо протидії корупції та іншим резонансним злочинам; в) від прийняття в 2015 році Закону України «Про державне бюро розслідувань» до сучасного періоду реалізації законодавства щодо протидії корупційним та іншим посадовим кримінальним правопорушенням.

Розвиток примату міжнародних стандартів кримінального судочинства потребує повної імплементації в національне законодавство України положень Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції;

забезпечення більших гарантій процесуальної самостійності та незалежності слідчих ДБР, створення механізмів стримувань і противаг проти можливого тиску на них з боку можновладців; з урахуванням позитивного досвіду законодавчих гарантій роботи ФБР в США варто в законодавстві України передбачити, що директор Державного бюро розслідувань, призначається на посаду Президентом України за погодженням з Верховною Радою України строком на десять років, а також, що він не може бути усунений з посади Верховною Радою України без висновків спеціальної слідчої комісії Верховної Ради України, якими констатовано встановлення фактів, що несумісні з принципом бездоганної репутації. Удосконалення діяльності ДБР, потребує нагального вирішення проблеми усунення конкуренції правових норм та можливого конфлікту виконання функцій розслідування та прокурорського нагляду шляхом процесуального керівництва слідством, в особливості у кримінальних провадженнях щодо співробітників прокуратури.

2. До особливостей розслідуваних слідчими ДБР кримінальних проваджень можна віднести: а) значна суспільна небезпечність кримінальних правопорушень та їх великий суспільний резонанс; б) складність доказування наявності складу злочину; в) впливовість суб'єктів кримінальних правопорушень, які зазвичай мають не тільки владні повноваження, а й значний вплив в певній сфері суспільних відносин, що може використовуватись для протидії розслідуванню. Виконання складної функції протидії корупційним та іншим посадовим злочинам та кримінальним проступкам, в особливості щодо кримінальних проваджень щодо працівників прокуратури та їх близьких, стикається з проблемою забезпечення як неупередженого прокурорського нагляду та виконання прокурором функції керівництва слідством, так і з проблемою забезпечення статусу незалежності та процесуальної самостійності слідчих.

Прокурорський нагляд за дотриманням законів слідчими, не повинен поєднуватись з функцією керівництва слідством у справах підслідних ДБР,

при виконанні яких можуть виникати конфлікти інтересів. Для забезпечення нагляду за законністю слідчих ДБР у справах про кримінальні правопорушення, вчинені співробітниками судових і правоохоронних органів, доцільно створення окремої самостійної та незалежної аторнейської служби нагляду, яка б не була підпорядкована Офісу генерального прокурора. На слідчих Державного бюро розслідувань доцільно поширити підвищений ступень захисту, згідно з яким відкриття кримінального провадження відносно слідчого ДБР, затримання чи арешт його може бути здійснено лише за рішенням слідчого судді за поданням прокурора області чи його заступника або Генерального прокурора чи його заступника.

3. Удосконалення процесуальної форми кримінального провадження має здійснюватись з дотриманням принципу юридичної визначеності та спрямовуватись, з одного боку, на спрощення в першу чергу процедури доказової діяльності слідчих, які б не виходили за рамки верховенства права та інших принципів кримінального процесу, але дозволяли б більш швидко отримувати інформацію та формувати необхідну доказову базу, забезпечувати дієвість кримінального провадження та невідворотність покарання винних осіб, а з іншого боку, на убезпечення і захист самих слідчих від можливих провокацій і тиску з боку можновладних підслідних, що може стати нездійсненим саме правосуддя.

Процесуальна форма розслідування діянь, віднесених до підслідності ДБР, потребує суттєвої дебіюрократизації та диференціації з урахуванням особливостей справ. Слідчим ДБР доцільно надати право за власною постановою (з послідуочим повідомленням слідчого судді про фак і результати такої дії), здійснювати такі слідчі та негласні (розшукові дії як: установлення місцезнаходження радіообладнання (ст. 268 КПК України); здійснювати як до початку розслідування та і в ході його провадження за самостійним рішенням таку нову слідчу дію, як «зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки,

відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису» (стаття 245-1 КПК України); отримувати доступ до речей та документів, які перебувають у володінні інших осіб, із можливістю їх огляду, копіювання, фотографування, вимірювання та відібрання зразків, вимірювання, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення, виготовляти відбитки та зліпки, іншим чином фіксувати інформацію важливу для розкриття та розслідування кримінального правопорушення; без погодження з прокурором звертатись до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження (тимчасовий доступ, обшук, огляд, привід та інші), а також повідомляти про підозру без погодження з прокурором (до запровадження посади аторнея).

Законодавчо доцільно визначити, що проведення слідчих дій безпосередньо прокурором дозволяється лише у разі невиконання слідчим вказівок прокурора про проведення слідчих чи процесуальних дій.

4. Обґрунтовані пропозиції щодо закріплення в КПК України таких положень:

а) Безпосереднє виявлення кримінальних правопорушень, які містять ознаки корупційних кримінальних правопорушень чи діянь пов'язаних з корупцією, можуть здійснюватися оперативними, аналітичними та слідчими підрозділами ДБР, НАБУ, СБУ, Національної поліції, Бюро економічної безпеки, в процесі застосуванні повноважень, передбачених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про Національну поліцію України», Податковим чи Митним кодексом України, а також Національним агентством запобігання корупції, Національним агентством України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, антимонопольним комітетом України, співробітниками Рахункової палати Верховної ради України, та іншими правоохоронними органами, в процесі виконання ними діяльності передбаченої законодавством України та міжнародними правовими актами.

б) до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань за рішенням детектива, оперативного співробітника чи слідчого може бути:

I. - здійснено огляд та зняття показання технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису; призначено аудит, ревізію, державний фінансовий моніторинг.

II. - в ході розслідування слідчі ДБР та детективи НАБУ вправі за власною постановою здійснювати такі негласні слідчі (розшукові) дії як: установлення місцезнаходження радіообладнання (ст. 268 КПК України), зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису» (стаття 245-1 КПК України); отримувати доступ до речей та документів, які перебувають у володінні інших осіб, із можливістю їх огляду, копіювання, фотографування, вимірювання та відібрання зразків, вимірювання, звуко- чи відеозапис, іншим чином фіксувати інформацію важливу для розкриття та розслідування кримінального правопорушення.

III - слідчі ДБР та детективи НАБУ мають отримати право в повному обсязі застосовувати заходи, передбачені Законами України «Про запобігання корупції», та «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». Виходячи з концепту доказів, закріпленому в КПК України про те, що «доказами є дані отримані в передбаченому цим кодексом порядку», відповідні передбачені окремими законами заходи мають бути закріплені в КПК України з дотриманням принципу юридичної визначеності.

5. При здійсненні досудового розслідування в кримінальних провадженнях має бути забезпечений баланс приватних і публічних інтересів (захисту прав і свобод людини та досягнення виконання завдання забезпечення невідворотності покарання), що має вирішуватись крізь призму засади

верховенства права та принципу законності. Розслідування діянь, віднесених до підслідності ДБР, ускладнено як особливостями складу злочинів, так і недосконаlostями окремих інститутів кримінального процесуального права.

Для усунення потенційно можливих форм протидії розслідуванню, важливо забезпечити неупереджене процесуальне керівництво розслідуванням та здійснення судового контролю за законність слідчої діяльності, усунути потенційні ризики конфлікту інтересів та можливих зловживань повноваженнями та процесуальними статусами з боку зацікавлених у справі осіб. Удосконалення процесуальної форми розслідування корупційних та інших посадових злочинів потребує надання слідчим ДБР права самостійно, прямо і безпосередньо звертатись з клопотанням про проведення слідчих (розшукових) дій до слідчого судді, водночас, функцію процесуального керівництва слідством у таких справах необхідно покласти на керівника слідчого підрозділу ДБР, а функцію нагляду за законність розслідування – на запроваджуваний новий інститут незалежного прокурора - аторнея.

6. Доведено, що в КПК України варто окремо регламентувати такі дії:

- а) отримання добровільно наданих предметів і документів. Такі дії варто дозволити на будь-яких етапах і стадіях кримінального провадження без необхідності винесення окремих постанов чи ухвал на їх провадження; б) виїмка предметів та документів у юридичних осіб. Така виїмка, на наш погляд, може бути дозволена провадженням за постановою слідчого чи прокурора; в) виїмка предметів та документів у фізичних осіб, при відсутності їх згоди на видачу, яка має здійснюватися за ухвалою слідчого судді, за винятком випадку невідкладності їх здійснення, коли існує загроза знищення доказів.

6. Ст. 245⁻¹ КПК України пропонується назвати «Зняття показань технічних приладів автономної фото-, кінозйомки, відеозапису та застосування дронів і засобів цифрового документуванні для пошуку, фіксації і дослідження доказової інформації», та викласти таким чином:

«Зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, здійснюється слідчим прокурором шляхом огляду відповідних носіїв інформації та копіювання зафіксованої доказової інформації.

Зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, до початку кримінального провадження здійснюється за правилами слідчого огляду, а в разі необхідності зняття показань технічних приладів автономної фото-, кінозйомки, відеозапису, які знаходяться в приватній власності, - за правилами огляду житла чи іншого володіння особи, включаючи застосування примусових заходів в порядку передбаченому для обшуку житла чи іншого володіння особи, викладених вч. 2 ст. 237 КПК України,

Зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, що знаходяться у володінні чи розпорядженні фізичних чи юридичних осіб приватного права, може здійснюватися після відкриття кримінального провадження в формі отримання добровільно представлених сторонами чи іншими учасниками кримінального процесу матеріалів технічного документування, або на підставі постанови слідчого чи прокурора про їх вилічненні (виїмку) і дослідження.

Зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису здійснюється за необхідності, за участю спеціаліста.

Для здійснення зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису особі, яка є власником або володільцем відповідних приладів або засобів, пред'являється постанова слідчого, прокурора.

Постанова слідчого, прокурора про зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи

засобів фото-, кінозйомки, відеозапису повинна містити: 1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер; 2) відомості про власника або володільця відповідних приладів або засобів; 3) період часу, за який має бути здійснено зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису.

За необхідності пошуку і фіксації доказової інформації в важкодоступних місцях, на підставі постанови керівника слідчого підрозділу, слідчий може здійснити пошук і отримання такої доказової інформації з допомогою веб-камер, установлених на безпілотних літальних апаратах. Таке застосування веб-камер і дронів здійснюється за участю спеціаліста. Не допускається застосування таких заходів, якщо вони пов'язані з проникненням в житлове приміщення.

Про здійснення зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи пошук і фіксацію інформації з використанням веб-камер та дронів, складається протокол згідно з вимогами цього Кодексу».

7. В аспектах удосконалення процесуальної форми негласних слідчих (розшукових) дій пропонується система змін чинних норм КПК України. Зокрема, в ч 2 ст. 246 КПК України пропонується закріпити положення, що «негласні слідчих (розшукових) дій, проводяться як виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів», так і в провадженнях «щодо корупційних кримінальних правопорушень чи діянь пов'язаних з корупцією, незалежно від їх тяжкості». Ч. 3 ст. 246 КПК України доцільно викласти в такій редакції «Рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій приймає слідчий, прокурор, у випадках, передбачених цим Кодексом, - слідчий суддя за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором, а у справах підслідних ДБР на НАБУ – за клопотанням слідчого. Слідчий зобов'язаний повідомити

прокурора про прийняття рішення щодо проведення певних негласних слідчих (розшукових) дій та отримані результати». П. 5 ч. 2 ст. 248 КПК України про те, що у клопотанні до слідчого судді про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії мають зазначатись «обставини, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні кримінального правопорушення», виключити. В ст. 271 КПК України варто закріпити таке положення: «Контрольована поставка як форма контролю за вчиненням злочину може застосовуватись лише у кримінальних провадженнях щодо корупційних злочинів, за умови наявності фактів вимагання посадовою особою неправомірної вигоди».

8. Процесуальна форма затримання підозрюваних у вчиненні злочинів осіб потребує запровадження додаткових механізмів забезпечення балансу приватних і публічних інтересів, уточнення як загальних підстав за тримання, так і викладених в законі додаткових гарантій прав особи при затримання посадових осіб. Ч. 2 ст. 482-2 КПК України має бути викладена в такій редакції: «Без дозволу слідчого судді, дозволяється затримання народного депутата України лише у разі, якщо останнього застали під час вчинення або безпосередньо після вчинення ним корупційного чи іншого злочину, за який передбачено покарання у формі позбавлення волі».

9. Існуюча диференціація процедури застосування одного і того ж правового інституту повідомлення про підозру різним посадовим особам держави, не узгоджується з принципом рівності перед законом і судом, створює занадто бюрократичну процедуру узгодження таких рішень, які за законом, при затримання особи мають здійснюватись в стислі терміни, є недостатньо обґрунтованою, недоречною, частково надуманою «формою заради форми», яке нівелюється тим же приписом закону про право «передоручень» керівниками Генеральної прокуратури здійснити письмове повідомлення про підозру підлеглими прокурорами. Ст. 481 КПК України «Повідомлення про підозру» має бути викладена таким чином: «Письмове

повідомлення про підозру особам, особам, щодо яких здійснюється особливий порядок кримінального провадження, перелік яких даний в ст. 480 КПК України, здійснюється слідчим на основі рішення про повідомлення про підозру, угодженого з керівником слідчого підрозділу, за умови наявності дозволу уповноваженої інституції на затримання арешт та притягнення таких осіб до кримінальної відповідальності».

10. Обґрунтована та запропонована концептуальна модель нової глави КПК України - глава 37-1 «Особливості кримінальних проваджень щодо діянь, які містять ознаки корупційних кримінальних правопорушень».

В розвиток даної доктрини подані концептуальні моделі складових даного процесуального інституту проекти окремих статей КПК України: ст. 483⁻¹ «Особливий порядок кримінального провадження щодо діянь, які містять ознаки корупційних кримінальних правопорушень»; ст. 483⁻² «Особливості початку досудового розслідування кримінальних правопорушень, які містять ознаки корупційних кримінальних правопорушень чи діянь пов'язаних з корупцією»; ст. 483⁻³ «Особливості досудового слідства у справах корупційних кримінальних правопорушень чи діянь пов'язаних з корупцією»; ст. 483⁻⁴ «Особливості закінчення кримінальних проваджень».

Запропоновано надати право здійснювати тимчасовий доступ до речей і документів у провадженнях щодо діянь, які містять ознаки корупційних кримінальних правопорушень, вчинених співробітників прокуратури, на підставі ухвали слідчого судді, яка приймається за клопотанням слідчого ДБР без погодження з прокурором. У разі тимчасового вилучення майна під час обшуку, огляду, затримання, інших слідчих дій чи негласних слідчих (розшукових) дій, надати право слідчим протягом 72 годин після вилучення майна, самостійно виносить постанову про накладення арешту на таке майно чи його повернення володарю вилученого майна. При цьому постанова слідчого набуває чинності після її підписання слідчим та занесення

інформації про прийняте рішення до ЄРДР, а про факт накладення арешту на майно чи його повернення володарю вилученого майна, слідчий повідомляє прокурора та слідчого суддю.

Обґрунтована необхідність скасувати інститут погодження прокурором клопотань слідчого перед зверненням до суду, а також повідомлення про підозру. Однак залишити можливість скасування рішень слідчого у зв'язку з їх незаконністю, а також забезпечити прокурору можливість участі у судових засіданнях з розгляду клопотань слідчого про застосування заходів та проведення слідчих дій під час кримінального провадження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абламський С. Є. Сучасний стан регламентації порядку затримання судді чи обрання до нього запобіжного заходу. *Наука і правоохоронна діяльність*. 2017. № 4. С. 226–231.
2. Азаров Ю. І., Хабло О. Ю., Конюшенко Я. Ю. Окремі питання збирання доказів у кримінальному провадженні. *Юридична наука*. 2015. № 5. С. 135-141.
3. Актуальні проблеми філософії права: посібник / О. М. Балинська, А. С. Токарська, В. А. Ященко; за заг. ред. О. М. Балинської. Львів: ЛьвДУВС, 2017. 612 с.
4. Аленін Ю. П. Волошина В. К. Поняття та система принципів кримінального провадження. *Наукові праці НУ ОЮА*. 2014. Т. XIV. С. 78-89.
5. Аналіз здійснення судочинства Вищим антикорупційним судом у 2022 році (як судом першої інстанції) URL: https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/hcac/statistics/analyses/justice_2022.pdf
6. Аналітичні таблиці щодо стану здійснення правосуддя за 2022 рік URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2022
7. Антонов К. В. Тертишник В. М. Система слідчих органів України та проблеми вдосконалення їх діяльності. *Вісник АМСУ. Серія: "Право"*, № 2 (13), 2014. С. 121–125.
8. Аркуша Л. І. Основи виявлення та розслідування легалізації доходів, одержаних у результаті організованої злочинної діяльності. : Дис... д-ра наук: 12.00.09. Одеса, 2011. 550 с.
9. Бабаніна В. В. Правові принципи як основа системи кримінального законодавства України. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2022. № 2 (24). С. 96-102.

10. Бабікова О.С., Федоренко І.Л. . Криміналістична характеристика та основи організації розслідування провокації підкупу. Київ: Норма права, 2023. 176 с.
11. Баганець О.В. Обшук особи, як засіб отримання доказів стороною обвинувачення у досудовому розслідуванні прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. *Вісник кримінального судочинства*. № 3. 2016. С. 133-139.
12. Багрій М. В., Луцик В. В. Процесуальні аспекти негласного отримання інформації: вітчизняний та зарубіжний досвід : монографія. Харків: Право, 2017. 376 с.
13. Балита Р. І., Блажівський Є. М., Вернидубов І. В., Власова Г. П., Гаєвий В.Ф. Підтримання прокурором публічного обвинувачення: підручник. Київ: Нац. акад. прокуратури України, 2017. 629 с.
14. Бандурка О.М. Оперативно-розшукова діяльність. Частина 1: Підручник- Харків: Вид-во Нац ун-ту внутр. справ, 2002- 336с.
15. Басиста І. В., Благута Р. І., Комісарчук Ю. А. Актуальні проблеми застосування кримінального процесуального законодавства: навчальний посібник / І. В. Басиста, Р. І. Благута, Ю. А. Комісарчук. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 432 с.
16. Баулін О. В., Карпов Н. С. Процесуальна самостійність і незалежності слідчого та їх правові гарантії; під ред. проф. З. Д. Смітєнко. К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2001. 232 с.
17. Баулін О., Мазур О. Сучасні проблеми правової регламентації затримання особи у кримінальному процесі. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 2. С. 19–27.
18. Безрукава А. Ф. Умови обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту. *Право України*. 2013. № 6. С. 316-322.

19. Берназ В. Д. Правова природа, поняття та загальна класифікація негласних слідчих (розшукових) дій. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція*. 2013. Вип. 5. С. 226-231.
20. Бисага Ю.М., Белов Д.М., Берназюк І.М., Марцеляк О.В., Натуркач Р.П. Корупція як цивілізаційний феномен: причини та шляхи подолання: монографія [Бисага Ю. М. та ін.] Держ. ВНЗ Ужгород. нац. ун-т. Ужгород: Гельветика, 2016. 199 с.
21. Білоус О. В. Засада недоторканності житла чи іншого володіння особи у досудовому кримінальному провадженні: автореф. дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2015. 21 с.
22. Білоусов О. І., Смоков С. М. Затримання підозрюваного у кримінальному процесі України : монографія. Одеса, 2009. 112 с.
23. Благута Р.І. Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми підготовки та проведення. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 147–152.
24. Богатирьов І. Г. та інші. Правові засади ОРД: навч. посібн. /І.Г. Богатирьов, К.В. Антонов, С.І. Халимон, В.В. Вишня, О.В. Сачко. Х.: Харків юридичний, 2009. 344 с.
25. Богатирьов І. Г., Тertiшник В. М. Юридична визначеність компетенцій прокуратури в умовах реалізації доктрини правовладдя. *Публічне право*. 2018. N 4 (32). С. 16-22.
26. Богатирьов І. Г., Дідківська Г. В. Злочинність у районі антитерористичної операції. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. Спецвипуск*. 2017. Ч. 1. С. 180–184.
27. Богуцький П. П. Право національної безпеки та військово право: сучасні виклики: навчальний посібник. Київ; Одеса: Фенікс, 2023. 252 с.,
28. Бондаренко О. С. Концепція кримінально-правової протидії корупції: монографія. Суми: Сумський державний університет, 2021. 472 с.

29. Бубир Ю. В., Глобенко Г. І., Юхно О. О. Запобіжні заходи у кримінальному провадженні: навч. посіб. Харків: НікаНова, 2015. 192 с.
30. Бусол О. Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні у сучасний період: [монографія]. К.: Ін Юре, 2014. 564 с.;
31. Вакулік О. А., Азаров Ю. І. Початок досудового розслідування у кримінальному провадженні: навч. посіб. К.: «Центр учбової літератури», 2015. 184 с.
32. Варналій З. С. Корупція як інституціональна загроза національній безпеці України. Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 8 груд. 2017 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 61.
33. Ващук О. П. Невербальна інформація у кримінальному провадженні : теоретико-методологічні основи : монографія. Одеса : Гельветика, 2017. 430 с.
34. Винокуров О.В. Оскарження незаконного затримання: проблеми теорії та практики. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 2. С. 19-23.
35. Винокуров О.В., Кучинська О.П. Захист прав підозрюваного при затриманні та застосуванні запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою: теорія і практика: монографія. Київ: Алерта, 2020. 258 с.
36. Військова служба правопорядку у Збройних Силах України. Історія, сучасний стан, основні нормативні акти, коментарі і роз'яснення, судова практика. Практичний посібник / Петков С.В., Копотун І.М., Коропатнік І.М., Кривенко О.В., Ануфрієв М.І. Київ: Видавничий дім "Професіонал", 2022. 494 с.
37. Власова Г. П. Спрощення кримінального судочинства України: історія, теорія, практика: монографія. Ірпінь: Видавництво Національного університету ДПС України, 2014. 422 с.

38. Вознюк А.А., Дуда А.В., Арешонков В.В. Затримання уповноваженою службовою особою в житлі чи іншому володінні особи: актуальні проблеми теорії і практики. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. № 4 (121). 2021. С. 7-16.

39. Вознюк М. Я. Зарубіжний досвід організації діяльності та функціонування Державного бюро розслідувань. *Державне бюро розслідувань: на шляху розбудови: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*, 16 червня 2018 р., м. Одеса / редкол.: Г. О. Ульянова (голова) [та ін.]. Одеса : Юридична література, 2018. С. 113–114.

40. Войнарович А.Б. Характерні ознаки кримінального процесу країн континентальної системи права: порівняльно-правовий аналіз. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Серія ПРАВО. Випуск 51. Том 2. С. 117-122;

41. Войтюк Р. В. Детектив Національного антикорупційного бюро України як суб'єкт кримінальних процесуальних правовідносин: монографія. К.: НАВС, 2019. 280 с.

42. Войтюк Р. В. Порівняльний аналіз повноважень детектива Національного антикорупційного бюро України та комісара Незалежної антикорупційної комісії Гонконгу. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1 (102). С. 346-358.

43. Волобуєва О.О., Вітвіцький С.С., Куракін О.М., Котова В.В. Забезпечення безпеки осіб, які виконують спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації. Монографія. К.: Дакор, 2021. 244 с.

44. Галаган В. І., Канфуї І. В. Взаємодія слідчого, прокурора та слідчого судді під час вирішення питання проведення обшуку за КПК України. *Криміналістика и судебная экспертиза*. 2015. Вып. 60. С. 161-171.

45. Гарматюк В.О. Теоретико-прикладні аспекти здійснення правосуддя у кримінальному провадженні щодо корупційних злочинів.

Дисертація доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Хмельницький, 2022. 244 с.

46. Гвоздюк В. В. Тактика проведення слідчих (розшукових) дій з урахуванням практики Європейського суду з прав людини. Дисертація доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2021. 294 с.

47. Гевко В. Кримінально-процесуальна форма: структура та елементи. *Право України*. 2002. №6. С.138-139.

48. Голубєва Н.Ю. Електронне судочинство: міжнародний досвід: Монографія. Одеса: ОЮА, 2020. 204 с.

49. Грицюк І.В. Запобіжні заходи в системі заходів процесуального забезпечення участі осіб у досудовому розслідуванні. *Право.ua*. 2015. №3. С.84–87.

50. Грошевий Ю. М. Шило О. Г. Підстави обрання запобіжних заходів за новим КПК України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. №1(5). С. 220-226.

51. Грошевий Ю. Проблеми реформування кримінального судочинства. *Право України*. 2009. №2. С. 4-10.

52. Давидюк А. М. Правове забезпечення публічного адміністрування у сфері виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2020. 204 с.

53. Даль А. Л. Тримання під вартою як запобіжний захід у кримінальному провадженні: монографія. /За заг. ред. О. О. Юхна. Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: ХНУВС. Панов, 2017. 238 с.

54. Державне бюро розслідувань (ДБР). Історія створення, основні завдання та компетенція, особливості діяльності під час воєнного стану,

нормативно-правова основа діяльності / укл.: Коропатнік І. М., Микитюк М. А., Павлюк О. О., Петков С. В. Київ. ВД «Професіонал», 2023. 352 с.

55. Державознавство: підручник / В. Сухонос, В. Сухонос, А. Куліш, Р. Білокінь; за ред. В. Сухоноса. Суми: Університетська книга, 2021. 493 с.

56. Дмитренко Е. С. Міжнародні стандарти створення і діяльності спеціального антикорупційного органу та проблеми їх впровадження в Україні. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2015. № 1. С. 31-36.

57. Добош З. А. Конвергенція справедливості і права: філософсько-правовий вимір. Дис канд. юрид. наук за спец. 12.00.12 – філософія права. Львів, 2012. 195 с.

58. Довжич Є. В. Правові основи діяльності детектива Національного антикорупційного бюро України. Дисертація канд. юрид. наук за спец. 12.00.09. Харків .2019. 229 с.

59. Доказове право: підручник / В.М. Тертишник, О.І. Тертишник, А.Є. Фоменко, В.В. Ченцов; за заг. ред. д.ю.н, професора В.М. Тертишника. Київ: Алерта, 2022. 448 с.

60. Доказування кримінальних правопорушень щодо прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою: кримінальний, кримінально-процесуальний та криміналістичний аспект: метод. рек. / В. Г. Дрозд, Ю. М. Черноус, Л. В. Гаврилюк та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ; Держ. наук. досл. ін-т, 7БЦ, 2023. 222 с.

61. Дояр Є. В. Проблеми забезпечення процесуальних прав особи під час затримання за підозрою в учиненні кримінального правопорушення. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. № 5–2. Т. 3. С. 222–224.

62. Дрозд В. Г. Правове регулювання досудового розслідування: проблеми теорії та практики: монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 448 с.

63. Дульський О. Л. Захисник як учасник проведення обшук. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*. 2019. Вип. 1 (85). С. 94-104.
64. Євтошук Ю. Принцип пропорційності та його вимоги у сфері законотворчості. *Віче*. 2012. №22. С. 22-24.
65. Жидков В. Л. Кримінально процесуальна діяльність детектива Національного антикорупційного бюро України. Дисертація канд. юрид. наук за спеціальністю 12.00.09; Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2019. 216 с.
66. Заброда Д.Г. Поняття взаємодії суб'єктів боротьби з корупцією: адміністративно-правовий аспект. *Економічні злочини: попередження і боротьба з ними* / за ред. А. І. Комарової, М. О. Потебенька, В. П. Пустовойтенка та ін. К.: Оксамит, 2001. Том 25. С. 149–153.
67. Загиней З. А., Драган В. М., Ярмиш О. Н. та ін. Зарубіжний досвід створення та діяльності спеціальних антикорупційних органів. К.: Нац. акад. прокуратури України, 2015. 314 с.
68. Закон України «Про Антимонопольний комітет України». Відомості Верховної Ради України. 1993. № 50. Ст.472. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/3659-12#Text>
69. Закон України № 5076- VI від 5 липня 2012 року «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Відомості Верховної Ради України. 2013. № 27. Ст. 282. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua>
70. Закон України від 21 лютого 2014 року № 742-VII «Про відновлення дії окремих положень Конституції України». Відомості Верховної Ради. 2014. № 11. ст.143. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/742-18#n2>
71. Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» від 23 грудня 1993 р. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 11. Ст. 51. Із змінами і доповненнями, внесеними

згідно із Законами України URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12#Text>

72. Закон України «Про Вищий антикорупційний суд» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 24, ст. 212) URL:
<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19/print>

73. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення діяльності Державного бюро розслідувань». Відомості Верховної Ради, 2020, № 6, ст.33. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/305-20#n6>

74. Закон України «Про Державне бюро розслідувань» Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 6, ст. 55. Із змінами і доповненнями, внесеними згідно із Законами України URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/794-19#Text>

75. Закон України «Про державний захист працівників суду та правоохоронних органів» // Відомості Верховної Ради України. 1994. № 11. Ст. 50; 1999. № 4. Ст. 35; 2002. № 33. Ст. 236; 2003. № 29. Ст. 233. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#Text>

76. Закон України «Про запобігання корупції». Відомості Верховної Ради України. 2014. № 49. Ст. 2056. Із змінами, внесеними згідно із законами України № 77-VIII від 28.12.2014, ВВР, 2015, № 11, ст.75 - № 319-IX від 03.12.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>

77. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 р. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 22. Ст. 303; зі змінами відповідно до Законів. URL:
<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>

78. Закон України «Про прокуратуру». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 2-3, ст.12. Із змінами, внесеними згідно із Законами. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>

79. Закон України «Про прокуратуру», Науково-практичний коментар станом на 5 вересня 2016 р. / А. В. Григоренко, Л. С. Григоренко, О. В. Зубов та ін. К.: Центр учбової літератури, 2016. 264 с.

80. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII. Офіційний вісник України. 2016. № 56. Ст. 1935. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua>

81. Закон України № 1698-VII від 14 жовтня 2014 року «Про Національне антикорупційне бюро України». Відомості Верховної Ради. 2014. № 47. Ст. 2051. Із змінами і доповненнями, внесеними згідно із Законами України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1698-18#Text>

82. Закон України № 361-IX від 6 грудня 2019 року «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». Відомості Верховної Ради України від 19.06.2020 -2020 р., № 25, стор. 5, стаття 171. Із змінами, внесеними згідно із Законами України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20/print>

83. Закон України № 400-IX від 19 грудня 2019 року «Про тимчасові слідчі комісії і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/400-20/print>

84. Закон України № 772-VIII від 10 листопада 2015 року «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» // Відомості Верховної Ради. 2016. № 1. Ст. 2. Із змінами, внесеними згідно із Законами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/772-19#n116>

85. Закон України від 1.12.1994 «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду. Відомості Верховної Ради України. 1995. №1. Ст. 1. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua>

86. Закон України від 13 липня 2017 року № 2136-VIII «Про Конституційний Суд України». Відомості Верховної Ради України. 2017. № 35. Ст.376. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text>

87. Закон України від 28 січня 2021 року № 1150-IX «Про Бюро економічної безпеки України». Офіційний вісник України від 02.04.2021 р., № 25, стор. 11, стаття 1151. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20/print>

88. Закон України від 8 грудня 2004 року N 2222-IV «Про внесення змін до Конституції України». Відомості Верховної Ради України. 2005. N 2. ст.44. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2222-15#Text>

89. Закон України «Про міжнародні договори України». Урядовий кур'єр. № 155 від 18 серпня 2004 року.

90. Зарубіжний досвід створення та діяльності спеціальних антикорупційних органів: наук.-практ. посібник / за заг. ред. першого заступ. Генерального прокурора України В. Гузиря. К. : Національна академія прокуратури України, 2015. 313 с.

91. Затримання уповноваженою службовою особою особи, яка вчинила кримінальний проступок/ [М. Цуцкірідзе, С. Вітвіцький, О. Ковтун, М. Потоцький та ін.]. Київ, 2021. 54 с.

92. Звіт ДБР за 2020 рік. URL: <https://dbr.gov.ua/reports/zvit-pro-diyalnist-derzhavnogo-byuro-rozsliduvan-za-2020-rik>

93. Звіт ДБР за 2022 рік. URL: <https://dbr.gov.ua/assets/files/zvit/zvit-pro-diyalnist-derzhavnogo-byuro-rozsliduvan-za-2022-rik.pdf>

94. Звонков Є. Є. Категорія «справедливість» як складова права і моралі: теоретико-правовий аспект. Дисертація доктора філософії (PhD) за спеціальністю 081 – «Право» (08 – Право). Київ: Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України; 2021. 247 с.

95. Зейкан Я.П., Светлічний І.В. Практика проваджень в антикорупційних справах. Київ: Юрінком Інтер, 2020, 452 с.
96. Зеленська М. І. Гарантії прав і свобод особи під час застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою: монографія. К.: Алерта, 2016. 2012 с.
97. Ільченко О.В. Правові аспекти створення та діяльності Державного бюро розслідувань. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 4. С. 281-283.
98. Кавун Д. Повноваження слідчого у забезпеченні прав і законних інтересів потерпілого (фізичної особи). *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 7. С. 148–152.
99. Каланча І. Г. Електронне кримінальне судочинство: передумови виникнення, сучасний стан та перспективи розвитку. Харків: Право, 2019. 240 с. 19.
100. Калатур М. В. «Адміністративно-правові засади організації та функціонування слідчих підрозділів правоохоронних органів»: дис. ...докт юрид наук,: 12.00.07. Київ, 2019. 432 с.
101. Калиновський О. В. Співвідношення діяльності державного бюро розслідувань України з діяльністю подібних органів іноземних держав світу // Наукове забезпечення досудового розслідування: проблеми теорії та практики: збірники наукових праць, матеріали конференцій(семінарів, круглих столів). К., 2019. С. 219–222.
102. Канфуї І. В. Процесуальна самостійність та незалежність слідчого як характеристика його місця і ролі на стадії досудового розслідування. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 2. Т. 4. С. 93-96.
103. Капліна О. В. Проблеми вдосконалення нормативного регулювання проведення слідчих (розшукових) дій. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. №1. С.40–48.

104. Керліц К. В. Проблеми законодавчих гарантій діяльності слідчих. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 4. С. 324-326.
105. Кваліфікація та розслідування порушення законів і звичаїв війни. Практичний посібник / Вознюк А.А., Жук І.В., Таран О.В., Чернявський С.С. та ін. / За заг ред. М. С. Цуцкірідзе. В. В. Чернея, А. А. Вознюк. Київ: Норма права, 2023. 332 с.
106. Кислий А.М. Тактика проведення негласних слідчих (розшукових) дій при розслідуванні злочинів, пов'язаних з використанням вибухових пристроїв. *Форум права*. К., 2015. Вип.1. С. 129–134.
107. Кіселичник В. Центральне антикорупційне бюро республіки Польща: передумови створення та адміністративно-правові основи діяльності. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2015. № 2(40). С. 51-58.
108. Клеменчич Г., Стусек Я. Спеціалізовані інституції з боротьби проти корупції: огляд моделей. Організація економічного співробітництва і розвитку. *Мережа боротьби проти корупції для країн Східної Європи і Центральної Азії*. Марібор. 2007. 131 с.
109. Коваль А. А. Забезпечення прав людини при провадженні негласних слідчих (розшукових) дій: монографія. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2019. 264 с.
110. Колесник В. А. Негласні слідчі (розшукові) дії: кримінально-процесуальні та криміналістичні аспекти підготовки і проведення: науково-практичний посібник. К.: Прецедент, 2014. 135 с.
111. Коломоєць Т. О., Колпаков В. К. Науково-практичний коментар Закону України "Про запобігання корупції". Київ: Видавничий дім "Гельветика". 2019. 588 с.
112. Комарницька О. Б. Клопотання про проведення обшуку житла чи іншого володіння особи. *Судова апеляція*. 2014. № 3 (36). С. 47.

113. Комарницька О. Критерії визначення прокурором провокації за матеріалами рішень Європейського суду з прав людини. *European political and law discourse*. 2016. №3. С. 41–47.

114. Комарницька О., Яновська О. Прокурорський нагляд при затриманні уповноваженою службовою особою. *Часопис Академії адвокатури України*. 2015. Т. 8, № 4. С. 86-93.

115. Комарова М. В. Правові та організаційні засади обшуку у кримінальному провадженні. Дисертація канд. юрид. наук. Київ: Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2019. 256 с.

116. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції. { Конвенцію ратифіковано із заявами Законом N 251-V (251-16) від 18.10.2006, ВВР, 2006, N 50, ст.496. Дата набрання чинності для України: 01.01.2010}. Офіційний вісник України від 22.02.2010 — 2010 р., № 10, / № 44, 2006, ст. 2938 /, стор. 52, стаття 506, код акта 49570/2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text

117. Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, отриманих злочинним шляхом, 1990 р. Ратифікована Законом України від 17.12.97, № 738/97-ВР. Офіційний вісник України. 1998. № 13.

118. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року Відомості Верховної Ради України., 1996, N 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр/ed19960628#Text>

119. Коржанський М. Й. Нариси уголовного права. К.: Генеза, 1999. 208 с.

120. Користін О. Є., Свиридчук Н. П. Ефективність кримінального переслідування відмивання коштів в Україні. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 4 (109). С. 285–295.

121. Коріняк О. М. Захист прав і свобод людини при застосуванні запобіжних заходів у кримінальному провадженні України: монографія; за

заг. ред. Г. К. Кожевнікова. К.: Національна академія прокуратури України; Запоріжжя: ТОВ «ЛПС» ЛТД, 2013. 196 с.

122. Корниенко М. В., Тертышник В. М. Острые углы реформирования следственных органов в Украине: семь раз не для нас. *Науково-практичний журнал «Право.UA»*. 2017. №3. С. 86-93.

123. Корнієнко М. В., Тертишник В. М. Доктринальні проблеми інституту негласних слідчих (розшукових) дій. *Верховенство права*. 2017. № 1. С. 95–101.

124. Корнієнко, М. ., & Тертишник, В. (2021). Протидія корупції: стратегія та практика *Проблеми законності* 2021. (152), С. 87–101. <https://doi.org/10.21564/2414-990X.152.226127>. URL: <http://plaw.nlu.edu.ua/article/view/226127/226920>

125. Корупційні схеми: їх кримінально-правова кваліфікація і досудове розслідування / Дудоров О.О., Житний О.О., Задоя К.П., Калмиков Д. О., Луцик В.В., Навроцький В.О., Хавронюк М.І., Шехавцов Р.М. / За ред. М. І. Хавронюка. К.: Москаленко О. М., 2019. 464 с.

126. Костенко О. Формула декриміналізації держави, або яким бути Національному бюро розслідувань. *Урядовий кур'єр*. 2005. № 130 (від 16 липня). С. 7.

127. Кохан Г. В. Явище політичної корупції: теоретико-методологічний аналіз: монографія. Київ : НІСД, 2013. 232 с.

128. Крамар Р. Інституційне забезпечення виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: міжнародний і вітчизняний аспекти. *Актуальні проблеми правознавства*. 2020. № 4 (24). С. 151–157.

129. Кресіна І. О., Кушнар'ов І. В. Політична корупція: глобальні виклики і Україна. Київ: Норма права, 2022. 296 с.

130. Криміналістика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / [К. О. Чаплинський, О. В. Лускатов, І. В. Пиріг, В. М. Плетенець, Ю. А.

Чаплинська]. 2-ге вид., переробл. і доповн. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.

131. Криміналістика : підручник / [В. В. Пясковський, Ю. М. Чорноус, А. В. Іщенко та ін.]. Київ : Центр учб. літ., 2015. 544 с.

132. Криміналістика: підручник: у 2 т. Т. 1 / [А. Ф. Волобуєв, М. В. Даньшин, А. В. Іщенко та ін.]; за заг. ред. А. Ф. Волобуєва, Р. Л. Степанюка, В. О. Малярової; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 384 с.

133. Криміналістика: підручник : у 2 т. Т. 1 / [В. Ю. Шепітько, В. А. Журавель, В. О. Коновалова та ін.] ; за ред. В. Ю. Шепітька. Харків : Право, 2019. 456 с.

134. Кримінальний процес : підручник / за заг. ред. В. В. Коваленка, Л. Д. Удалової, Д. П. Письменного. Київ: Центр учб. літ., 2013. 554 с.

135. Кримінальний процес України = Criminal Procedure of Ukraine: Академічний курс: у 3-х т. Т.1. Загальна частина / [В. Т. Нора, Н. Р. Бобченко, М. В. Багрій та ін.]; За ред. акад. НАПрН України, д-ра юрид. наук, проф, В. Т. Нора, д-ра юрид наук, проф Н. Р. Бобченка. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. 912 с.

136. Кримінальний процес: підручник / [Л. Д. Удалова, В. В. Рожнова, Д. П. Письменний та ін.]; за заг. ред. Д. П. Письменного, Л. Д. Удалової, М. А. Погорецького, С. С. Чернявського. Київ:, «Центр учбової літератури», 2022. 780 с.

137. Кримінальний процес: підручник / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін.; За ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Х.: Право, 2013. 824 с.

138. Кримінальний процес: підручник. За загред. А. Я. Хитра, Р. М. Шехавцов, В. В. Луцик Львів: ЛьвДУВС. 2018. 1120 с.

139. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. професорів В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. К. : Юстініан, 2012. 1224 с.
140. Кримінально-процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88. Із змінами і доповненнями, внесеними згідно із Законами України URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua>
141. Кримінально-процесуальний кодекс України: Проект, внесений народними депутатами В. Мойсиком, І. Вернидубовим, С. Ківаловим та Ю Кармазіним Реєстраційний № 1233 від 13 грудня 2007. – 354 с.
142. Крук О. Країна, яка поборолла корупцію. *Персонал Плюс*. 2009. № 26 (328). URL: <http://www.personal-plus.net/328/5090.html>
143. Кузубова Т. О., Юхно О. О. Тимчасовий доступ до речей і документів: теоретичні і прикладні проблеми: монографія; За заг. ред. О. О. Юхна; МВС України, Харк.нац. ун-т внутр. справ. Харків: ФОП Панов А. М., 2019. 348 с.
144. Кузьмічов В. С., Чорноус Ю. М. Слідча діяльність: характеристика та напрями удосконалення: монографія. Київ: Нічлава, 2005. 448 с.
145. Кулик С. С. Особливості обшуку під час досудового розслідування привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 232-240.
146. Лазарева Д. В. Затримання уповноваженою службовою особою у кримінальному процесі: монографія. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 188 с.
147. Левицька С. І. Проблеми визначеності статусу та предмету відання детектива у кримінальному провадженні *Проблеми та перспективи розвитку економіки, фінансів, обліку і права: збірник тез доповідей*

міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 1 червня 2020 р.): у 2 ч. Полтава: ЦФЕНД, 2020. Ч. 1. 73 с.

148. Линник О.В. Електронний документ як доказ у кримінальному провадженні. Слово Національної школи суддів України. 2018. №3(24). С.124–133.

149. Лисаченко Є. І. Тимчасовий доступ до речей і документів як засіб кримінального процесуального доказування. Дисертація доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. Київ, 2021. 210 с.

150. Лисецький О. О. Слідчий як суб'єкт доказування в кримінальному провадженні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія «Юриспруденція». 2015. № 16. Т. 2. С. 107-109.

151. Лоскутов Т.О. Правове регулювання кримінального процесуального затримання в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія «Право». Випуск 70. 2022. С. 417-423.

152. Лук'яненко Ю. В., Юхно О. О. Затримання особи як захід забезпечення кримінального провадження: монографія. /За ред. О. О. Юхна. Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків: Панов, 2016. 264 с. .

153. Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков Б. Є. Зняття інформації з каналів зв'язку – засіб формування судових доказів. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія: «Право». 2012. №1 (5). С. 1–10.

154. Лукас Едвард. Корупція – це новий тероризм. Головна лекція Львівського безпекового форуму від Едварда Лукаса. 25 жовтня 2018 року. URL: [Zaxid.net.
https://zaxid.net/koruptsiya__tse_noviy_terorizm_n1468430?fbclid=IwAR3Q5arpc61VjAt9bC8OUf-NSicGPwUE4Dc2Obol65cmto8NH6qogSQqP1w](https://zaxid.net/koruptsiya__tse_noviy_terorizm_n1468430?fbclid=IwAR3Q5arpc61VjAt9bC8OUf-NSicGPwUE4Dc2Obol65cmto8NH6qogSQqP1w)

155. Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков Б. Є. Визначення та система негласних слідчих (розшукових) дій. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія: *Право*. 2014. №1(9). С. 1 – 17.

156. Машлякевич Д.С., Литвинов О. М. Стратегії запобігання і протидії корупції в Україні: монографія. Харків, 2016. 259 с.
157. Мельник М. І. Науково-практичний коментар Закону України «Про боротьбу з корупцією» / М. І. Мельник, А. І. Редька, М. І. Хавронюк; за ред. М. І. Мельника. К.: Атіка, 2003. 319 с.
158. Мельник М. Політична корупція: сутність, чинники, засоби протидії. Національна безпека і оборона. 2009. № 7. С. 67–72. URL: <https://justice.org.ua/politika-i-pravo-podiji-fakti-komentari/politichna-koruptsiya-sutnist-chinniki-zasobi-protidiji>
159. Методичні рекомендації з питань кримінально-правової кваліфікації, оперативно-розшукової діяльності та кримінального провадження за ст. 111-1 КК України «Колабораційна діяльність» / С. Албул, Т. Волошанівська, А. Марченко, Г. Мудрецька, Г. Резніченко, І. Федоров, І. Чекмарьова. Одеса: ОДУВС, 2022. 67 с.
160. Микитюк С. В. Державне бюро розслідувань. Українська правнича енциклопедія. Київ : Алерта, 2023. С. 201-203.
161. Микитюк С. В. Європейська організація публічного права (EPLO). Українська правнича енциклопедія. Київ : Алерта, 2023. С. 278-279.
162. Микитюк С. Забезпечення незалежності та процесуальної самостійності слідчих державного бюро розслідувань. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2022. №4. С. 184-189.
163. Микитюк С. Становлення Державного бюро розслідувань та проблеми його діяльності. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2022. №5. С. 205-210.
164. Микитюк С. В. Проблеми якості процесуального законодавства та ефективності діяльності слідчих Державного бюро розслідувань. Право і суспільство. 2023. №3. С. 49-55.

165. 4. Mykytiuk S. V. Competence of investigators of the state bureau of investigation and problems of its implementatio. *Juris Europensis Scientia*. 2023. №2. S. 135-140.
166. Микитюк С. В., Нагорний Б. В. Державний фінансовий контроль. *Українська правнича енциклопедія*. Київ : Алерта, 2023. С. 205-206.
167. Михайленко В. В. Верховенство права як засада кримінального провадження. *Приватне та публічне право*. Суми, 2017. №4. С. 128–134.
168. Михайленко В.В. Реалізація верховенства права при провадженні слідчих (розшукових) дій. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: «Юридичні науки»*. Київ, 2018. Т.29(68). №1. С. 89–97.
169. Михайленко В.В. Реалізація засади верховенства права під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Право і суспільство*. Дніпро, 2017. №6. С. 187–195.
170. Михайленко В. В. Реалізація засади верховенства права у кримінальному провадженні: монографія. Київ: Вид. «Паливода А.В.», 2019. 256 с.
171. Михеєнко М. М., Нор В. Т., Шибіко В.П. Кримінальний процес України: Підручник. - 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: «Либідь», 1999. 536 с.
172. Міжнародне співробітництво у сфері правосуддя: підручник. / Тертишник В. М. та ін.; за заг. ред. д. ю.н. проф. В. М. Тертишника та докт. наук держ. упр., професора В. В. Ченцова. Київ: Алерта, 2021. 276 с.
173. Міжнародне гуманітарне право. / Укл.: Алієв Р.В., Ануфрієв М.І., Бортняк В.А., Грицай Т.Г., Дрозд О.Ю., Дубенко О.І., Журавльов Д.В., Копотун І.М., Коропатнік І.М., Кривенко О.В., Курилюк Ю.Б., Петков С.В., Сивка В.В. Київ. ВД «Професіонал», 2023. 598 с.
174. Міловідов Р. та Розенфельд Н. Недоліки статті 209 КК України як вади застосування кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом. *Право України*. 2009 №10 С.206-210.

175. Мірковець Д. М. Інститут контрольно-наглядової діяльності та процесуальна самостійність слідчого: аспекти співвідношення. *Юридична наука*. 2020. № 3(105). С. 387-398.

176. Мовчан Р.О. «Воєнні» новели Кримінального кодексу України: правотворчі та правозастосовні проблеми. Київ: Норма права, 2022. 244 с.

177. Молдован А. В., Молдован В. В. Слідчі (розшукові) дії. Навчально-практичний посібник. К.: Алерта, 2019. 310 с.

178. Молдован А. В., Савченко В. А., Садова Т. В. Кримінальний процес: Україна, ФРН, США: навчальний посібник. Київ: Алерта, 2014. 334 с.

179. Мудряк Т.О., Омельчук А.А. Спеціально-кримінологічні заходи запобігання відмиванню коштів, здобутих злочинним шляхом. Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика). 2017. Вип. 4-5. С. 87–92.

180. НАБУ: незаконне затримання детективів.
<https://www.youtube.com/watch?v=44pMuiIP21k&t=1s>

181. Нагорна З. Д. Проблеми інституту затримання в кримінальному процесі. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. Спецвипуск, 2019. С. 137- 140.

182. Назаров В. В. Лахманік Ю. Р. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Європейські перспективи*. 2013. № 3. С. 102-106.

183. Назаров В. В. Обмеження конституційних прав людини при проведенні обшуків за кримінально-процесуальним законодавством України, США та Німеччини: порівняльний аспект. *Наше право*. 2011. №. 1. С. 151–158.

184. Настільна книга детектива, прокурора, судді. Коментар антикорупційного законодавства / за ред. М. І. Хавронюка. – 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ : Дакор, 2017. 524 с.

185. Науково-практичний коментар Закону України "Про запобігання корупції". / Ковальський В.С., Стрельцов Є.Л., Миколенко О.М., Клименко Н.І. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 380 с.

186. Науково-практичний коментар Кримінально-процесуального кодексу України. Зразки процесуальних документів у кримінальному провадженні /за заг. ред. Чернея В.В. та Чернявського С.С. К.: «Центр учбової літератури», 2017. 976 с.

187. Національне антикорупційне бюро України (НАБУ). Історія створення, основні завдання та компетенція, особливості діяльності під час воєнного стану, нормативно правова основа діяльності / укл.: Коропатнік І. М., Микитюк М. А., Павлюк О. О., Петков С. В. Київ. ВД «Професіонал», 2023. 566 с.

188. Негласні слідчі (розшукові) дії та використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні: [навчально-практичний посібник] / С. С. Кудінов, Р. М. Шехавцов, О. М. Дроздов, С. О. Гриненко. Х.: «Оберіг», 2013. 344 с.

189. Нечваль А. О. Тактика обшуку у житлі та іншому володінні особи: дис...канд. юр. наук. 12.00.09. Київ. 2020. 219 с.

190. Никифорчук Д. Й., Ніколаюк С. І., Поливода В. В. Негласні слідчі (розшукові) дії : курс лекцій / за заг. ред. проф. Д. Й. Никифорчука. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2012. 176 с.

191. Никифорчук Д. Й., Кравченко А. О., Копилов А. М. Проблемні питання проведення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 4. С. 173-180.

192. Новели кримінального законодавства України, прийняті в умовах воєнного стану: наук.-практ. комент. / А. А. Вознюк, О. О. Дудоров, Р. О. Мовчан, С. С. Чернявський та ін.; за ред. А. А. Вознюка, Р. О. Мовчана, В. В. Чернея. Київ : Норма права, 2022. 278 с.

193. Одерій О. В., Мудрецький Р. В. Протидія судовому розгляду у кримінальних провадженнях та шляхи її подолання у сучасних реаліях: монографія. Київ: «КНТ», 2021. 224 с.
194. Олійник О. С. Принципи кримінального права: поняття, система та значення : монографія. Київ : Наук.- дослід. ін-т публ. права, 2020. 544 с.
195. Орлов Ю.Ю., Чернявський С.С. Електронне відображення як джерело доказів у кримінальному провадженні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1(13). С. 12–24.
196. Паршин. Ю., Санакоев Д., Самойлдова С. Офшоризація та деофшоризація економіки: міжнародний досвід та особливості. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 2. С. 293-300.
197. Пашковський М. І. Документування міжнародних злочинів неурядовими організаціями і використання отриманої цифрової інформації у кримінальних провадженнях за статтею 438 КК України. Альманах наукових праць фахівців Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України за результатами досліджень у 2022 р. / редкол.: В. С. Батиргареева, В. І. Борисов, Д. П. Євтеєва та ін. Харків : Право, 2023. С. 70-80.
198. Перцова-Тодорова Л. М. Забезпечення прав та законних інтересів осіб під час проведення обшуку на стадії досудового розслідування. Дис. доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». К.: Національна академія внутрішніх справ, 2022. 246 с.
199. Петков С.В., Журавльов Д.В., Дрозд О.Ю., Дрозд В.Г. Настільна книга слідчого/дізнавача. Процесуальні дії у досудовому розслідуванні. Основні процесуальні документи. Київ: ЦУЛ, 2020.432 с.
200. Петришин О. Верховенство права в системі правового регулювання суспільних відносин. *Право України*. 2010. № 3. С. 27-29.

Савчин М. Конституційні принципи та їх інтерпретація. Право України. 2017. № 7. С. 30-38.

201. Пиріг І.В. Теоретико-прикладні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування: монографія. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2015. 432 с.

202. Письменний Д. П. Слідчий органу досудового розслідування: проблеми правової регламентації в проекті Кримінального процесуального кодексу України. *Проблеми реформування кримінально-процесуального та кримінального законодавства України : матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (Харків, 14 жовт. 2011 р.). Х., 2011. С. 182-186.

203. Письменний Д. П. Слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2013. Вип. 3. Т. 2. С. 143-146.

204. Плюшкін А. Ю. Підстави та процесуальний порядок виявлення, розшуку й передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2022. 234 с.

205. Погребняк С.П. Принцип пропорційності у судовій діяльності. *Філософія права і загальна теорія права*. 2012. №2. С. 49–55.

206. Податковий кодекс України від від 02.12.2010 № 2755-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2011, № 13-14, № 15-16, № 17, ст.112.

207. Подлегаєв К.М. Реалізація правових позицій Європейського суду з прав людини та прецедентної практики Верховного Суду України у кримінальних провадженнях. Дисертація канд. юрид. наук за спеціальністю 12.00.09. Київ: «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом», 2020. 284 с.

208. Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення : затв. наказом Генерального прокурора від 30.06.2020 № 298. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#Text> .

209. Положення про проходження служби особами рядового та начальницького складу Державного бюро розслідувань. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 743. Офіційний вісник України від 04.09.2020 - 2020 р., № 69, стор. 15, стаття 2220, код акта 100541/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/743-2020-п#Text>

210. Постанова Верховного Суду від 20 липня 2022 року. Справа № 991/6511/21 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105372114>

211. Постанова Верховного Суду від 29 червня 2022 року. Справа № 991/7940/21 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105036931>

212. Постанова КМУ від 12 листопада 1998 р. N 1780 «Питання Національного бюро розслідувань». Офіційний вісник України від 14.07.2008- 2008 р., № 49, стор. 94, стаття 1616, код акта 43522/2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1780-98-п#Text>

213. Постанова КМУ від 27 серпня 1997 р. N 932 «Про організаційне забезпечення роботи Директора Національного бюро розслідувань». Офіційний вісник України від 14.07.2008 -2008 р., № 49, стор. 88, стаття 1611, код акта 43513/2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-97-п#Text>

214. Постанова Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 4 липня 2018 року у справі № 688/788/15-к, провадження № 51-597км17 (щодо концепту доведеності поза розумним сумнівом). URL: https://protocol.ua/ua/vs_kks_dlya_dotrimannya/

215. Потоцький М.М. Затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення. Дисертація доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. Донецький державний університет внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України, Кропивницький. 2022. 276 с.

216. Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України. Закон України від 07.03.2002. Відомості Верховної Ради, 2002. № 32. ст.225.

217. Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки : Закон України від 20 черв. 2022 р. № 2322-IX. Верховна Рада України: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text>

218. Про затвердження Порядку взаємодії АРМА і Державного бюро розслідувань щодо виявлення та розшуку активів : наказ Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів та Державним бюро розслідувань від 26 квіт. 2021 р. № 151/262. Верховна Рада України : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0642-21#Text>

219. Про Національне бюро розслідувань України (справа щодо утворення Національного бюро розслідувань України) від 6 липня 1998 р. : рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України від 24 квітня 1997 р. № 371.

220. Про Національне центральне бюро Інтерполу. Положення, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України № 220 від 25 березня 1993 року.

221. Про організацію діяльності прокурорів з протидії порушенням прав людини у правоохоронній та пенітенціарній сферах. Наказ Генерального прокурора № 400 від 29.12.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0400905-21#Text>

222. Про ратифікацію Конвенції про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом: Закон України від 17.12.1997 р. №738/97–ВР// ВВР України. 1998. №16. Ст.72

223. Про службу безпеки України. Закон України від 25 березня 1992 року N 2229-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 27, ст.382

224. Провокація вчинення злочину: практика Європейського суду з прав людини та національних судів: наук.-практ. посіб. / кол. авт.: Гладун О.З., Плотнікова В.П., Арушанян К.К., Лотюк Д.П., Пилипенко І.В., Єрмоменко І.В., Щербакова Г.В., Черняк О.М. Київ: Національна академія прокуратури України, 2019. 118 с.

225. Протидія white-collar crime (інтегративний аналіз, коментар законодавства та пошук шляхів його удосконалення). / В. М. Тертишник, Д. В. Каменський, О. Г. Кошовий, М. В. Корнієнко, О. І. Тертишник, В. В. Ченцов, С. Є. Шишков; під заг. ред. доктора юрид. наук, професора В. М. Тертишника. Київ, 2021. 345 с.

226. Протидія корупційній злочинності в Україні: навч. посібник / [Ю.І. Дмитрик, Д.І. Йосифович, І.В. Красницький, С.І. Мельник, Є.В. Пряхін, С.В. Якимова]; за заг. ред. І.В. Красницького. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2010. 308 с.

227. Пузирний В. Ф., Сачко О. В., Проблеми правової визначеності функцій та статусу слідчих, керівників слідчих підрозділів та прокурора. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції № 4. 2023. С. 157-162.

228. Рибалко В. О. Оцінні поняття, використувані при регламентації застави як запобіжного заходу. *Історико-правовий часопис*. 2015. № 1. 130-135.

229. Рішення ЄСПЛ від 25 березня 2021 року у справі «Александровська проти України» (Заява № 38718/16). *Офіційний вісник України*. 2021. №53. Ст.3312. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_f73#Text

230. Рішення Європейського суду з прав людини від 24 листопада 2011 року «Загородній проти України», у рішенні (Заява № 27004/06). *Офіційний вісник України*. 2012. № 35.

231. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Mirovni Inštitut v. Slovenia» від 13.03.2018 (щодо гарантій правосуддя при

провадженні на підставі угод). URL:
[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-181609"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

232. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Довженко проти України» (заява №36650/03), рішення від 12 січня 2012 року) . URL:
<http://hand-help.ru/documents/>

233. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» (заява № 42310/04, рішення від 21 квітня 2011 року)). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_683#Text

234. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Шабельник проти України». URL: <http://www.minjust.gov.ua/0/19618>

235. Рішення ЄСПЛ від 15 квітня 2021 рок у справі «Плачков проти України» (заява № 76250/13). Офіційний вісник України. 2021. № 85. С. 49. Ст. 5464. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_g14#Text

236. Рішення ЄСПЛ у справі «Масларова проти Болгарії» (заява №26966/10, рішення від 8 лютого 2019 року). URL:
<https://www.echr.com.ua/translation/sprava-maslarova-proti-bolgarii-pres-reliz>

237. Рішення Конституційного суду України від 30 вересня 2010 року № 20-рп/2010 (справі за конституційним поданням 252 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України "Про внесення змін до Конституції України" від 8 грудня 2004 року № 2222-IV (справа про додержання процедури внесення змін до Конституції України). Вісник Конституційного Суду України від 2010 — 2010 р., № 5, стор. 36. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v020p710-10#Text>

238. Рокунь С. В. Діяльність детективів Національного антикорупційного бюро України щодо виявлення, розкриття і розслідування фактів легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Дисертація канд. юрид. наук (доктора філософії) за спеціальністю 12.00.09. Дніпро: ДДУВС, 2020. 310 с.

239. Рокунь С.В. Юридична визначеність повноважень та діяльності детектива в кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. №2. Т. 2. С. 98-102.
240. Романов М. Ю., Кобзар О. Ф. Організаційно-правові, адміністративні та кримінальні процесуальні аспекти діяльності підрозділів дізнання Національної поліції України: монографія. Кропивницький: Донецький державний університет внутрішніх справ; Київ: 7БЦ. 2022. 540 с.
241. Романюк Б. В. Світовий досвід створення та функціонування інституцій з попередження та боротьби з корупцією. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2010. № 22. С. 3-12.
242. Ромців О.І. Проблеми виявлення злочинів у сфері службової діяльності в умовах протидії. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2015. С. 281-286.
243. Руденко М. Процесуальне керівництво досудовим розслідуванням як нова функція прокуратури України: поняття, зміст і структура. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2014. № 1. С. 160-168.
244. Савицький Д. О., Шульга О. В. Затримання уповноваженою службовою особою у кримінальному провадженні: монографія. Київ. Видавничий центр "Кафедра". 2017. 216 с.
245. Сачко О. В. Проблеми затримання недоторканих та «дрібних» кримінальних правопорушників. *Право і суспільство*. 2019. № 1. С. 154-160.
246. Сачко О. В. Проблеми реалізації верховенства права при застосуванні особливих форм та режимів кримінального провадження. Монографія. Дніпропетровськ: Дніпровський національний університет ім. Олеся Гончара; Ліра ЛТД, 2018. 404 с.
247. Свириденко С. В. Досудове розслідування у кримінальному провадженні щодо осіб, які користуються недоторканністю: дис. ... канд.

юрисд. наук: 12.00.09. Університет державної фіскальної служби України, Ірпінь, 2018. 222 с

248. Сироїд Т. Л. Міжнародне кримінальне право : підручник / Т. Л. Сироїд ; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків : Право, 2023. 512 с.

249. Слідчі (розшукові) дії : навч. посіб. / [О. В. Авраменко, Р. І. Благути, Ю. В. Гуцуляк та ін.] ; за заг. ред. Р. І. Благути та Є. В. Пряхіна. Львів : ЛьвДУВС, 2013. 416 с.

250. Смоков С. М. Горелкіна К. Г. Гарантії застосування заходів процесуального примусу у кримінальному судочинстві України. Одеса «Астропринт», 2012. 152 с.

251. Смирнов М. Правова природа та особливості нагляду прокурора у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням. Підприємництво, господарство і право. 2016. № 4. 108-112.

252. Столітній А. В. Електронне кримінальне провадження: передумови виникнення, сучасний стан та перспективи розвитку: Монографія. Київ: Видавничий дім "АртЕк", 2016. 724 с.

253. Столітній А.В. Негласні слідчі (розшукові) дії. Науково-практичний посібник. К.: Норма права, 2021. 336 с.

254. Стратегічна програма діяльності Державного бюро розслідувань на 2022 – 2026 роки. URL: <https://dbr.gov.ua/assets/files/diyalnist/strategichna-programa-diyalnosti/strategichna-prog.pdf>

255. Стратонов В. М., Стратонова О. В. Окремі проблеми слідчих (розшукових) дій. *Науковий вісник Львівської комерційної академії*. Серія: «Юридична». 2015. №. 1. С. 174-186.

256. Суд, правоохоронні та правозахисні органи України: підручник / кол. авт. В. В. Драган, О. П. Бойко, Н. С. Бублик та ін. Дніпро: Дніпропетр. депрж. ун-т внутр. справ. 2021. 400 с.

257. Судова, правоохоронна та правозахисна системи України : підруч. / С. В. Албул, М. О. Баймуратов, А. І. Берлач та ін., за заг. ред. д. ю. н., проф. С. О. Кузніченка. Одеса : ОДУВС, 2012. 402 с.
258. Судовий розгляд справ про правопорушення, пов'язані з корупцією: практ. посіб. / кол. авт.; за ред. доктора юрид. наук, проф. О.М. Костенка. Київ: Національна академія прокуратури України, 2018. 346 с.
259. Судові та правоохоронні органи України: Підручник / О.С.Захарова, В.Я.Карабань, В.С.Ковальський (кер.авт.кол.) та ін.; Відп. ред. В.Маляренко. К.: Юрінком Інтер, 2004. 376с.
260. Тагієв С. Р. Негласні слідчі (розшукові) дії у кримінальному судочинстві України: монографія. Київ: ВД «Дакор», 2015. 440 с.
261. Танривердієв Х. М. Досудове розслідування у кримінальних провадженнях щодо народних депутатів України. Дис. канд. юрид. наук. Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2020. 270 с.
262. Татаров О. Ю. Заходи забезпечення кримінального провадження: перший досвід застосування. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 7. С. 113–122.
263. Теорія доказів: підручник / К. В. Антонов, О. В. Сачко, В. М. Тертишник, В. Г. Уваров / За заг. ред. В. М. Тертишника. Київ : Алерта, 2015. С. 245-247. 294 с.
264. Тертишник В. Деякі питання створення Національного бюро розслідувань та удосконалення статусу слідчого. *Юридичний журнал*. 2005. № 10. С. 114–117.
265. Тертишник В. М. Гарантії прав і свобод людини та забезпечення встановлення істини в кримінальному процесі України. Дис. доктора юрид. наук за спеціальністю 12.00.09. Дніпро: ДДУВС, 2009. 474 с.
266. Тертишник В. М. Гарантії прав і свобод людини та забезпечення встановлення істини в кримінальному процесі України. Автореферат дис.

доктора юрид. наук за спеціальністю 12.00.09. Дніпропетровськ: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2009. 44 с.

267. Тертишник В. М. Конституція України. Науково-практичний коментар. Київ: Алерта, 2022. 430 с.) с.33.

268. Тертишник В. М. Кримінальний процес України. Загальна частина: підручник. 9-те вид., доповн. і перероб. Київ: Алерта, 2021. 458 с.

269. Тертишник В. М. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Вид. 19-те, доповн. і перероб. Київ : Алерта, 2020. 1088 с. .

270. Тертишник В. М. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Вид. 18-те, доповн. і перероб. Київ : Алерта, 2021. 1110 с.

271. Тертишник В. М. Проблеми незалежності слідчого. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2015. №5. С. 117- 123.

272. Тертишник В. М. Удосконалення процесуального статусу слідчого: старі та нові проблеми. *Вісник прокуратури*. 2002. №1. С. 38-44.

273. Тертишник В. М. Сачко О. В. Слідчі органи України в протидії «білокомірцевій злочинності». *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2023. №2. С. 174-181. URL: http://apnl.dnu.in.ua/2_2023/28.pdf

274. Тертишник В. Проблеми процесуальної форми затримання особи у кримінальному процесі. *Підприємництво, господарство і право*. 2003. №8. С. 99-103.

275. Тертишник В. Проблеми розвитку концептуальної моделі системи принципів кримінального процесу. *Вісник прокуратури*. 2001. № 5. С. 26–34.

276. Тертишник В. М. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України. Вид. 15-те, доп. і перероб. К.: Правова Єдність, 2018. 854 с.

277. Тертишник В. М., Тертишник О. І., Ченцов В. В. Закон України «Про Бюро економічної безпеки України». Науково-практичний коментар. Київ: Алерта, 2022. 290 с.

278. Тетерятник Г.К. Кримінальне провадження в умовах надзвичайних правових режимів: теоретико-методологічні та праксеологічні основи. Одеса: Видавничий дім "Гельветика", 2021. 500 с.

279. Топчій В. В., Карпенко Н. В. Проблемні питання проведення огляду та обшуку житла чи іншого володіння особи. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2014. № 4. С. 90-104.

280. Топчій В. В., Шкелебей В. А., Супрун Т. М. Публічно-правова протидія корупції: навчальний посібник. Держ. фіскальна служба України, Ун-т держ. фіскальної служби України. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. 208 с.

281. Трепак В. М. Протидія корупції в Україні: теоретико-прикладні проблеми: монографія. Львів: Видавництво ЛНУ імені Івана Франка. 2020. 444 с.

282. Тривунович М. Технічний документ щодо моделей антикорупційних органів в Україні. *Підтримка належного урядування : проект протидії корупції в Україні (UPAC)*. 2008. 12 с. URL : https://www.coe.int/t/dghl/cooperation/economiccrime/corruption/Technical%20Papers/UPAC/UA/344-UPAC-TP26-Trivunovic-ACB-comments_May2008_Ukr_2Dec09.pdf

283. Удалова Л. Д., Бабій І. В. Досудове провадження у кримінальних справах щодо окремих службових осіб, які обіймають особливо відповідальне становище: монографія. К.: КНТ, 2010. 192 с.

284. Удалова Л. Д., Білоус О. В. Засада недоторканності житла чи іншого володіння особи у досудовому кримінальному провадженні. Київ: КНТ, 2015. 180 с.

285. Удалова Л. М. Кримінальна процесуальна діяльність національного антикорупційного бюро України. Вісник Академії адвокатури України. 2015. Т. 12. № 2 (33). С. 154–160.

286. Узагальнення судової практики з розгляду слідчими суддями Вищого антикорупційного суду клопотань про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій і оперативно-розшукових заходів (за 2019, 2020 роки) 41 с. URL: https://hcac.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/hcac/statistics/reviews/review_CIA_OSM.pdf

287. Указ Президента України від 24 квітня 1997 року N 371/97 «Про Національне бюро розслідувань України». Офіційний вісник України від 1997 - 1997 р., № 17, стор. 9, код акта 664/1997. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/371/97#Text>

288. Українська правнича енциклопедія / За заг. ред. В. М. Тертишника, Л. Р. Наливайко, А. Є. Фоменко, В. В. Ченцова. Київ : Алерта, 2023. 768 с.

289. Фінансові розслідування у сфері протидії легалізації злочинних доходів в Україні [Текст] : метод. рек. / [С. С. Чернявський, О. Є. Користін, В. А. Некрасов та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. 164 с

290. Фіолевський Д.П. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Коментар. Київ : Алерта, 2013. 368 с.

291. Фулей Т.І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: Науково-методичний посібник для суддів. 2-ге вид. випр., доп. К., 2015. 208 с.

292. Хабло О. Ю., Вознюк А. А., Осетрова О. С. Затримання уповноваженою службовою особою. К.: Нац. акад. внутр. справ. 2019. 52 с.

293. Хитра А. Я., Ратнова А. В. Домашній арешт у кримінальному провадженні: навчально-практичний посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2017. 108 с.

294. Хотинська-Нор О. З. Теорія і практика судової реформи в Україні: монографія. Київ: Алерта, 2016. 428 с.
295. Цуцкірідзе М. С. Кримінальна процесуальна діяльність слідчого: теорія та практика : монографія. Київ : Алерта, 2020. 562 с.
296. Цимбал П. В., Манзюк О. І. Зарубіжний досвід організації інституцій у сфері антикорупційної діяльності: правові засади вдосконалення діяльності державного бюро розслідувань у світлі адаптації до міжнародних стандартів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 9. С. 32–34.
297. Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення розслідування діяльності злочинних угруповань: монографія. Дніпропетровськ: Ліра ЛТД, 2010. 304 с.
298. Чернова А.К. Затримання особи, підозрюваної в скоєнні злочину. Автореферат дис. канд. юрид.наук за спеціальністю 12.00.09. Одеса: Одеська національна юридична академія, 2009. 20 с.
299. Чернова А.К. Концептуальні аспекти проекту закону «Про тимчасове затримання особи». *Державна політика у сфері кримінальної юстиції та забезпечення правопорядку в Україні*. Дніпропетровськ, 2008. С. 160-162.
300. Черхавський М. В., Абламський С. Є. Окремі проблемні питання законодавчої регламентації затримання народного депутата України. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених: тези доп. учасників наук.-практ. конф.* (м. Харків, 17 травня 2018 р.). МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. С. 247–252.
301. Чижмарь К. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Науково-практичний коментар. Київ: Професіонал, 2020. 332 с.
302. Черноус Ю. М. Слідчі дії: поняття, сутність, напрями розвитку та удосконалення : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2005. 245 с.

303. Черноус Ю. М., Гвоздюк В. В. Правові засади проведення слідчих (розшукових) дій у контексті практики ЄСПЛ. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2020. Вип. № 1 (19). С. 95–101.

304. Шалгунова С.А. Затримання особи, яка вчинила злочин. *Право і Безпека*. 2002. № 2. С. 128-130.

305. Шаповалов О.О. Виявлення ознак злочинів у процесі досудового розслідування. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1 (13) с. 99-107.

306. Шевчишен А. В. Деякі особливості початку досудового розслідування щодо осіб, зазначених у статті 480 КПК України, у разі вчинення ними корупційного злочину. *Наше право*. 2017. № 1. С. 114–121.

307. Шевчишен А. В. Доказування стороною обвинувачення у досудовому розслідуванні корупційних злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг: теорія і практика: монографія. К.: Алерта, 2019. 536 с.

308. Шибіко В. П. Кримінальний процес. Ідеї. Погляди. Думки. Київ: Юрінком Інтер, 2022. 352 с.

309. Шило О. Г. Особливості обґрунтування обрання запобіжних заходів у кримінальному провадженні. *Науковий вісн. Ужгородського нац. ун-ту. Серія: Право*. 2014. Вип. 25. С. 269–273.

310. Шило О.Г., Проблеми адаптації кримінального процесуального законодавства України до права Європейського Союзу Вісник Національної академії правових наук України № 2 (85) 2016 С.109-122

311. Шумейко Д.О. Розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. К., 2015. 263 с.

312. Шумило М. Є. Нормативно-правова модель досудового розслідування за чинним КПК: теоретичні і практичні проблеми та шляхи їх вирішення. *Нове українське право*. 2021. Вип. 3. С. 261-266.

313. Шумило М. Оперативно-розшукові заходи у структурі досудового розслідування в проекті КПК України (проблеми унормування і правозастосування). *Право України*. 2012. № 3-4. С. 452.

314. Щерба В. М., Юхно О. О. Кримінальне провадження в суді присяжних: монографія / за заг. ред. доктора юридичних наук, професора О. О. Юхна. Харків: Панов, 2018. 274 с.

315. Юнін О. С. Деякі особливості судового захисту прав людини при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 3. С. 191-197

316. Юрчишин В. М. Місце і роль прокурора у досудовому розслідуванні та їх відображення в теорії, законодавстві і практиці: монографія. Чернівці: «Родовід», 2013. 307 с.

317. Юрчишин В. М. Слідчий суддя в кримінальному процесі України. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету "Одеська юридична академія"*. 2017. Вип. 1. С. 248-259.

318. Юрчишин В. М. Функції прокурора у досудовому розслідуванні: теорія і практика: дис....док. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2016. 442 с.

319. Юрчишин В.М. Судовий контроль за застосуванням запобіжних заходів, затримання особи в зоні АТО: обмеження чи доцільність. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету "Одеська юридична академія"*. 2017. Вип. 4. С. 240-246.

320. Ягунов Д. Практика ЄСПЛ (питання кримінального та цивільного судочинства, захисту власності, приватного і сімейного життя). 4-те вид., перероб, і доп. Одеса: Фенікс, 2019. 502 с.
<http://www.yagunov.in.ua/?p=1323>

321. Янович Ю. П. Досудове розслідування корупційних злочинів: особливості кримінальної процесуальної форми. *Профілактика корупційних*

правопорушень: матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 7 квіт. 2015 р.).
Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. С. 341–347.

322. Ярмиш О., Мельник Р. Спеціалізовані антикорупційні інституції: світовий досвід та національна модель. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2015. № 2. С. 144-155.

323. Gaston Stefani, Georges Levasseur, Bernard Bouloc *Procédure penale*. - Paris Editions Dalloz , 2000. p 85-119;

324. German Criminal Code [Electronic resource]. - Mode of access: [https:// www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/](https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/).

325. Investigatory Operations Law. URL : [https:// www.knab.gov.lv/upload/eng/investigatory_operations_1.pdf](https://www.knab.gov.lv/upload/eng/investigatory_operations_1.pdf)

326. Jukier R. The Impact of Legal Traditions on Quebec Procedural Law: Lessons from Quebec's new code of civil procedure. *La Revue Du Barreau Canadien*. 2015. Vol. 93. Pp. 211-249.

327. Kamisar Y. Confessions. *Encyclopedia of Crime and Justice*. Ed S. N. Kadish New York, 1983. V. L., p. 229;

328. Keller P. " Das Geldwaschegesetz aus Sicht der Zollfahndung". Berlin.1994. S. 65-68.

329. Mykytiuk S.V. Competence of investigators of the State Bureau of Investigation and problems of its implementation.

330. Уваров В.Г. Процесуальні гарантії прав і свобод людини при провадженні негласних слідчих (розшукових) дій в контексті практики Європейського суду з прав людини. https://otherreferats.allbest.law/009996787_0.html

ДОДАТКИ.

Додаток № 1

Результати анкетування практичних працівників

(слідчих Державного бюро розслідувань України)

(всього – 100 осіб, Україна)

№	Запитання	Особи (%)
1	Чи доводилось Вам здійснювати досудове розслідування у кримінальних провадженнях щодо суддів, прокурорів та інших працівників правоохоронних органів? -Так -Ні	90 (91%) 10 (9%)
2.	З якими основними труднощами ви стикались при розслідуванні даних справ? а) «Злив» слідчої та іншої конфіденційної інформації. б) Використання зв'язків у правоохоронних органах для протидії слідству. в) Використання професійних знань та існуючих бюрократичних процедур. г) Використання можливостей зловживання процесуальними правами	50 (50%) 75 (75%) 78 (77%) 30 (29%)
3.	Чи вважаєте Ви за доцільне спрощення процедур отримання дозволу на проведення слідчих дій шляхом надання права слідчому ДБР звертатись з клопотанням, підтриманим керівником слідчого підрозділу, безпосередньо до слідчого судді? - Так	100 (100%)
4.	Чи вважаєте доречним формування в КПК України окремого розділу, де мають бути викладені особливості розслідування корупційних злочинів? -Так -Ні -Затрудняюсь з відповіддю	77 (77%) 0 (0%) 23 (23%)

5	<p>З проведенням яких слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій спрямованих на здобуття доказів під час досудового розслідування корупційних кримінальних правопорушень, Ви найчастіше мали справу?</p> <ul style="list-style-type: none"> - допит - обшук - залучення експерта для проведення експертизи - тимчасового доступу до речей і документів 58 %; - ревізія та фінансовий моніторинг. 	<p>100 (100%) 93 (93%) 50 (50 %) 77 (77%) 25 (25 %)</p>
6	<p>З проведенням яких слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування корупційних кримінальних правопорушень, Ви найчастіше мали справу?</p> <ul style="list-style-type: none"> - аудіо-, відеоконтроль особи - арешт, огляд і виїмка кореспонденції - зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж - зняття інформації з електронних інформаційних систем - установлення місце знаходження радіоелектронного засобу - спостереження за особою, річчю або місцем - моніторинг банківських рахунків - аудіо-, відеоконтроль місця - контроль за вчиненням злочину - виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації - негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження - використання конфіденційного співробітництва 	<p>38 (38%) 49 (49%) 43 (43%) 83 (83%) 76 (76%) 38 (38%) 43 (43%) 29 (29%) 73 (73%) 14 (14%) 23 (23%) 13 (13%)</p>
7	<p>Чи є необхідність доповнити перелік слідчих (розшукових) дій виїмкою документів?</p> <ul style="list-style-type: none"> - так - ні - важко відповісти однозначно 	<p>69 (69%) 12 (12%) 19 (19%)</p>

8.	<p>Чи є необхідність на основі таких негласних слідчих (розшукових) дій як «аудіо-, відеоконтроль особи», «спостереження за особою, річчю або місцем» та «аудіо-, відеоконтроль місця» сформулювати єдину слідчу дію?</p> <p>Так. Ні Затрудняюсь з відповіддю</p>	<p>91 (91%) 0 (0%) 9 (9%)</p>
9.	<p>3. Що на Ваш погляд слід змінити у кримінальному процесуальному законодавстві, з метою дебюрократизації та оптимізації слідчої діяльності?</p> <p>-розширення повноваження слідчого щодо самостійного прийняття рішень стосовно отримання бухгалтерських документів у державних установах -проведення тимчасового доступу до речей і документів та вилучення копії без звернення до слідчого судді; - скасування вимог звертатись до слідчого судді для накладення арешту на майно, яке уже вилучено при обшуку чи інших процесуальних діях; - спрощення процедури прийняття рішень про провадження невідкладних слідчих дій.</p>	<p>77 (77%) 92 (92%) 100 (100%) 83 (83%)</p>
10	<p>Які проблеми виникають у практичній діяльності слідчих при застосуванні інституту прокурорського нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням?</p> <p>- ускладнення можливостей реалізації статусу процесуальної самостійності слідчого; - дублювання функцій прокурора та керівника слідчого підрозділу; - дублювання функцій прокурора та слідчого судді; - перекладення прокурорами своїх обов'язків ; - зловживання службовим становищем; - здійснення процесуального керівництва формально; - некомпетентність щодо здійснення нагляду.</p>	<p>93 (93%) 92 (92%) 77 (77%) 43 (43%) 13 (13%) 18 (18%) 10 (10%)</p>

11.	Чи доводилося Вам стикатись у Вашій роботі з явною чи прихованою протидією виявленню й досудовому розслідуванню службових злочинів корупційної спрямованості? - так; - ні.	69 (69%) 31 (31%)
12.	Які проблемні питання, найчастіше виникають у практичній діяльності під час здійснення слідчим суддею судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні? - недостатня оперативність в прийнятті рішень про провадження негласних слідчих (розшукових) дій; - бюрократизм процедур продовження строків досудового розслідування	43 (43%) 31 (31%)

Додаток № 2

Результати аналізу кримінальних справ

(корупційні та інші посадові злочини, віднесені до підслідності ДБР, всього – 200 справ)

№	Предмет аналізу	Особи (%)
1	Вид злочину: корупційні правопорушення зловживання у бюджетній сфері	181 (91%) 19 (9%)
2	З яких джерел була отримана інформація про вчинення злочину - заяви про кримінальні правопорушення - безпосереднє виявлення	167 (83%) 33 (17%)
3	Чи була потреба в застосуванні до початку розслідування дії передбаченої ст. 245-1 КПК України - «Зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису». -Так - ні	65 (33 %) 145 (77%)

4.	Чи була потреба в затриманні підозрюваної особи на місці злочину до початку розслідування - так - ні	66 (33%) 134 (67%)
5.	Які з гласних слідчих дій стали найбільш важливим засобом здобуття доказів : - обшук - допит - експертиза - слідчий експеримент	145 (73%) 63 (31%) 29 (14%) 46 (23%)
6	Проведення яких негласних слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування було найбільш ефективним: - аудіо-, відеоконтроль особи - арешт, огляд і виїмка кореспонденції - зняття інформації з електронних інформаційних систем - зняття інформації з електронних комунікаційних мереж - установлення місце знаходження радіоелектронного засобу - спостереження за особою, річчю або місцем - моніторинг банківських рахунків - аудіо-, відеоконтроль місця - контроль за вчиненням злочину - виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації - негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження - використання конфіденційного співробітництва	98 (49%) 86 (43%) 167 (83%) 152 (76%) 76 (38%) 145 (73%) 29 (14%) 63 (31%) 139 (69%) 25 (13%) 37 (18%) 50 (25%)
7	Негласні слідчі (розшукові) дії застосовувалися щодо: - виконавців (співвиконавців) - організаторів - підбурювачів та пособників	155 (77%) 33 (13%) 12 (10%)

8	Негласні слідчі (розшукові) дії безпосередньо проводилися (виконавець): - оперативним працівником - слідчим - прокурором - оперативно-технічним працівником	100 (50%) 60 (30%) 0 (0%) 40 (20%)
9	Чи були випадки відмови прокурора в погодженні клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій -так - ні	30 (15%) 170 (85%)
10.	Чи були випадки відмови слідчого судді в прийнятті ухвали про проведення негласних слідчих (розшукових) дій -так - ні	34 (16%) 166 (84%)

Додаток № 3

ПРОЕКТ

Закону України про внесення змін та доповнень до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів щодо удосконалення діяльності Державного бюро розслідувань щодо протидії корупційним та іншим посадовим кримінальним правопорушенням

Особливості складу злочинів та інших кримінальних правопорушень підслідних Державному бюро розслідувань зумовлюють специфіку розслідування корупційних та інших посадових злочинів, де нерідко має прояв конфлікту інтересів при реалізації різними правничими інституціями функцій розслідування, процесуального керівництва та судового контролю.

З метою забезпечення ефективності слідчої діяльності, зміцнення принципів процесуальної самостійності слідчих Верховна Рада України вносить такі зміни до чинних законодавчих актів України.

I. Внести наступні зміни і доповнення до Закону України «Про Державне бюро розслідувань»:

1. П. 1 ч. 1 ст. 7 «Реалізація повноважень Державного бюро розслідувань» викласти в такій редакції:

«Державне бюро розслідувань та його уповноважені посадові особи з метою виконання покладених на них завдань:

1) здійснюють на підставах і в порядку, встановлених законом та ратифікованими Україною міжнародними правовими актами:

а) розслідування корупційних злочинів та інших кримінальних правопорушень, віднесених до їх підслідності слідчих ДБР;

б) оперативно-розшукові заходи, з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та сприяння розслідуванню кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Державного бюро розслідувань;

в) спеціальні адміністративні, антикорупційні та міжнародно-правові заходи пошуку, деофшоризації та конфіскації майна нажитого корупційним шляхом.»

2. Абзац перший ч. 3 ст. 10 викласти а такій редакції: «Директор Державного бюро розслідувань, призначається строком на десять років.

3. Ч 1 ст. 11 викласти в такій редакції: «Директор Державного бюро розслідувань, призначається Указом Президента України за погодженням з Верховною радою України строком на десять років. Усунення Директора Державного бюро розслідувань з посади здійснюється лише Указом Президента України за поданням Вищої ради правосуддя чи спеціальної слідчої комісії Верховної Ради України, в разі встановлення фактів, що несумісні з принципом бездоганної репутації чи неспроможності подальшого виконання своїх повноважень, а також за наявності підстав викладених в ч. 4 статті 10 цього Закону».

4. Ч. 5 ст. 10 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» скасувати.

5. Абзац третій ч. 1 ст. 18 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» викласти в такій редакції: «Слідчі та детективи (співробітники оперативних підрозділів) Державного бюро розслідувань користуються статусом підвищеного ступеню захисту. Відкриття кримінального провадження відносно слідчого чи детектива ДБР, затримання чи арешт його може бути здійснено лише за рішенням слідчого судді за поданням прокурора області чи його заступника або Генерального прокурора чи його заступника. У разі затримання слідчого чи іншого працівника Державного бюро розслідувань або обрання щодо нього запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою його утримання під вартою здійснюється в окремих приміщеннях без поміщення в слідчі ізолятори чи інші установи для попереднього ув'язнення затриманих системи МВС України. У разі затримання чи арешту співробітники ДБР утримуються під вартою окремо від інших осіб та мають право на побачення з керівником свого підрозділу та іншим представником ДБР».

II. Внести наступні зміни і доповнення до Кримінального процесуального кодексу України:

1. Ч. 2 ст. 234 КПК України доповнити приписами такого змісту: «У кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених до підслідності ДБР обшук, незалежно від територіальності може проводитись на підставі ухвали слідчого судді Вищого антикорупційного суду, яка може бути винесене слідчим суддею на підставі клопотання слідчого ДБР, без узгодження такого клопотання з прокурором».

2. Ст. 245⁻¹ КПК України назвати «Зняття показань технічних приладів автономної фото-, кінозйомки, відеозапису та застосування дронів і засобів цифрового документуванні для пошуку, фіксації і дослідження доказової інформації», та викласти таким чином:

«Зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, здійснюється слідчим прокурором шляхом огляду відповідних носіїв інформації та копіювання зафіксованої доказової інформації.

Зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, до початку кримінального провадження здійснюється за правилами слідчого огляду, а в разі необхідності зняття показань технічних приладів автономної фото-, кінозйомки, відеозапису, які знаходяться в приватній власності, - за правилами огляду житла чи іншого володіння особи, включаючи застосування примусових заходів в порядку передбаченому для обшуку житла чи іншого володіння особи, викладених вч. 2 ст. 237 КПК України,

Зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, що знаходяться у володінні чи розпорядженні фізичних чи юридичних осіб приватного права, може здійснюватися після відкриття кримінального провадження в формі отримання добровільно представлених сторонами чи іншими учасниками

кримінального процесу матеріалів технічного документування, або на підставі постанови слідчого чи прокурора про їх вилічненні (виїмку) і дослідження.

Зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису здійснюється за необхідності, за участю спеціаліста.

Для здійснення зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису особі, яка є власником або володільцем відповідних приладів або засобів, пред'являється постанова слідчого, прокурора.

Постанова слідчого, прокурора про зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису повинна містити: 1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер; 2) відомості про власника або володільця відповідних приладів або засобів; 3) період часу, за який має бути здійснено зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису.

За необхідності пошуку і фіксації доказової інформації в важкодоступних місцях, на підставі постанови керівника слідчого підрозділу, слідчий може здійснити пошук і отримання такої доказової інформації з допомогою веб-камер, установлених на безпілотних літальних апаратах. Таке застосування веб-камер і дронів здійснюється за участю спеціаліста. Не допускається застосування таких заходів, якщо вони пов'язані з проникненням в житлове приміщення.

Про здійснення зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи пошук і фіксацію інформації з використанням веб-камер та дронів, складається протокол згідно з вимогами цього Кодексу».

3. Ч. 2 ст. 246 КПК України доповнити реченням – «а також щодо корупційних кримінальних правопорушень чи діянь пов'язаних з корупцією».

4. Ч. 3 ст. 246 КПК України викласти в такій редакції «Рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій приймає слідчий, прокурор, у випадках, передбачених цим Кодексом, - слідчий суддя за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором, а у справах підслідних ДБР на НАБУ – за клопотанням слідчого. Слідчий зобов'язаний повідомити прокурора про прийняття рішення щодо проведення певних негласних слідчих (розшукових) дій та отримані результати». Фразу про те, що «прокурор має право заборонити проведення або припинити подальше проведення негласних слідчих (розшукових) дій» скасувати.

5. П. 5 ч. 2 ст. ст. 248 КПК України про те, що у клопотанні до слідчого судді про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії мають зазначатись «обставини, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні кримінального правопорушення», виключити.

6. В ч. 1 ст. 271 КПК України закріпити таке положення: «Контрольована поставка як форма контролю за вчиненням злочину може застосовуватись лише у кримінальних провадженнях щодо корупційних злочинів, за умови наявності фактів вимагання посадовою особою неправомірної вигоди».

7. Ч. 1 ст. 480 КПК України «Особи, щодо яких здійснюється особливий порядок кримінального провадження» викласти в такій редакції:

«Особливий порядок кримінального провадження застосовується стосовно:

- 1) народного депутата України;
- 2) судді, судді Конституційного Суду України, судді Вищого антикорупційного суду, а також присяжного на час виконання ним обов'язків у суді, Голови, заступника Голови, члена Вищої ради правосуддя, Голови, заступника Голови, члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України;

- 3) кандидата у Президенти України;
- 4) Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини;
- 5) Голови, іншого члена Рахункової палати;
- 6) депутата місцевої ради;
- 7) адвоката та осіб, які надають правничу допомогу;
- 8) Генерального прокурора, його заступника, прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, прокурорів, які здійснюють процесуальне керівництво досудовим розслідуванням;
- 9) Директора, детективів та працівників Національного антикорупційного бюро України;
- 10) Голови та заступника голови Національного агентства з питань запобігання корупції;
- 11) Детективів, аналітиків та інших оперативних співробітників, директора та заступника Бюро економічної безпеки;
- 12) Слідчих, оперативних співробітників, директора та заступника директора Державного бюро розслідувань;
- 13) слідчих, детективів, дізнавачів, експертів та оперативних працівників усіх підрозділів Національної поліції, СБУ та інших розвідувальних, контррозвідувальних, військових та правоохоронних органів України;
- 14) Осіб, які здійснюють спеціальне парламентське розслідування, а також заходи щодо деофшоризації та пошуку і конфіскації нажитого злочинним шляхом майна».

8. Ст. 481 КПК України «Повідомлення про підозру» викласти з таким змістом: «Письмове повідомлення про підозру особам, особам, щодо яких здійснюється особливий порядок кримінального провадження, перелік яких даний в ст. 480 КПК України, здійснюється слідчим на основі рішення про повідомлення про підозру, угодженого з керівником слідчого підрозділу, за

умови наявності дозволу уповноваженої інституції на затримання арешт та притягнення таких осіб до кримінальної відповідальності».

9. Абз. 5 ч. 2 ст. 482² КПК України викласти в такій редакції: «Без дозволу слідчого судді, дозволяється затримання народного депутата України лише у разі, якщо останнього застали під час вчинення або безпосередньо після вчинення ним корупційного чи іншого злочину, за який передбачено покарання у формі позбавлення волі».

10. КПК України доповнити ст. 482³ «Гарантії захисту суб'єктів» такого змісту: «Без згоди Вищої ради правосуддя не може бути затримано або арештовано до винесення обвинувального вироку судом, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, слідчих, детективів, та інших осіб, указаних в ст. 489 КПК України, за винятком затримання таких безпосередньо при вчиненні злочину».

11. КПК України доповнити новою главою - **37-1 «Особливості кримінальних проваджень щодо діянь, які містять ознаки корупційних кримінальних правопорушень»**, де викласти окремі статті такого змісту.

Ст. 483¹ «Особливий порядок кримінального провадження щодо діянь, які містять ознаки корупційних кримінальних правопорушень».

«Особливий порядок кримінального провадження щодо діянь, які містять ознаки корупційних кримінальних правопорушень, застосовується щодо фактів кримінальних правопорушень, передбачених статтями 191, 206², 209, 211, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410 КК України, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також кримінальних правопорушень, передбачених статтями 210, 354, 364, 364¹, 365², 368-369², 426, 426¹ КК України, а також щодо діянь, пов'язаних з корупцією, передбачених статтями 366², 366³ КК України».

Стаття 483² Особливості початку досудового розслідування кримінальних правопорушень, які містять ознаки корупційних кримінальних правопорушень чи діянь пов'язаних з корупцією.

«Кримінальне провадження щодо кримінальних правопорушень, які містять ознаки корупційних кримінальних правопорушень чи діянь пов'язаних з корупцією, може бути ініційовано як заявами і повідомленнями про відповідні кримінальні правопорушення, так і при безпосередньому виявленні оперативними підрозділами, слідчими, детективами чи прокурорами ознак таких злочинів чи кримінальних проступків.

Безпосереднє виявлення кримінальних правопорушень, які містять ознаки корупційних кримінальних правопорушень чи діянь пов'язаних з корупцією, можуть здійснюватися оперативними, аналітичними та слідчими підрозділами ДБР, НАБУ, СБУ Національної поліції, Бюро економічної безпеки, , в процесі застосуванні повноважень, передбачених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про Національну поліцію України» Податковим чи Митним кодексом України, а також Національним агентством запобігання корупції, Національним агентством України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, антимонопольним комітетом України, співробітниками Рахункової палати Верховної ради України, та іншими правоохоронними органами, в процесі виконання ними діяльності передбаченої законодавством України та міжнародними правовими актами.

Безпосереднє виявлення ознак скоєного чи підготовлюваного корупційного кримінального правопорушення фіксується і оформляється посадовою особою, що його виявила, у письмових юридичних документах чи засобах технічного документування, які надаються для реєстрації до Єдиного реєстру досудових розслідувань(ЄРДР).

Для безпосереднього виявлення та з'ясування обставин вчинення корупційних кримінальних правопорушень чи діянь пов'язаних з корупцією до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань за рішенням детектива, оперативного співробітника чи слідчого може бути:

1) здійснено огляд та зняття показання технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису;

2) здійснено автоматизований доступ та технічне документування даних інформаційно-телекомунікаційних і довідкових систем, реєстрів, банків даних, у тому числі тих, що містять інформацію з обмеженим доступом, держателем (адміністратором) яких є державні органи або органи місцевого самоврядування, а також тимчасовий доступ до бухгалтерських документів та доступ до криміналістичних інформаційно-пошукових баз даних;

3) призначено аудит, ревізію, державний фінансовий моніторинг;

4) відібрано пояснення;

5) отримано добровільно надані потерпілими, викривачами чи іншими особами документи, матеріали фото- і кінозйомки, відеозапису, а також здійснено огляд та фіксацію даних при наданому добровільному доступу до інформаційно-технічних засобів фізичних та юридичних осіб».

Стаття 483³ Особливості досудового слідства у справах корупційних кримінальних правопорушень чи діянь пов'язаних з корупцією.

«1. При здійсненні досудового розслідування корупційних кримінальних правопорушень чи діянь пов'язаних з корупцією слідчі та детективи ДБР та НАБУ, окрім провадженні слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій уповноважені здійснювати отримання доказів з використанням таких заходів:

а) витребувати за рішенням слідчого чи детектива та одержувати від інших правоохоронних та державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій інформацію, необхідну для виконання обов'язків Національного бюро, у тому числі відомості про майно, доходи, видатки, фінансові зобов'язання осіб, які ними декларуються

у встановленому законом порядку, відомості про використання коштів Державного бюджету України, розпорядження державним або комунальним майном. Суб'єкти, яким адресовано зазначений запит, зобов'язані невідкладно, але не більше ніж протягом трьох робочих днів, надати відповідну інформацію. Ненадання слідчим чи детективам ДБР та НАБУ на їх запит інформації, надання завідомо недостовірної інформації чи не в повному обсязі, порушення встановлених законом строків її надання, повідомлення третіх осіб стосовно того, що про них збирається така інформація, забороняються і тягнуть за собою відповідальність, передбачену законом.

Слідчі та детективи НАБУ та ДБР мають право отримувати безпосередній, у тому числі автоматизований, доступ до автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів та банків даних, держателем (адміністратором) яких є державні органи або органи місцевого самоврядування, користується державними, у тому числі урядовими, засобами зв'язку і комунікацій, мережами спеціального зв'язку та іншими технічними засобами.

б) знайомитися в державних органах, органах місцевого самоврядування із документами та іншими матеріальними носіями інформації, необхідними для попередження, виявлення, припинення та розслідування кримінальних правопорушень, віднесених законом до підслідності ДБР та ДБР, або виявлення необґрунтованих активів та збору доказів їх необґрунтованості, у тому числі такими, що містять інформацію з обмеженим доступом, знімати копії документів та посвідчувати їх автентичність, фіксувати доказову інформацію технічними засобами;

в) на підставі рішення слідчого чи детектива, погодженого керівником підрозділу, отримувати від банків, депозитарних, фінансових та інших установ, підприємств та організацій незалежно від форми власності інформацію про операції, рахунки, вклади, правочини фізичних та

юридичних осіб, яка необхідна для виконання обов'язків Національного бюро. Отримання від банків інформації, що становить банківську таємницю, здійснюється в порядку та обсязі, визначених Законом України "Про банки і банківську діяльність" з урахуванням положень цього Закону, а отримання від Центрального депозитарію цінних паперів, Національного банку України та депозитарних установ інформації, що міститься у системі депозитарного обліку цінних паперів, - у порядку та обсязі, встановлених Законом України "Про депозитарну систему України". Суб'єкти, яким адресовано зазначене рішення, зобов'язані невідкладно, але не більше ніж протягом трьох робочих днів, надати відповідну інформацію;

г) на підставі відповідного рішення суду, а у справах щодо суддів - на підставі рішення прокурора, на строк до 10 діб опечатувати архіви, каси, приміщення (за винятком жилих) чи інші сховища, брати їх під охорону, а також вилучати предмети і документи у порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України;

д) надсилати державним органам, органам місцевого самоврядування обов'язкові до розгляду пропозиції та рекомендації щодо усунення причин і умов, які сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Національного бюро, а також отримувати від цих органів протягом 30 днів інформацію про розгляд таких пропозицій та рекомендацій.

2. Слідчі ДБР та детективи НАБУ вправі за власною постановою здійснювати такі негласні слідчі (розшукові) дії як: установлення місцезнаходження радіообладнання (ст. 268 КПК України), зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису» (стаття 245-1 КПК України); отримувати доступ до речей та документів, які перебувають у володінні інших осіб, із можливістю їх огляду, копіювання, фотографування, вимірювання та відібрання зразків, вимірювання, звуко- чи

відеозапис, іншим чином фіксувати інформацію важливу для розкриття та розслідування кримінального правопорушення.

3. Тимчасовий доступ до речей і документів у провадженнях щодо діянь, які містять ознаки корупційних кримінальних правопорушень, вчинених співробітників прокуратури, здійснюється на підставі ухвали слідчого судді, яка приймається за клопотанням слідчого ДБР без погодження з прокурором. Тимчасовий доступ до речей і документів у провадженнях щодо діянь, які містять ознаки корупційних кримінальних правопорушень вчинених суддями здійснюється на підставі ухвали судді Вищого антикорупційного Суду.

4. У разі тимчасового вилучення майна під час обшуку, огляду, затримання, інших слідчих дій чи негласних слідчих (розшукових) дій, протягом 72 годин після вилучення майна, слідчий ДБР та НАБУ самостійно виносить постанову про накладення арешту на таке майно чи його повернення володарю вилученого майна. Постанова слідчого набуває чинності після її підписання слідчим та занесення інформації про прийняте рішення до ЄРДР. Про факт накладення арешту на майно чи його повернення володарю вилученого майна, слідчий повідомляє прокурора та слідчого суддю.

Слідчі ДБР та детективи НАБУ мають право в повному обсязі застосовувати заходи, передбачені Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення.

5. Слідчі ДБР у кримінальних провадженнях щодо співробітників прокуратури вправі за власною постановою без погодження з прокурором звертатись до слідчого судді з клопотаннями про провадження слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій та застосування заходів забезпечення кримінального провадження (тимчасовий доступ до речей і документів,

обшук, привід та інші), а також здійснювати повідомлення про підозру без погодження з прокурором.

6. Слідчі ДБР у справах щодо суддів вправі за погодженням з прокурором звертатись за дозволом на провадження слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій та застосування заходів забезпечення кримінального провадження, безпосередньо до суддів Антикорупційного суду України».

Стаття 483⁴ Особливості закінчення кримінальних проваджень.

«У кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень чи діянь пов'язаних з корупцією, не підлягає застосуванню спрощений порядок розгляду, визначений в ст. 349 КПК України.

Кримінальні провадження щодо корупційних кримінальних правопорушень чи діянь пов'язаних з корупцією, не підлягають закриттю у зв'язку з дійовим каяттям, у зв'язку з примиренням винного з потерпілим, у зв'язку з укладенням угоди про визнання вини, у зв'язку з передачею особи на поруки чи у зв'язку із зміною обстановки».

Додаток № 4

**ПОРІВНЯЛЬНА ТАБЛИЦЯ ДО ПРОЕКТУ ЗАКОНУ ЩОДО
УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА, ЗАПРОПОНОВАНОГО В
ДИСЕРТАЦІЇ**

№	Чинна редакція закону	Запропонована редакція закону
1.	<p align="center">П. 1 ч. 1 ст. 7 Закону України «Про Державне бюро розслідувань»:</p> <p>Державне бюро розслідувань та його уповноважені посадові особи з метою виконання покладених на них завдань:</p> <p>1) здійснюють на підставах і в порядку, встановлених законом, гласні та негласні оперативно-розшукові, оперативно-розшукову діяльність, слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Державного бюро розслідувань.</p>	<p align="center">П. 1 ч. 1 ст. 7 Закону України «Про Державне бюро розслідувань»:</p> <p>«Державне бюро розслідувань та його уповноважені посадові особи з метою виконання покладених на них завдань:</p> <p>1) здійснюють на підставах і в порядку, встановлених законом та ратифікованими Україною міжнародними правовими актами:</p> <p>а) розслідування корупційних злочинів та інших кримінальних правопорушень, віднесених до їх підслідності слідчих ДБР;</p> <p>б) оперативно-розшукові заходи, з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та сприяння розслідуванню кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Державного бюро розслідувань;</p> <p>в) спеціальні адміністративні, антикорупційні та міжнародно-правові заходи пошуку, деофшоризації та конфіскації майна нажитого корупційним шляхом».</p>

2.	<p>Ч 1 ст. 11 Закону України «Про Державне бюро розслідувань»:</p> <p>1. Директор Державного бюро розслідувань призначається на посаду Президентом України за поданням комісії з проведення конкурсу на зайняття посади Директора Державного бюро розслідувань (далі - Конкурсна комісія).</p> <p>Директор Державного бюро розслідувань звільняється з посади Президентом України за наявності підстав, визначених <u>частинами четвертою та п'ятою статті 10</u> цього Закону.</p>	<p>Ч 1 ст. 11 Закону України «Про Державне бюро розслідувань»:</p> <p>«Директор Державного бюро розслідувань, призначається Указом Президента України за погодженням з Верховною радою України строком на десять років.</p> <p>Усунення Директора Державного бюро розслідувань з посади здійснюється лише Указом Президента України за поданням Вищої ради правосуддя чи спеціальної слідчої комісії Верховної Ради України, в разі встановлення фактів, що несумісні з принципом бездоганної репутації чи неспроможності подальшого виконання своїх повноважень, а також за наявності підстав викладених в ч. 4 статті 10 цього Закону».</p>
3	<p>Ч. 5 ст. 10 Закону України «Про Державне бюро розслідувань»:</p> <p>5. Верховна Рада України за результатами розгляду звіту Директора Державного бюро розслідувань про результати діяльності цього органу за календарний рік, стан виконання покладених на нього завдань, додержання законодавства, прав і свобод людини і громадянина, а також напрями та шляхи підвищення ефективності діяльності Державного бюро розслідувань може визнати роботу Директора Державного бюро розслідувань задовільною чи незадовільною.</p> <p>Визнання роботи Директора Державного бюро розслідувань незадовільною є підставою для</p>	скасувати

	звільнення зазначеної особи із займаної посади.	
4.	<p>Абзац третій ч. 1 ст. 18 Закону України «Про Державне бюро розслідувань»:</p> <p>У разі затримання працівника Державного бюро розслідувань або обрання щодо нього запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою його тримають в установах для попереднього ув'язнення окремо від інших осіб</p>	<p>Абзац третій ч. 1 ст. 18 Закону України «Про Державне бюро розслідувань»:</p> <p>«Слідчі та детективи (співробітники оперативних підрозділів) Державного бюро розслідувань користуються статусом підвищеного ступеню захисту. Відкриття кримінального провадження відносно слідчого чи детектива ДБР, затримання чи арешт його може бути здійснено лише за рішенням слідчого судді за поданням прокурора області чи його заступника або Генерального прокурора чи його заступника. У разі затримання слідчого чи іншого працівника Державного бюро розслідувань або обрання щодо нього запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою його утримання під вартою здійснюється в окремих приміщеннях без поміщення в слідчі ізолятори чи інші установи для попереднього ув'язнення затриманих системи МВС України. У разі затримання чи арешту співробітники ДБР утримуються під вартою окремо від інших осіб та мають право на побачення з керівником свого підрозділу та іншим представником ДБР».</p>
5.	<p>Кримінальний процесуальний кодекс України</p> <p>Ч. 2 ст. 234 КПК України:</p> <p>2. Обшук проводиться на підставі ухвали слідчого судді місцевого загального суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, а у кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених до</p>	<p>Кримінальний процесуальний кодекс України</p> <p>Ч. 2 ст. 234 КПК України:</p> <p>«2. Обшук проводиться на підставі ухвали слідчого судді місцевого загального суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, а у кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених до Вищого антикорупційного суду, - на</p>

	<p>підсудності Вищого антикорупційного суду, - на підставі ухвали слідчого судді Вищого антикорупційного суду.</p>	<p>підставі ухвали слідчого судді Вищого антикорупційного суду.</p> <p>У кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених до підслідності ДБР обшук, незалежно від територіальності може проводитись на підставі ухвали слідчого судді Вищого антикорупційного суду, яка може бути винесена слідчим суддею на підставі клопотання слідчого ДБР, без узгодження такого клопотання з прокурором».</p>
6.	<p>Ст. 245¹ КПК України «Зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису»:</p> <p>1. Зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису полягає в одержанні слідчим, прокурором від особи, яка є власником або володільцем відповідних приладів або засобів, необхідних для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, копій фото- або кінозйомки, відеозапису, здійснених у публічно доступних місцях, у тому числі в автоматичному режимі, за виключенням місць, що відносяться до приватних помешкань осіб.</p> <p>2. Зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису</p>	<p>Ст. 245¹ КПК України «Зняття показань технічних приладів автономної фото-, кінозйомки, відеозапису та застосування дронів і засобів цифрового документуванні для пошуку, фіксації і дослідження доказової інформації»:</p> <p>«Зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, здійснюється слідчим прокурором шляхом огляду відповідних носіїв інформації та копіювання зафіксованої доказової інформації.</p> <p>Зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, до початку кримінального провадження здійснюється за правилами слідчого огляду, а в разі необхідності зняття показань технічних приладів автономної фото-, кінозйомки, відеозапису, які знаходяться в приватній власності, - за правилами огляду житла чи іншого володіння особи, включаючи застосування примусових заходів в порядку передбаченому для обшуку житла чи іншого володіння особи, викладених вч. 2 ст. 237 КПК України,</p>

<p>здійснюється на підставі постанови слідчого, прокурора та, за необхідності, за участю спеціаліста.</p> <p>3. Для здійснення зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису особі, яка є власником або володільцем відповідних приладів або засобів, пред'являється постанова слідчого, прокурора.</p> <p>4. Постанова слідчого, прокурора про зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису повинна містити:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер; 2) відомості про власника або володільця відповідних приладів або засобів; 3) період часу, за який має бути здійснено зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису. <p>5. Зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису здійснюється у присутності слідчого, прокурора шляхом самостійного копіювання особою, яка є власником або володільцем</p>	<p>Зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, що знаходяться у володінні чи розпорядженні фізичних чи юридичних осіб приватного права, може здійснюватися після відкриття кримінального провадження в формі отримання добровільно представлених сторонами чи іншими учасниками кримінального процесу матеріалів технічного документування, або на підставі постанови слідчого чи прокурора про їх виліченні (виїмку) і дослідження.</p> <p>Зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису здійснюється за необхідності, за участю спеціаліста.</p> <p>Для здійснення зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису особі, яка є власником або володільцем відповідних приладів або засобів, пред'являється постанова слідчого, прокурора.</p> <p>Постанова слідчого, прокурора про зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису повинна містити: 1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер; 2) відомості про власника або володільця відповідних приладів або засобів; 3) період часу, за який має бути здійснено зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки,</p>
--	---

	<p>відповідних приладів та засобів, або копіювання такою особою за участю спеціаліста відповідних записів на носії, які надаються слідчим, прокурором. Надання таких копій на носіях, особи, яка є власником або володільцем відповідних приладів та засобів, здійснюється за бажанням такої особи.</p> <p>6. Про здійснення зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису складається протокол згідно з вимогами цього Кодексу.</p>	<p>відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису.</p> <p>За необхідності пошуку і фіксації доказової інформації в важкодоступних місцях, на підставі постанови керівника слідчого підрозділу, слідчий може здійснити пошук і отримання такої доказової інформації з допомогою веб-камер, установлених на безпілотних літальних апаратах. Таке застосування веб-камер і дронів здійснюється за участю спеціаліста. Не допускається застосування таких заходів, якщо вони пов'язані з проникненням в житлове приміщення.</p> <p>Про здійснення зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи пошук і фіксацію інформації з використанням веб-камер та дронів, складається протокол згідно з вимогами цього Кодексу».</p>
7.	<p>Ч. 2 ст. 246 КПК України:</p> <p>2. Негласні слідчі (розшукові) дії проводяться у випадках, якщо відомості про кримінальне правопорушення та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб. Негласні слідчі (розшукові) дії, передбачені <u>статтями 260, 261, 262, 263, 264</u> (в частині дій, що проводяться на підставі ухвали слідчого судді), <u>267, 269, 269⁻¹, 270, 271, 272, 274</u> цього Кодексу, проводяться виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів.</p>	<p>Ч. 2 ст. 246 КПК України</p> <p>«2. Негласні слідчі (розшукові) дії проводяться у випадках, якщо відомості про кримінальне правопорушення та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб. Негласні слідчі (розшукові) дії, передбачені <u>статтями 260, 261, 262, 263, 264</u> (в частині дій, що проводяться на підставі ухвали слідчого судді), <u>267, 269, 269⁻¹, 270, 271, 272, 274</u> цього Кодексу, проводяться виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів, а також щодо корупційних кримінальних правопорушень чи діянь пов'язаних з корупцією».</p>
8.	<p>Ч. 3 ст. 246 КПК України:</p>	<p>Ч. 3 ст. 246 КПК України:</p> <p>«Рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій приймає</p>

	<p>3. Рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій приймає слідчий, прокурор, а у випадках, передбачених цим Кодексом, - слідчий суддя за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором. Слідчий зобов'язаний повідомити прокурора про прийняття рішення щодо проведення певних негласних слідчих (розшукових) дій та отримані результати. Прокурор має право заборонити проведення або припинити подальше проведення негласних слідчих (розшукових) дій.</p>	<p>слідчий, прокурор, у випадках, передбачених цим Кодексом, - слідчий суддя за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором, а у справах підслідних ДБР на НАБУ – за клопотанням слідчого. Слідчий зобов'язаний повідомити прокурора про прийняття рішення щодо проведення певних негласних слідчих (розшукових) дій та отримані результати».</p>
9.	<p>Ч. 1 ст. 271 КПК України «Контроль за вчиненням злочину»:</p> <p>1. Контроль за вчиненням злочину може здійснюватися у випадках наявності достатніх підстав вважати, що готується вчинення або вчиняється тяжкий чи особливо тяжкий злочин, та проводиться в таких формах:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) контрольована поставка; 2) контрольована та оперативна закупка; 3) спеціальний слідчий експеримент; 4) імітування обстановки злочину. 	<p>Ч. 1 ст. 271 КПК України «Контроль за вчиненням злочину»:</p> <p>«1. Контроль за вчиненням злочину може здійснюватися у випадках наявності достатніх підстав вважати, що готується вчинення або вчиняється тяжкий чи особливо тяжкий злочин, та проводиться в таких формах:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) контрольована поставка; 2) контрольована та оперативна закупка; 3) спеціальний слідчий експеримент; 4) імітування обстановки злочину. <p>Контрольована поставка як форма контролю за вчиненням злочину може застосовуватись лише у кримінальних провадженнях щодо корупційних злочинів, за умови наявності фактів вимагання посадовою особою неправомірної вигоди».</p>

10.	<p>Ч. 1 ст. 480 КПК України «Особи, щодо яких здійснюється особливий порядок кримінального провадження» :</p> <p>1. Особливий порядок кримінального провадження застосовується стосовно:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) народного депутата України; 2) судді, судді Конституційного Суду України, судді Вищого антикорупційного суду, а також присяжного на час виконання ним обов'язків у суді, Голови, заступника Голови, члена Вищої ради правосуддя, Голови, заступника Голови, члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України; 3) кандидата у Президенти України; 4) Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; 5) Голови, іншого члена Рахункової палати; 6) депутата місцевої ради; 7) адвоката; 8) Генерального прокурора, його заступника, прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури; 9) Директора та працівників Національного антикорупційного бюро України; 10) Голови Національного агентства з питань запобігання корупції, його заступника. 	<p>Ч. 1 ст. 480 КПК України «Особи, щодо яких здійснюється особливий порядок кримінального провадження»:</p> <p>«Особливий порядок кримінального провадження застосовується стосовно:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) народного депутата України; 2) судді, судді Конституційного Суду України, судді Вищого антикорупційного суду, а також присяжного на час виконання ним обов'язків у суді, Голови, заступника Голови, члена Вищої ради правосуддя, Голови, заступника Голови, члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України; 3) кандидата у Президенти України; 4) Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; 5) Голови, іншого члена Рахункової палати; 6) депутата місцевої ради; 7) адвоката та осіб, які надають правничу допомогу; 8) Генерального прокурора, його заступника, прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, прокурорів, які здійснюють процесуальне керівництво досудовим розслідуванням; 9) Директора, детективів та працівників Національного антикорупційного бюро України; 10) Голови та заступника голови Національного агентства з питань запобігання корупції; 11) Детективів, аналітиків та інших оперативних співробітників, директора та заступника директора Бюро економічної безпеки;
-----	--	---

		<p>12) Слідчих, оперативних співробітників, директора та заступника директора Державного бюро розслідувань;</p> <p>13) слідчих, детективів, дізнавачів, експертів та оперативних працівників усіх підрозділів Національної поліції, СБУ та інших розвідувальних, контррозвідувальних, військових та правоохоронних органів України;</p> <p>14) Осіб, які здійснюють спеціальне парламентське розслідування, а також заходи щодо деофшоризації та пошуку і конфіскації нажитого злочинним шляхом майна».</p>
11.	<p>Ст. 481 КПК України «Повідомлення про підозру»:</p> <p>1. Письмове повідомлення про підозру здійснюється:</p> <p>1) адвокату, депутату місцевої ради, депутату Верховної Ради Автономної Республіки Крим, сільському, селищному, міському голові - Генеральним прокурором, його заступником, керівником обласної прокуратури в межах його повноважень;</p> <p>2) народному депутату України, кандидату у Президенти України, Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини, Голові або іншому члену Рахункової палати, прокурору Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, Директору або іншому працівнику Національного антикорупційного бюро України, заступникам Генерального прокурора, Голові Національного</p>	<p>Ст. 481 КПК України «Повідомлення про підозру»:</p> <p>«Письмове повідомлення про підозру особам, особам, щодо яких здійснюється особливий порядок кримінального провадження, перелік яких даний в ст. 480 КПК України, здійснюється слідчим на основі рішення про повідомлення про підозру, угодженого з керівником слідчого підрозділу, за умови наявності дозволу уповноваженої інституції на затримання арешт та притягнення таких осіб до кримінальної відповідальності».</p>

<p>агентства з питань запобігання корупції, його заступнику - Генеральним прокурором (виконувачем обов'язків Генерального прокурора) або заступником Генерального прокурора - керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури;</p> <p>3) судді, судді Конституційного Суду України, присяжному на час виконання ним обов'язків у суді, Голові, заступнику Голови, члену Вищої ради правосуддя, Голові, заступнику Голови, члену Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, працівникам Національного антикорупційного бюро України - Генеральним прокурором або його заступником;</p> <p>3⁻¹) судді Вищого антикорупційного суду - Генеральним прокурором (виконувачем обов'язків Генерального прокурора);</p> <p>4) Генеральному прокурору - заступником Генерального прокурора.</p> <p>2. Генеральний прокурор (виконувач обов'язків Генерального прокурора), його заступник, керівник обласної прокуратури може доручити іншим прокурорам здійснити письмове повідомлення про підозру особам, визначеним частиною першою цієї статті, у</p>	
---	--

	порядку, передбаченому <u>частинами</u> <u>першою</u> і <u>другою</u> статті 278 цього Кодексу.	
12.	Абз. 5 ч. 2 ст. 482² КПК України: Без дозволу слідчого судді, винесеного на підставі клопотання, погодженого Генеральним прокурором (особою, що виконує обов'язки Генерального прокурора), дозволяється затримання народного депутата України лише у разі, якщо останнього застали під час вчинення або безпосередньо після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, пов'язаного із застосуванням насильства, або такого, що спричинив загибель людини.	Абз. 5 ч. 2 ст. 482² КПК України: «Без дозволу слідчого судді, дозволяється затримання народного депутата України лише у разі, якщо останнього застали під час вчинення або безпосередньо після вчинення ним корупційного чи іншого злочину, за який передбачено покарання у формі позбавлення волі».
13.	Норма відсутня	Ст. 482³ КПК України «Гарантії захисту Суб'єктів»: «Без згоди Вищої ради правосуддя не може бути затримано або арештовано до винесення обвинувального вироку судом, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, слідчих, детективів, та інших осіб, указаних в ст. 489 КПК України, за винятком затримання таких безпосередньо при вчиненні злочину».
14.	Глава відсутня	Глава - 37-1 КПК України «Особливості кримінальних проваджень щодо діянь, які містять ознаки корупційних кримінальних правопорушень». Ст. 483⁷ «Особливий порядок кримінального провадження щодо

	<p>діянь, які містять ознаки корупційних кримінальних правопорушень»: «Особливий порядок кримінального провадження щодо діянь, які містять ознаки корупційних кримінальних правопорушень, застосовується щодо фактів кримінальних правопорушень, передбачених статтями 191,206², 209, 211, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410 КК України, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також кримінальних правопорушень, передбачених статтями 210, 354, 364, 364¹, 365², 368-369², 426, 426¹ КК України, а також щодо діянь, пов'язаних з корупцією, передбачених статтями 366², 366³ КК України».</p> <p>Стаття 483² «Особливості початку досудового розслідування кримінальних правопорушень, які містять ознаки корупційних кримінальних правопорушень чи діянь пов'язаних з корупцією»: «Кримінальне провадження щодо кримінальних правопорушень, які містять ознаки корупційних кримінальних правопорушень чи діянь пов'язаних з корупцією, може бути ініційовано як заявами і повідомленнями про відповідні кримінальні правопорушення, так і при безпосередньому виявленні оперативними підрозділами, слідчими, детективами чи прокурорами ознак</p>
--	---

	<p>таких злочинів чи кримінальних проступків.</p> <p>Безпосереднє виявлення кримінальних правопорушень, які містять ознаки корупційних кримінальних правопорушень чи діянь пов'язаних з корупцією, можуть здійснюватися оперативними, аналітичними та слідчими підрозділами ДБР, НАБУ, СБУ Національної поліції, Бюро економічної безпеки, , в процесі застосуванні повноважень, передбачених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про Національну поліцію України» Податковим чи Митним кодексом України, а також Національним агентством запобігання корупції, Національним агентством України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, антимонопольним комітетом України, співробітниками Рахункової палати Верховної ради України, та іншими правоохоронними органами, в процесі виконання ними діяльності передбаченої законодавством України та міжнародними правовими актами.</p> <p>Безпосереднє виявлення ознак скоєного чи підготовлюваного корупційного кримінального правопорушення фіксується і оформляється посадовою особою, що його виявила, у письмових юридичних документах чи засобах технічного документування, які надаються для реєстрації до Єдиного реєстру досудових розслідувань(ЄРДР).</p> <p>Для безпосереднього виявлення та з'ясування обставин вчинення корупційних кримінальних правопорушень чи діянь пов'язаних з</p>
--	--

	<p>корупцією до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань за рішенням детектива, оперативного співробітника чи слідчого може бути:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) здійснено огляд та зняття показання технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису; 2) здійснено автоматизований доступ та технічне документування даних інформаційно-телекомунікаційних і довідкових систем, реєстрів, банків даних, у тому числі тих, що містять інформацію з обмеженим доступом, держателем (адміністратором) яких є державні органи або органи місцевого самоврядування, а також тимчасовий доступ до бухгалтерських документів та доступ до криміналістичних інформаційно-пошукових баз даних; 3) призначено аудит, ревізію, державний фінансовий моніторинг; 4) відібрано пояснення; 5) отримано добровільно надані потерпілими, викривачами чи іншими особами документи, матеріали фото- і кінозйомки, відеозапису, а також здійснено огляд та фіксацію даних при наданому добровільному доступу до інформаційно-технічних засобів фізичних та юридичних осіб». <p style="text-align: center;">Стаття 483³ «Особливості досудового слідства у справах корупційних кримінальних правопорушень чи діянь пов'язаних з корупцією»:</p> <p style="text-align: center;">«1. При здійсненні досудового розслідування корупційних кримінальних правопорушень чи діянь</p>
--	---

	<p>пов'язаних з корупцією слідчі та детективи ДБР та НАБУ, окрім провадженні слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій уповноважені здійснювати отримання доказів з використанням таких заходів:</p> <p>а) витребувати за рішенням слідчого чи детектива та одержувати від інших правоохоронних та державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій інформацію, необхідну для виконання обов'язків Національного бюро, у тому числі відомості про майно, доходи, видатки, фінансові зобов'язання осіб, які ними декларуються у встановленому законом порядку, відомості про використання коштів Державного бюджету України, розпорядження державним або комунальним майном. Суб'єкти, яким адресовано зазначений запит, зобов'язані невідкладно, але не більше ніж протягом трьох робочих днів, надати відповідну інформацію. Ненадання слідчим чи детективам ДБР та НАБУ на їх запит інформації, надання завідомо недостовірної інформації чи не в повному обсязі, порушення встановлених законом строків її надання, повідомлення третіх осіб стосовно того, що про них збирається така інформація, забороняються і тягнуть за собою відповідальність, передбачену законом.</p> <p>Слідчі та детективи НАБУ та ДБР мають право отримувати безпосередній, у тому числі автоматизований, доступ до автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів та банків даних, держателем (адміністратором) яких є державні органи або органи місцевого самоврядування, користується</p>
--	---

	<p>державними, у тому числі урядовими, засобами зв'язку і комунікацій, мережами спеціального зв'язку та іншими технічними засобами.</p> <p>б) знайомитися в державних органах, органах місцевого самоврядування із документами та іншими матеріальними носіями інформації, необхідними для попередження, виявлення, припинення та розслідування кримінальних правопорушень, віднесених законом до підслідності ДБР та ДБР, або виявлення необґрунтованих активів та збору доказів їх необґрунтованості, у тому числі такими, що містять інформацію з обмеженим доступом, знімати копії документів та посвідчувати їх автентичність, фіксувати доказову інформацію технічними засобами;</p> <p>в) на підставі рішення слідчого чи детектива, погодженого керівником підрозділу, отримувати від банків, депозитарних, фінансових та інших установ, підприємств та організацій незалежно від форми власності інформацію про операції, рахунки, вклади, правочини фізичних та юридичних осіб, яка необхідна для виконання обов'язків Національного бюро. Отримання від банків інформації, що становить банківську таємницю, здійснюється в порядку та обсязі, визначених Законом України "Про банки і банківську діяльність" з урахуванням положень цього Закону, а отримання від Центрального депозитарію цінних паперів, Національного банку України та депозитарних установ інформації, що міститься у системі депозитарного обліку цінних паперів, - у порядку та обсязі, встановлених Законом України "Про депозитарну систему України".</p>
--	---

	<p>Суб'єкти, яким адресовано зазначене рішення, зобов'язані невідкладно, але не більше ніж протягом трьох робочих днів, надати відповідну інформацію;</p> <p>г) на підставі відповідного рішення суду, а у справах щодо суддів - на підставі рішення прокурора, на строк до 10 діб опечатувати архіви, каси, приміщення (за винятком жилих) чи інші сховища, брати їх під охорону, а також вилучати предмети і документи у порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України;</p> <p>д) надсилати державним органам, органам місцевого самоврядування обов'язкові до розгляду пропозиції та рекомендації щодо усунення причин і умов, які сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Національного бюро, а також отримувати від цих органів протягом 30 днів інформацію про розгляд таких пропозицій та рекомендацій.</p> <p>2. Слідчі ДБР та детективи НАБУ вправі за власною постановою здійснювати такі негласні слідчі (розшукові) дії як: установлення місцезнаходження радіообладнання (ст. 268 КПК України), зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису» (стаття 245-1 КПК України); отримувати доступ до речей та документів, які перебувають у володінні інших осіб, із можливістю їх огляду, копіювання, фотографування, вимірювання та відібрання зразків, вимірювання, звуко- чи відеозапис, іншим чином фіксувати інформацію важливу для розкриття та розслідування кримінального правопорушення.</p>
--	--

	<p>3. Тимчасовий доступ до речей і документів у провадженнях щодо діянь, які містять ознаки корупційних кримінальних правопорушень, вчинених співробітників прокуратури, здійснюється на підставі ухвали слідчого судді, яка приймається за клопотанням слідчого ДБР без погодження з прокурором. Тимчасовий доступ до речей і документів у провадженнях щодо діянь, які містять ознаки корупційних кримінальних правопорушень вчинених суддями здійснюється на підставі ухвали судді Вищого антикорупційного Суду.</p> <p>4. У разі тимчасового вилучення майна під час обшуку, огляду, затримання, інших слідчих дій чи негласних слідчих (розшукових) дій, протягом 72 годин після вилучення майна, слідчий ДБР та НАБУ самостійно виносить постанову про накладення арешту на таке майно чи його повернення володарю вилученого майна. Постанова слідчого набуває чинності після її підписання слідчим та занесення інформації про прийняте рішення до ЄРДР. Про факт накладення арешту на майно чи його повернення володарю вилученого майна, слідчий повідомляє прокурора та слідчого суддю.</p> <p>Слідчі ДБР та детективи НАБУ мають право в повному обсязі застосовувати заходи, передбачені Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення.</p> <p>5. Слідчі ДБР у кримінальних провадженнях щодо співробітників</p>
--	--

	<p>прокуратури вправі за власною постановою без погодження з прокурором звертатись до слідчого судді з клопотаннями про провадження слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій та застосування заходів забезпечення кримінального провадження (тимчасовий доступ до речей і документів, обшук, привід та інші), а також здійснювати повідомлення про підозру без погодження з прокурором.</p> <p>6. Слідчі ДБР у справах щодо суддів вправі за погодженням з прокурором звертатись за дозволом на провадження слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій та застосування заходів забезпечення кримінального провадження, безпосередньо до суддів Антикорупційного суду України».</p> <p>Стаття 483⁴ «Особливості закінчення кримінальних проваджень»:</p> <p>«У кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень чи діянь пов'язаних з корупцією, не підлягає застосуванню спрощений порядок розгляду, визначений в ст. 349 КПК України.</p> <p>Кримінальні провадження щодо корупційних кримінальних правопорушень чи діянь пов'язаних з корупцією, не підлягають закриттю у зв'язку з дійовим каяттям, у зв'язку з примиренням винного з потерпілим, у зв'язку з укладенням угоди про визнання вини, у зв'язку з передачею особи на поруки чи у зв'язку із зміною обстановки».</p>
--	---

Додаток № 5

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор
Університету митної справи та фінансів
доктор наук з державного управління,
професор

В. В. Ченцов

«_____» 2024 року

АКТ

**впровадження у наукову діяльність та освітній процес
Університету митної справи та фінансів
результатів дисертаційного дослідження**

Комісія у складі:

1. Завідувача кафедри правоохоронної діяльності, кандидата юридичних наук, доцента Т. С. Батраченко.
2. Професора кафедри кримінально-правових дисциплін Університету митної справи та фінансів, доктора юридичних наук, професора В. М. Тертишника.
3. Директора ННІ права та міжнародно-правових відносин Університету митної справи та фінансів, доктора юридичних наук, професора В. В. Ліпінського.

склала цей акт про те, що комісією розглянуто результати дисертаційного дослідження Микитюка Сергія Вікторовича «Процесуальна діяльність слідчого Державного бюро розслідувань у кримінальному провадженні» подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право, надані у вигляді наукових статей та тез доповідей на науково-практичних конференціях та семінарах.

Основні наукові положення, загальні висновки та результати дисертаційного дослідження опубліковано у наступних наукових роботах:

1. Микитюк С. Забезпечення незалежності та процесуальної самостійності слідчих державного бюро розслідувань. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2022. №4. С. 184-189. DOI <https://doi.org/10.32782/39221338>
2. Микитюк С. Становлення Державного бюро розслідувань та проблеми його діяльності. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2022. №5. С. 205-210. DOI <https://doi.org/10.32782/39221375>
3. Микитюк С. В. Проблеми якості процесуального законодавства та ефективності діяльності слідчих Державного бюро розслідувань. Право і суспільство. 2023. №3. С. 49-55. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.3.7>

4. Микитюк С. В. Компетенція слідчих Державного бюро розслідувань та проблеми її реалізації. *Juris Europensis Scientia*. 2023. № 2. S. 135-140. DOI <https://doi.org/10.32782/chem.v2.2023.25>

Зазначені наукові роботи використовуються в освітньому процесі, навчально-методичній та науковій діяльності кафедри правоохоронної діяльності Університету митної справи та фінансів, впроваджені до текстів лекцій, семінарських та практичних занять, а також НМКД і Силабусів з дисциплін «Судові та правоохоронні органи», «Доказування при застосуванні особливих форм, порядків та режимів кримінального провадження». «Кримінальне процесуальне право», «Актуальні проблеми кримінального права і процесу», «Доказування у кримінальному провадженні» та рекомендовані до вивчення під час самостійної роботи студентів.

Голова комісії:

Директора ННІ права
та міжнародно-правових відносин
Університету митної справи та фінансів
доктор юридичних наук, професор

В.В. Ліпинський

Члени комісії:

Завідувач кафедри правоохоронної діяльності
Університету митної справи та фінансів
кандидат юридичних наук, доцент

Т. С. Батраченко

Професор кафедри правоохоронної діяльності
Університету митної справи та фінансів
доктор юридичних наук, професор

В.М. Тертишник

